

Rudie Kagie presenteert

Dag rakkers!

De zeven levens van Edwin Ruffen

EDWIN-WIN-SITUATIE	3
EEN VIS KENT HET WATER NIET	15
SWINGENDE ZAGEN	22
OP TAFEL JIJ EN ZINGEN!	33
WERELDBEROEMD IN POLEN	41
DE JUKEBOX SPEELDE EEN PLAAT	45
RUTTEN TROEF	57
EEN UITGESTELD LEVEN	63
HOE LATER OP DE AVOND	69
OME WILLEM	79
ON TOUR	95
ANGSTAANJAGEND MET EEN KNIPOOG	111
EEN TAART BAKKEN	115
EEN SCHEPJE ER BOVENOP	123
HET MOET SWINGEN	133
HET TEGENOVERGESTELDE IS ÓÓK WAAR	140
LINKS	145

Edwin-win-situatie

De ster van de avond viert zijn tachtigste verjaardag. Zaallichten uit, spotlights aan. Kijk, daar is hij. Hij komt van rechts het podium op, een big band overstemt het applaus met de beginmaten van *Deze vuist op deze vuist*. Dat volstaat. Er wordt die avond verder niet verwezen naar Ome Willem. Met een microfoon in de hand beweegt hij zich soepel swingend vanuit de heupen over de vloer van het Amsterdamse BIM-huis, het belangrijkste jazzpodium van Europa. Zijn *Mackie Messer* oogst een ovatie, evenals zijn vertolking van *Hé pap*, een Nederlandstalig jazznummer (tekst Tony van Verre, muziek Harry Bannink) dat sinds zestig jaar op zijn repertoire staat. Een ode aan de vroegkinderlijke nieuwsgierigheid naar hoe het zit: *Waarom is water nat, hoe hoog is de hemel, hoe zwaar is de maan, waar komen baby's vandaan?* Als tegen het einde van de avond het slotakkoord in zicht komt, heffen toehoorders in het linkervak schuchter *Lang zal hij leven* aan. Al gauw volgt de voorste rij, daarna zingt en klapt de hele zaal mee. Uit het niets doemen boeketten op. De kopersectie komt met moeite boven het tumult uit. Ook na je tachtigste kan een dagje ouder worden best gezellig zijn.

De ochtend na de feestelijkheden klopt Edwin Marie Alexander Rutten de confetti uit zijn dure colbertje. Per post en via social media bereikten hem meer dan duizend felicitaties. Waarom eigenlijk? Dit is geen afscheid. Vooralsnog vervolgt hij zingend en vertellend zijn weg door het land, schrijft columns, ontsluit het klassieke genre voor een jong publiek, draagt meer plannen onder het hart dan hij ooit zal kunnen uitvoeren.

Ome Willem mag dan volgens de kalender met pensioen zijn, hij is nog steeds beschikbaar als een van de weinige mannelijke jazzvocalisten van ons land. De boel aan de gang krijgen kan met een gerust hart aan hem worden overgelaten. Hij vulde honderden uren televisie en duizenden uren radio. Op zijn achttiende kreeg hij als deelnemer aan songfestivals voor het eerst internationaal de handen op elkaar, als tienerster bracht hij het betere lied in de moerstaal dichterbij. Zijn vermogen om een breed palet aan

verschillende stemmen te produceren maakte hem geliefd bij opdrachtgevers uit de reclamehoek. Ochtend-, middag-, avond- en nachtmens. Zestig jaar handelsreiziger in woord en gebaar, waarvan vijftien jaar *Ome Willem* en vier jaar *Klokhuis*. Vervolgens: *Kinderen voor Kinderen*, *AVRO's Servicesalon*, *Dinges*, *Goede Tijden Slechte Tijden* – de opsomming is lang niet volledig. Dagvoorzitter, vader, echtgenoot, acteur, rots in de branding, ambassadeur voor goede doelen, entrepreneur, duivelschauffeur, verteller ('evangelist') bij de *Mattheüs Passion* – Edwin Rutten doet of deed het allemaal.

Hij leidde zeven levens. Op zijn minst.

Hij steeg tot grote hoogte in de herfst van het traditionele medialandschap. Veel van zijn prestaties zouden spoedig nadat hij ze had verricht door de tijd worden ingehaald. Hij triomfeerde als hitzanger in de hoogtijdagen van het 45-toerenplaatje dat een paar jaar later van de markt verdween, pionierde met emancipatoire kindertelevisie toen zenders daar nog het belang van inzagen, presenteerde een dagelijks jazzprogramma bij de publieke omroep toen dat nog mocht (Radio 4 heet per 2023 NPO Klassiek en deed jazz in de ban), scoorde met een reeks, deels bekroonde cd's (klassiek voor kinderen) die tegenwoordig hooguit nog op Spotify zouden worden uitgebracht.

'Elke keer als ik Edwin Rutten op tv zie, moet ik blijven kijken en raakt hij iets bij me,' schreef recensente Angela de Jong in januari 2023 de dag na zijn verjaardag in het *Algemeen Dagblad*. Ze vervolgde: 'Is het nostalgie? Weemoed naar mijn kindertijd? Nee, da's te makkelijk. Ik was als klein meisje helemaal niet zo dol op *De film van ome Willem*. Ik vond het maar raar. Wie waren dan precies Teun, Toon en August? Wat waren geitenbreiers? En dat broodje poep, vonden die kinderen in de zaal dat echt zo grappig? (Ja ja, de kritische blik zat er al vroeg in). Ik keek wel elke aflevering. Allight, er was niks anders. Woensdag gebeurde het weer. Edwin Rutten zat bij Sophie van Khalid & Sophie om zijn tachtigste verjaardag te vieren. Dat hij het leuk vond dat hij was uitgenodigd leed geen twijfel. Het straalde uit elke porie dat hij die ochtend was opgestaan met enorme zin om al die lekkere rakkers in de studio eens

uitgebreid te vertellen over zijn leven. Op het moment dat Sophie hem weinig subtiel afkapte toen hij wilde uitweiden over zijn eerste filmrol op negenjarige leeftijd, vreesde ik dat het weer zo'n afgeraffeld talkshowitem werd waarbij je als kijker het gevoel krijgt dat de presentatoren de laatste trein moeten halen. Ze stellen wel een vraag, maar voor het antwoord hebben ze geen tijd, want er blaast ondertussen iemand in hun oortje dat ze door-door-door moeten naar de zoveelste gast, de reclame of het journaal. Maar gelukkig viel het mee. Er ontstond zowaar een leuk gesprek, waarbij Edwin nergens op een spoortje cynisme viel te betrappen. Ook niet toen het voor de 983ste keer wéér over Ome Willem ging, evenmin toen hem werd gevraagd om op zijn bekende manier af te sluiten. En ja hoor, daar ging hij en daar ging de hele studio. De ene vuist op de andere. Zelfs Kamerlid Wybren van Haga deed mee. En toen wist ik het. Toen wist ik wat me steeds zo raakt aan Ome Willem. Dat is dat oprechte enthousiasme, de dankbaarheid voor wat hij heeft mogen betekenen in het leven van zoveel generaties. Logisch zou je zeggen, maar je moet de acteurs en andere tv-mensen de kost geven die zich in de loop van hun carrière te goed gaan voelen voor het typetje waarmee ze bekend zijn geworden en geërgerd reageren als het ter sprake komt. Edwin realiseert zich dat Ome Willem niet zomaar een typetje is. Hij is onderdeel van ons collectief verleden, iets wat ons bindt. Zelfs mijn pubers slaan automatisch met hun knuisten op elkaar als ze hem zien, omdat De film van ome Willem in hun jongere jaren elke zomervakantie werd herhaald. Tv als nationaal bindmiddel, kom daar tegenwoordig nog eens om. Al kon Edwin dat natuurlijk ook niet bevroeden toen hij "joepiedepoepie" en "broodje poep" verzon.'

De Film van Ome Willem was geen kinderprogramma, maar 'een ritueel', analyseerde Mark Moorman in 2016 in *de Volkskrant*. 'Dat zat hem niet alleen in die vele vertrouwde elementen - de medewerkers waren een soort *who's who* van de Nederlandse kindertelevisie. De erfenis van Ome Willem is nog altijd te voelen in kindertelevisie van vandaag, van de VPRO tot aan een NTR-show als *Welkom in de jaren 80*. Voornaamste gemene deler: je maakt goede

kinderprogramma's door de beste mensen, acteurs en liedjesschrijvers bij elkaar te zetten. En zo vanzelfsprekend is dat niet, zo weten we ook van het schrikbewind van Studio 100, de Vlaamse productiemaatschappij die ons Kabouter Plop en zijn demonische vrienden heeft gebracht.'

Aan dit boek ligt, zoals bij de meeste boeken, een eerste gesprek ten grondslag. Met een afspraak die voor een vrijdagochtend in januari in 2020 om elf uur met een uitroepteken in de agenda staat, kan weinig misgaan, zou je denken. Dat wil zeggen: tenzij iemand op het laatste moment zijn fietssleuteltje kwijt is. Dom, want hoe laat je iemand van wie geen mobiel nummer bekend is, weten dat het minstens twintig minuten later wordt? Er zit niets anders op dan de zanger te informeren op de manier zoals we dat vroeger aanpakten, toen de smartphone nog moest worden uitgevonden. Gewoon de hoofdstedelijke bodega bellen waar hij zit te wachten, met het verzoek of hij nog wat geduld kan opbrengen.

'Edwin Rutten is hier al,' zegt de stem aan de andere kant van de lijn. 'Ik waarschuw hem wel even.'

Ruim een kwartier later vliegen, bij wijze van begroeting, in hoog tempo toepasselijke titels van singles over tafel waarmee de tienerster in de jaren zestig in de juke box zat.

Het spijt me.

Onderweg moest ik *altijd weer opnieuw aan je denken.*

Sorry....

Je t'attends.

Een jonge vrouw – zwarte jurk, wit schortje – komt met opschrijfboekje in de hand de bestelling opnemen. Zij blijkt degene die zojuist de telefoon aannam en de boodschap overbracht. Hoe wist ze trouwens hoe Edwin Rutten eruitziet? De serveerster zegt niets, maar maakt met de vuisten een stapelend gebaar. 'Ik ben groot geworden met Ome Willem. We keken altijd.'

Ze spreekt over dertig jaar geleden met een vanzelfsprekendheid alsof het om gister ging.

De artiest hoort het aan met een glimlach en roert in zijn koffie.

Hij zegt dat hij zich verbaast over vakgenoten die het liefst onder een deken zouden wegduiken om te ontsnappen aan de herkenning op basis van vervlogen successen. 'Ik zeg altijd tegen die klagende collega's: als ze je niet meer kennen, beginnen de maagzweren. Zeur niet! Als je niet tegen bloed kunt, moet je geen dokter worden.'

Zogenaamd hogere cultuur vloeit bij hem naadloos over in zogenaamd lagere cultuur. De camera houdt van hem en hij houdt van de camera. Hij voelt zich bij elk publiek op z'n gemak. Springt zonder aarzelen op elk podium dat hem hebben wil. In Nederland wordt zo'n iemand een duizendpoot genoemd. Toen hij zijn werkterrein uitbreidde naar Duitsland, heette hij daar een *Tausendsassa*. In Engeland was hij de *jack-of-all-trades*. Altijd onderweg, niet omdat hij werd verblind door ambitie, maar omdat hij van de ene klus in de andere rolde. 'De telefoon ging: zou je het leuk vinden om... kun je dan? Zo ging dat en zo gaat het eigenlijk nog steeds.'

Dat de indruk ontstond dat het succes hem kwam aanwaaien, snapt hij best. 'Maar ik ben geen verweerde Oblomov die te lui is om het boek te lezen dat Gontsjarov over hem schreef. Je bent er niet met een buiginkje en een bosje bloemen. Dat zei ik ook tegen mijn studenten op het conservatorium: zorg ervoor dat mensen in de zaal jaloers op je zijn. Als er drie toetsen van de piano kapot zijn, gebruik je die niet. Het publiek heeft er niets mee te maken dat je zonder benzine op de Afsluitdijk staat.'

Hij reageerde in eerste instantie gepikeerd toen een vriend het waagde hem een 'zondagskind' te noemen. Kom op zeg, alsof het succes hem in de schoot was geworpen zonder dat hij daar iets voor had hoeven doen. Maar in tweede instantie moest hij toegeven dat het wáár was. Jawel. Hij, een geluksvogel. Waarom niet? Nooit full time op een loonlijst gestaan, nooit hoeven aankloppen bij de sociale dienst, geen dag zonder werk. Als dat geen mazzel is.

Vraag hem naar wat zijn drijfveren zijn en hij weidt uit over het inzicht dat tussen nul en twaalf jaar de normen en waarden worden gekweekt waar een mens de rest van zijn leven profijt van heeft. 'Ik zie mezelf nog in Amsterdam door de De Lairesestraat naar het Stedelijk Museum lopen, waar we door Pierre Janssen zouden worden rondgeleid. Het praatje dat hij afstak werd voor mij als tienjarig jochie een onvergetelijke ervaring. Ik zat gefascineerd naar Pierre Janssen en diens fladderende handen te kijken, nauwelijks naar de schilderijen waar hij ons op attendeerde. Zijn bevoegdheid heeft de deur naar alle musea in de wereld voor me geopend. Ieder kind heeft een Pierre Janssen nodig die hem op het goede spoor zet. Ik ben blij dat ik daar een steentje aan kunnen bijdragen, onder andere door de serie *Opvoeden is een kunst* die ik voor de NTR maakte.'

Geen wonder dat gesprekken in huiselijke kring vaak over muziek gaan. Echtgenote Annett Andriesen is van professie mezzosopraan, operazangeres en muziekpedagoge. 'Annett is van de hoge tonen, ik ben van de wilde lucht en de medeklinkers. We hebben een geweldig interessant leven. Wereldomvattend. Ik ging mee toen ze in San Francisco in de opera zong, ik was erbij toen ze in de Scala in Milaan optrad. Als ik op vrijdag klaar was met het presenteren van mijn jazzprogramma, vijf keer in de week op Radio 4, bracht mijn vaste chauffeur me naar Schiphol. Bij aankomst op het vliegveld In Milaan stond een andere chauffeur klaar om me op te halen.'

Ooit schitterden ze eenmalig in een duet: *My funny Valentine*, op een feestje. De professionele samenwerking betreft voornamelijk wederzijdse advisering. 'Zij kijkt kritisch naar mijn teksten. Voordat ik het podium opga, zingt ze me altijd even in. Toen ik de voorbereide op mijn rol in de musical Annie zat ik enorm te worstelen met een bepaald liedje. Annett ging achter de piano zitten, bladmuziek erbij. Ze zei: als je even je tongrandje tegen je bovenkiezen legt. Ik moest even kijken waar mijn tongrandjes waren, maar daarna was het voor elkaar. Ik heb die musical 198

keer gedaan en 198 keer aan haar gedacht. Waar zou ik zijn zonder mijn Annett?’

En ‘bak los gereedschap’, noemt hij zichzelf. *All round*. Veelzijdig. Een performer die er een hekel aan heeft om welk publiek dan ook in de steek te laten.

Hij heeft zijn brede actieradius volledig onder controle. Er zit een leidende gedachte achter, altijd, bij alles wat hij doet.

De psycholoog René Holdert (1943-2021) was vanaf zijn dertiende jaar bevriend met Edwin Rutten, een vriendschap die 65 jaar stand hield. Na de middelbare school gingen ze samen studeren. ‘Edwin maakte zijn studie niet af,’ vertelde Holdert vanachter het kathedraal tijdens een openbaar interview met zijn vriend. ‘Ik denk dat de psychologie hem op het lijf is geschreven, maar goddank is hij nooit psycholoog geworden. Met zijn creatie van Ome Willem, zijn bijdragen aan het Klokhuis, zijn educatieve muziek-cd’s voor kinderen is hij veel meer psycholoog geworden dan hij ooit binnen de muren van een spreekkamer met divan en poppenhoek had kunnen zijn.’

Het leven bestaat uit het maken van keuzes, waarvan de gevolgen tevoren niet altijd zijn te overzien, filosofeerde Edwin Rutten in zijn column in het magazine *Klassieke Zaken*. Hij lichtte dat toe met een voorbeeld. ‘Je wordt uitgenodigd voor het Wereld Song Festival. Er zijn twee liedjes in de aanbieding. Het ene liedje vind je mooi en het andere vind je vreselijk. Stel: je verliest met het liedje dat je vreselijk vindt. Je krijgt commentaar, mensen willen weten waarom ging je iets zingen waar je niet achter stond. Tja, dat was jouw keuze. Tweede mogelijkheid: je wint met het liedje dat je vreselijk vindt. De min is dat je over de hele wereld dat vreselijke liedje moet zingen, de plus is dat je veel geld verdient. Derde mogelijkheid: je verliest met een liedje dat je mooi vindt. Supermooi liedje dat bij je past, maar toch heb je verloren. De plus is dat er altijd mensen zijn die dat liedje wél mooi vinden. Voordat je het weet word je via een omweg bekend of beroemd. Vierde mogelijkheid: je wint met het liedje dat je mooi vindt. Wow! Dubbel plus. Je zingt dat nummer over de hele wereld, je laat horen wie je

bent en wat bij je past. Is de beste keuze geweest. Op de koop toe verdien je geld. Dat noem ik een Edwin-winsituatie. Een beetje geluk speelt een rol bij het maken van keuzes.' Hij herkent zich in het beeld van de Chinese jongleur in het circus, in iedere hand een stok waarop hij een schotel ronddraait. Zodra een schotel dreigt te vallen, weet hij dat met een handige manoeuvre te voorkomen.

'Mag ik iets tegen u zeggen?'

Er staat een jonge vrouw naast de tafel in bodega Keyzer.

'U mag iets zeggen.'

'Als jong meisje zat ik voor de televisie, ik was een jaar of zes, zeven. Toen zei u in dat programma: hee jij daar, haal die duim uit je mond. Ik heb me jarenlang afgevraagd: hoe kon Ome Willem zien dat ik zat te duimen?'

'Alleen ik kon dat. Is ondanks dit jeugdtrauma alles toch nog goed gekomen?'

'Ik heb daarna nog heel lang geduimd.'

'Je bent zogezegd lang in de orale fase blijven hangen. Maar nooit de aanvechting gehad om stichting Korrelatie te bellen? Weet je wat het leuke is van Ome Willem? Dat je voor de rest van je leven geknuffeld wordt.'

'Ik wou dit even zeggen.'

'Zeg, als je selfies wilt maken, ik vind het allemaal best hoor.

Doe het dan voor mij!'

'Wilt u dat?'

'Tuurlijk!'

Daar komt vriend Robbert al toegesnel met zijn mobieltje. De vrouw slaat een arm om Ome Willem heen, ze kust hem op de rechterwang. Hij: 'Dat wordt een lekkere MeToo, zeg. Als je die foto's laat zien, zeg je maar gewoon: hij heeft me gedwongen.'

'U bent geen spat veranderd. Hoe kan dat nou?'

'Iedere ochtend m'n kop in een teiltje botox, zou dat het zijn?'

Als de vrouw vertrekt, heft Ome Willem de rechterwijsvinger. 'En denk erom, hè. Joepie de...'

'Poepie!' vult ze aan.

Voetbalsupporters die *Deze vuist op deze vuist* brullen zodra ze hem in de smiezen krijgen. Omhooggestoken mobieltjes omdat een *selfie* met een arm om de nek van het voormalige kijkcijferkanon een leuke herinnering is voor later. Een vrachtwagenchauffeur die vanachter het stuur met de vuisten het stapelgebaar maakt. Een vette knipoog van een voorbijganger, een spontane zoen van een oma die al haar 'hele leven een enorme fan van hem' is – als hij zich wel eens moe voelt, komt dat niet door dat eindeloze feest der herkenning.

Een moeder staat aan de arm van haar kind sjoeren en fluistert: 'Kijk, eens wie dat is!' Kind geeft geen sjoege, haalt onverschillig zijn schouders op. 'Daar staat broodje poep, dat is joepie-de-poepie', probeert de moeder enthousiast. Haar handen maken een stapelend gebaar: deze vuist op deze vuist. In de ogen van het joch verschijnt een zeer vage blik van herkenning. Zegt die moeder tegen Ome Willem: 'Vindt u dat nou niet vervelend, die kinderen die u steeds op straat herkennen?'

Kinderpsychologe Marga Akkerman, een studievriendin, prijst zijn scherpe intuïtie om het gevoelsleven van de kleintjes te doorgronden – een van de pijlers onder het succes van Ome Willem. 'We zijn nog eens samen naar spelletjesfabrikant Jumbo om te brainstormen over de ontwikkeling van nieuw speelgoed. Daar hadden we ideeën over, met name dingen die kinderen zouden leren om de sensatie van voelen te ondergaan. Ze zagen er niks in, dat heel dom van die firma. We waren onze tijd vooruit.'

De porté van zijn spontane invallen wordt niet altijd begrepen, ondervond vriend Haye van der Heyden, zijn tegenspeler bij optredens van Ome Willem in het land. 'Bij een personeelsvoorstelling bij Blokker kwam een kind het podium op en vertelde dat ze geld inzamelde voor paarden. Edwin trok z'n portemonnee en gaf dat meisje 20 euro. Na afloop kwam grote baas Blokker naar hem toe: u kunt dat niet declareren, u heeft daar geen bonnetje van.' Op een verjaardagfeestje kocht hij ter waarde van écht geld kopieën van bankbiljetten die Van der Heyden in een balorige bui op een Xeroxmachine had vervaardigd. 'Aan het einde

van de avond stond hij op en zei: ik weet niet wat jullie doen... Je zag diverse aanwezigen al aanstalten maken om óók te vertrekken. Waarop Edwin neerplofte op de bank en zei: ...maar ik blijf hier nog uren zitten!’

Radioproducer Joost Galema: ‘Als iemand een belegen mop vertelt, zegt-ie: toen ik die voor het eerst hoorde, lachte ik de planken uit de wieg.’

‘We hielden ervan om de release van een nieuwe cd te vieren met een etentje in een goed restaurant’, zegt Anne-Marie Jansen, destijds Project Manager Classics bij Warner Music. ‘Op een zeker moment kwam er zo’n opgespoten toetje met brandende sterretjes voorbij. Dat leek Edwin ook wel lekker. Hij zei tegen de serveerster dat we toevallig allebei jarig waren. Even later zaten we ook achter zo’n ding. Dat was twaalf jaar geleden, maar sindsdien stuurt Edwin me elk jaar op die dag een kaart om me te feliciteren.’

Studievriend Leo Spigt, advocaat in ruste, kan ‘zonder overleg in een rollenspel schieten met Edwin’ en dat uren volhouden. Zoals die keer dat ze rond middernacht voor de deur stonden van een café dat op het punt stond te sluiten. ‘Waarop Edwin zegt: “Dat kan ik u niet aanraden. Meneer hier is een delinquent met proefverlof. Hij heeft nogal losse handjes.” Vervolgens ben ik dus urenlang die delinquent.’

Pianist Lex Jaspers memoreert hoe hij met zijn vriend in de binnenstad van Groningen op weg van café naar restaurant een meubelpaleis passeerden met dubieuze pronkstukken die ze voor geen goud aan hun interieur zouden willen toevoegen. ‘We liepen naar binnen, probeerden diverse fauteuils uit. Die verkoper zat Edwin de hele tijd aandachtig op te nemen. “Ik ken u ergens van,” zei hij. “U werkt toch bij Vroom & Dreesmann op de afdeling bedden?” Edwin antwoordde met een stalen gezicht: “Ja, je hebt me dus toch herkend!”’ Maar in een scheef café waar voor minstens honderd jaar celstraf genoeglijk bijeen zat, wist de Groningse onderwereld wél direct wie hij was. ‘Ome Willem, mijn kinderen zijn dol op je en zelf kijk ik ook altijd,’ verzekerde een van de stamgasten. ‘Luister, iemand die jou een kunstje flikt, heeft een

probleem met mij. Ik help je graag. Vraag maar naar Rooie Ron. Ik ga dan wel effe bij de persoon langs om het geschil op te lossen op de manier waarop wij dat gewend zijn.' Met gestrekte wijsvinger maakte hij het gebaar van een vuurwapen waarin de trekker wordt overgehaald.

De latere jazzwinkelier Arjan Went was vijftien jaar en vierde oudejaarsavond 1984 in bijzijn van vrienden van zijn ouders, onder wie Edwin Rutten. 'Ik was op zoek naar sigaretten, maar alle winkels waren dicht. Edwin zei: ik heb nog wel een pakje in de auto liggen, ik heb net een slof Marlboro op het vliegveld gekocht. Hij rekende vijf gulden, terwijl een pakje in die tijd 2,50 kostte. Ik moest nachttarief betalen. Dat vond ik best apart, maar ik was er blij mee. Een week later vond ik een envelop in de brievenbus. Enthousiaste kaart erbij, echt op z'n Edwins, plus een briefje van tien gulden. Hij schreef dat hij het leuk had gevonden om me te ontmoeten; hij zat toevallig bij een bank die extreem hoge rente uitbetaalt. Vandaar dat tientje. Helaas kon ik niet altijd sigaretten bij hem kopen.'

'Hij heeft mensen ontzettend snel door,' vindt pianist Ton-Herman Melis. 'Voordat we zouden optreden in een buurthuis in een eenvoudige Rotterdamse wijk gingen we langs bij een snackbar. Edwin werd aangesproken door een jongen die hem herkende van de televisie. Zelig verhaal, die jongen wilde kok worden, maar dat zat er niet in voor iemand uit zijn wijk. Toen zei Edwin: ik weet het goed gemaakt, als jij die opleiding gaat doen, betaal ik die totdat jij je diploma hebt. Maar hij zei er meteen achteraan: dat wil jij helemaal niet, jij vindt het veel te leuk om hier bij die gokautomaat rond te hangen. Die jongen kon niet anders dan dat toegeven.'

Staat er een man bij een poelier in Den Haag.

De middenstander kijkt de klant onderzoekend aan, veegt de handen af aan zijn schort en zegt: 'Sorry, ik weet dat u ome Willem bent, maar hoe u in het echt heet, ben ik vergeten.'

'Rutten. Net als de premier, maar dan met een *n* er achter.'

Op zo'n moment staat de tijd even stil. Eeuwige roem is voor slechts een enkeling (Plato, Rembrandt, Bach, Shakespeare) weggelegd, maar sterren stralen overal.

Hoe zou zijn leven eruit hebben uitgezien als hij behalve zichzelf ook niet gedurende vijftien jaar Ome Willem was geweest? Dat vraagt hij zich wel eens af. Dat personage is hem overkomen en heeft hem veel gebracht. Al voegt hij daar in een reflex aan toe: 'Maar Ome Willem heeft ook veel aan mij te danken.'

Een vis kent het water niet

Hij is een oorlogskind. Geboren op 11 januari 1943 in het Algemeen Stads en Provinciaal Academisch Ziekenhuis te Groningen. Zijn ouders waren vanuit de Randstad naar het Noorden getrokken, daar was eten voor de kinderen. Kort voordat de Duitse kanonnen definitief het zwijgen werd opgelegd, strandde het huwelijk van zijn ouders. Samen met een vier jaar ouder zusje verhuisde hij met zijn moeder naar Amsterdam. Veel later had hij ooit twee korte ontmoetingen met zijn biologische vader; hij bewaart hij te weinig herinnering aan de man om van een band te kunnen spreken.

De kleine Edwin kreeg de flamboyante filmer, schrijver en beeldend kunstenaar Gerard Rutten (1902-1982) als tweede vader en adopteerde bij Koninklijk Besluit diens achternaam. 'Dat mijn moeder en hij voor elkaar kozen, begrijp ik helemaal,' zegt hij. 'Mijn moeder was een mooie vrouw met een vlinderbril, vol humor en energie. Gerard was een avontuurlijke, creatieve geest, vijftien jaar ouder dan zij.'

Het muntje tussen die twee was gevallen tijdens een ontmoeting in de lobby van het Amsterdamse hotel Victoria.

Met zijn geluidsfilm *Dood water* (over vissers die dramatische gevolgen voor de Zuiderzeevangst vrezden na de openstelling van de Afsluitdijk) sleepte cineast Rutten in 1934 een Gouden Leeuw in de wacht tijdens het filmfestival in Venetië, een triomf die internationaal werd opgemerkt. In Duitsland trok *Totes Wasser* volle zalen en oogste de waardering van Hitler en Goebbels. 'Ik genoot de twijfelachtige eer door nazi's bewonderd te worden,' noteerde Gerard Rutten in zijn autobiografie *Mijn papieren camera* (1976). Hij begreep dat hij direct als *Oberregisseur* aan de slag kon bij UFA in Berlijn, in die dagen het grootste filmconcern ter wereld. Bij de onderhandelingen over een eventueel contract was een ontmoeting met Adolf Hitler inbegrepen, de democratisch gekozen Führer die destijds in Nederland als 'bevriend staatshoofd' werd aangemerkt. Het in het openbaar beledigen van de Duitse rijkskanselier resulteerde hier in 1939 nog in een maand

gevangenisstraf. Koningin Wilhelmina stuurde de leider op 11 november dat jaar een gelukstelegram om hem te feliciteren met het feit dat hij had weten te ontsnappen aan een bomaanslag in München. Rutten deed in zijn boek verslag van een ontmoeting die hem achteraf door goede vaderlanders werd kwalijk genomen: 'Terwijl Hitler mij een slappe handdruk gaf, keek hij mij zéér doordringend aan. Hetgeen hij trouwens bij iedereen pleegde te doen. Een soort van quasi-hypnotische blik. Het werkte nogal komisch op mij. En het viel mij op hoe klein hij was. Hij sprak geen woord.'

Later volgde nog een onderhoud met Heinrich Goebbels, minister van Volksvoorlichting en Propaganda en naaste medewerker van Hitler. Goebbels had volgens Rutten 'een scherp, nogal pokdalig gezicht. Grote oren, maar bijzonder zachte ogen. Ik kan het niet anders beschrijven... Deze demonische fanatieke man maakte geen onsympathieke indruk. Masker? Hij was vooral intelligent. Zijn formuleringen waren zeer scherp en interessant.'

Na de oorlog verweerde de auteur zich in zijn boek tegen het verwijt dat hij handen met Hitler en Goebbels had geschud. 'Waarom zou ik niet de kans hebben benut om figuren van historische betekenis te ontmoeten? Wie zou nu niet, als hij kans kreeg, een Alexander de Grote of een Napoleon willen ontmoeten? Onbelangrijke, grauwe en oninteressante mensen ontmoet men genoeg. Grote historische figuren, of het nu misdadigers blijken te zijn of helden, te zelden.'

Bovendien vielen de onderonsjes met beide topnazi's in het niet vergeleken bij de bezigheden die hem naderhand aan de goede kant van de geschiedenis plaatsten. Gerard Rutten maakte kennis met respectievelijk Hitler, Göring, koningin Wilhelmina en de Britse premier Winston Churchill – hoeveel Nederlanders kunnen dat van zichzelf zeggen?

Na een avontuurlijke reis via Spanje en Portugal had hij in 1942 als Engelandvaarder Londen weten te bereiken, waar hij als adjudant aan de staf van koningin Wilhelmina werd toegevoegd. In 1944 keerde hij terug naar Nederland en maakte in Breda deel uit

van de staf van Prins Bernhard. Na de oorlog werd hij bevorderd tot officier in algemene dienst van koningin Wilhelmina. Na haar troonafstand in 1948 wees hij de prachtbanen van de hand die hem werden aangeboden. Hij had minister kunnen worden of cultureel attaché in Amerika, maar hij popelde om weer aan de slag te gaan als filmregisseur en scenarioschrijver. Een droom die hij met wisselend succes wist te verwezenlijken, getuige zijn autobiografie.

Inspanningen om een volgend filmproject van de grond te krijgen, slaagden vaker niet dan wel. Regelmatig bleken maanden keihard werken niets te hebben opgeleverd. Gerard Rutten was ambitieus en gaf de moed niet gauw op – een bevlogenheid die optimale invulling van het vaderschap in de weg stond. ‘Ik heb hem pas leren kennen door *Mijn papieren camera* te lezen,’ zegt zoon Edwin, die zich niet kan herinneren dat zijn vader ooit over zijn entre nous met Hitler, Goebbels of Wilhelmina sprak. Even zo goed bijzonder om onder het vaderlijk toezicht van zo’n creatieve, breed georiënteerde binnenvetter te ressorteren.

Een herinnering: ‘Als ventje was ik met mijn ouders op bezoek bij Marten Toonder in Bussum. Ik vroeg of Tom Poes er was. Marten wenkte mij naar een lange gang, wees op een deur, legde een gestrekte vinger verticaal langs de lippen en zei: “Shhht! Tom Poes slaapt!” Ik geloofde dat onmiddellijk.’

Hij was een onrustig joch met zo’n tomeloze energie dat niet alleen hij, maar ook zijn moeder regelmatig naar adem hapte. ‘Volgens haar kon ik zo te keer gaan in mijn bedje dat ik door de matras stampde.’ Op zijn zesde werd hij hopeloos verliefd op zijn schooljuf, wat dramatisch uitpakte toen het gezin van Bussum naar Loosdrecht zou verhuizen en hij naar een andere school moest. ‘Ik heb toen zo vreselijk gehuild dat mijn moeder met mij achterop de fiets naar Bussum reed om juf Bonder een doosje bonbons te brengen. Toen ik haar twintig jaar later nog eens zag met haar man, flitste er iets van jaloezie door me heen. Hij had haar gekregen, ik niet.’

De lagere school in Loosdrecht bestond uit twee lokalen met een schuifdeur ertussen. Het onderwijs werd gegeven door een

echtpaar waarvan de man vermoedelijk een stille drinker was. Toen het gezin verhuisde naar Amsterdam, bleek dat de kleine Edwin in Loosdrecht een flinke leerachterstand had opgelopen. Hij kwam thuis met een vier voor schrijven op zijn rapport, waarop pa laconiek reageerde: 'Zeg maar tegen de juf dat er schrijfmachines zijn uitgevonden en dat je later een secretaresse neemt.' Hij kon prima meekomen op de Dufayschool, maar voelde zich daar niet echt op zijn gemak. Die school werd pas leuk toen hij de kans kreeg om in de zesde klas mee te doen aan een toneelstuk.

Voor het overige verliep de 'redelijk onbekommerde jeugd' vrij van traumatiserende gebeurtenissen. Thuis kon altijd veel, een kunstzinnig, intellectueel en ruimdenkend milieu. Moeder dweepte met de jazzpianisten Eroll Garner, Stan Kenton en Oscar Peterson en de stem van Nat King Cole. Vader luisterde naar Kurt Weill, Maurice Ravel en Igor Stravinsky.

Op zijn elfde zong de kleine Edwin de improvisatie uit het hoofd van het nummer *Tenderly* van de lp *Nat King Cole Live At Carnegie Hall 1946*, inclusief de gecompliceerde blokakkoorden van Oscar Peterson.

Pienter kereltje, categorie 'helder joch', zoals te zien valt in de film *Sterren stralen overal* (1953), geschreven (met Jan Gerhard Toonder) en geregisseerd door Gerard Rutten. Voor de toen negenjarige Edwin was een rol weggelegd als zoontje in een gezin dat er na het overwinnen van de nodige ontberingen in slaagde om naar Australië te emigreren – in die dagen een actueel thema. Het scenario voorzag in een door de filmster-in-de-dop (op de aftiteling achternaamloos aangeduid als 'Edwin') te zingen lied, maar daar sprak producent Rudi Meyer zijn veto over uit.

Zeventig jaar na de opnamen blijken vooral triviale details verankerd op de harde schijf van het geheugen. 'Ik hoefde anderhalve maand niet naar de lagere school. Dat vond ik het allerleukste. Mijn dagen bracht ik door te midden van grote acteurs in die dagen, zoals Johan Kaart, Guus Oster en Kitty Jansen in de Cinétone-studio aan de Duivendrechtsekade in Amsterdam. Daar was de reling van een schip nagebouwd. Dat ik intussen meespeelde

in een Nederlandse speelfilm, drong ternauwernood tot me door. Een vis kent het water niet. Ik kende alle teksten van iedereen. Ik vond dat ik overdreven moest articuleren. Volgens het script moest ik zeggen dat er een expresbrief was, maar dat moest zes keer over: “Nee Edwin, een *expresse* brief.” Het mooiste van het acteren vond ik de pauze. Dan gingen we naar de kantine en daar kreeg ik een bord dat in drie vakken was verdeeld: links de doperwtten, in het midden een biefstukje, rechts de gebakken piepers. Daar zat ik gebiologeerd naar te staren, dat beeld van dat bord met drie vakjes staat nog steeds op mijn netvlies.’

De film kwam uit in 1953, vrijwel gelijktijdig met de watersnoodramp. ‘Daar gaat mijn film!’, riep producent Meyer wanhopig uit, want hij had zijn centen in die film zitten. ‘Nee, daar gaan die arme mensen in Zeeland’, antwoordde Gerard Rutten, wat typerend was voor hoe hij in het leven stond. Zijn zoon: ‘Achteraf hoorde ik dat hij als regisseur minder aan die film had verdiend dan de eerste belichter. Ik denk dat die film dertig weken in Tuschinski heeft gedraaid en daarna nog eens negentien in Roxy. Elke woensdagmiddag ging ik naar Tuschinski. Zei de portier in zijn blauwe jas met tressen: “Daar hebben we Edwin weer.” Ik ging niet eens om mezelf te zien. Ik vond het fantastisch dat ik in dat mooie theater voor niks naar binnen mocht en in de pauze een ijsje kreeg.’

Een andere sterke jeugdherinnering betreft de jaarlijkse logeerpertij, van zijn derde tot zijn dertiende, op boerderij ‘Het Hooghe der Boomen’ in het Groningse Garsthuizen, waar hij tien jaar achtereenvolgende zomervakantie doorbracht – omgerekend twintig maanden oftewel ruim anderhalf jaar van zijn jeugd. Als stadsjongen ontdekte hij een werkelijkheid die afweek van wat hij gewend was: een magisch universum met paarden, koeien, kippen en een moestuin vol bessoorten die hij niet eerder had geproefd. Die plattelanders spraken anders, hadden ideeën en gewoonten die afwijken van wat Amsterdammers normaal vinden. De kleine Edwin raakte aan de praat met aardappelrooiers die zich met de pet in de hand aan het einde van de week bij de boer meldden om een bruine envelop met hun loon te incasseren. In hun bedompte

arbeidershuisjes stonk het naar petroleum. Hij deed indrukken op die een leven lang mee zouden gaan, ervaringen waarvan het belang moeilijk kan worden overschat. 'Daar kwam ik tot het inzicht dat het tussen nul en twaalf gebeurt. Dan staat het kinderhoofd nog wijd open van nieuwsgierigheid.' Boerenzoon Tidde Luursma nam hem onder zijn hoede. 'Tidde was geboren in 1914, 29 jaar ouder dan ik en verstokt vrijgezel. Hij liet me zien hoe het leven daar was, nam me mee naar de dorpsmid, leerde me paardrijden op Belgische knollen. Aan het einde van de vakantie, op 28 augustus, gingen we altijd naar het Stadspark voor de herdenking van het Gronings Ontzet. Daarna zette hij me op de trein. Vanaf mijn zevende reisde ik in mijn eentje met de trein van Amsterdam naar Groningen en terug. Tientallen jaren later, toen ik in een boerderij in Maartensdijk ging wonen, liet ik boven de staldeuren "Het Hooghe der Boomen" schilderen, als eerbetoon aan Tidde en zijn familie.'

Omdat in het schrale Nederlandse filmklimaat van de jaren vijftig opdrachten niet voor het opscheppen waren, reisde Gerard Rutten naar de Verenigde Staten waar hij zich gedurende drie maanden vergeefs in Hollywood oriënteerde op mogelijkheden om daar aan de slag te gaan. Later trok hij met hetzelfde doel naar Rome, maar in de studio's van Cinecittà vond hij evenmin emplot.

Achter de vitrages in de schoongeschrobdde Titiaanstraat schaarde het gezin zich allerminst rond een vetpot. 'Het was vaak een armoedige toestand, of zoals wij zeiden: de lamp hing wel eens scheef. In die tijd moest je bij de kruidenier nog penningen kopen voor de gas- en lichtmeter, maar als daar geen geld voor was, zaten we in de kou en het donker. En mijn vader maar werken, ik zie hem nog met gebogen rug achter zijn schrijfmachine zitten. Af en toe kwam een deurwaarder langs, maar ik herinner me niet dat ooit beslag werd gelegd. Wél dat ik mijn moeder de stuipen op het lijf joeg door aan te bellen en dan onderaan de trap naar boven te roepen: De Boer Van Ravenzwaai of Van Bemmelen! Ze dacht dat er weer een deurwaarder langskwam. Maar als ik eenmaal boven was, kon ze er wel om lachen en zei: hè Edje, ik schrok.'

Na de mislukte buitenlandse verkenningstochten van haar man wierp zijn echtgenote zich op als kostwinster. Ze ging werken bij de knipseldienst Vaz Dias, later bij kunsthandel A. van der Meer in de P.C. Hoofdstraat. Een moeder om trots op te zijn. 'Ooit kreeg ze Dreesmann in de zaak die begon af te dingen op een prent, waarop ze zei: "Als ik in uw garen- en bandwinkel kom, ga ik toch ook niet afdingen?"' Dat was mijn moeder ten voeten uit: scherp, hart op de tong, geestig. Ze verdedigde me fel tegenover alles en iedereen, maar ze kon slecht delen. Ze vond me echt haar jongen. Dat vond ik soms lastig, vooral toen ik vriendinnetjes begon te krijgen. Ze vond die meisjes nooit goed genoeg voor me, ik denk omdat ze in diepste wezen jaloers was. Ze liet een caesarkapsel bij me knippen omdat ze dat mooi vond. Ik liep dus met strak voorover gekamd kort haar. Ik vond alles best.'

Swingende zagen

Het gymnasium was te hoog gegrepen voor Edwin, vond de bovenmeester van de lagere school. Daar dacht moeder Rutten anders over. Ze drong er op aan dat haar zoon zou doorstomen naar het Vossius gymnasium, de school voor voorbereidend wetenschappelijk onderwijs die in het voornamen Amsterdam Zuid veel prestige uitstraalde. Mocht Edwin daar mislukken, dan kon hij altijd nog verder op een lager niveau. Beter zo dan andersom, redeneerde ze.

In de eerste klas van het Vossius stak hij tijdens Latijnse les een vinger op om te vragen wat het verschil tussen klinkers en een medeklinkers was – waarop zijn klasgenoten hem vrolijk uitlachten. Hij, bijdehandje met een leerachterstand, moest krachtig wennen aan de nieuwe school met bollebozen uit de hogere welstandsklasse, maar uiteindelijk kwam alles goed. Meneer Waleson, leraar klassieke talen, werd zijn favoriete docent. Diens enthousiasmerende verhandelingen over Plato, Socrates en Homerus maakten zo'n indruk op Edwin dat hij zich flarden van de lesstof nog letterlijk kan herinneren. Inclusief het veto dat Waleson uitsprak over de bioscoopfilm Ulysses met Kirk Douglas in de hoofdrol. Hij wilde niet dat zijn leerlingen daar naar gingen kijken: 'Homerus reikt je de fantasie aan, niet een Hollywoodfilm.' Je zou je kunnen afvragen waar de leerkracht zich mee bemoeide, maar intussen plantten diens vermanende woorden wél een zaadje dat bijdroeg aan de culturele vorming van de volgende generatie. De lessen van Waleson inspireerden bijdehandje Edwin om zich te verdiepen in de filosofieën van de oude wijsgeren 'en dat heerlijke gezever over de deugd en waar het om draait in het leven.' Aan het eind van het eerste schooljaar stoomde hij met vier achten voor oude talen en een acht voor wiskunde door naar de volgende klas.

In de schoolkrant *Vulpes* manifesteerde hij zich onder het pseudoniem Auctor (raadgever) met een rubriek waarin hij door hem zelf verzonnen vragen beantwoordde. Zoals: 'Ik ben zeventien jaar. Ben geen nozem maar heb wel een bromfiets. Ook een baard.'

Mag ik deze baard ook dragen als ik naar school ga?’ Antwoord: ‘Beste Hans, uitsluitend op 5 december.’ Per 1 mei 1961 werd de vrije zaterdag voor gemeenteambtenaren ingevoerd. Een leerling informeerde of een schoolstaking zou kunnen bewerkstelligen dat ook het Vossius voortaan op zaterdag gesloten zou zijn.

Antwoordde Auctor: ‘Als jullie het voor elkaar krijgen om een vakvereniging in het leven te roepen, zal ik mij daarachter stellen met inzet van mijn volle persoon. In het geval jullie dit niet lukt, is iedere vorm van staken of enig ondermijnen van welke macht dan ook uit den boze.’ Rector J.A. Schuurisma kon er niet om lachen. Hij eiste dat Auctor zijn schrijfsels voortaan aan hem zou voorleggen voordat die werden afgedrukt – wat het einde van de rubriek betekende. ‘Ik wilde mij niet onderwerpen aan censuur, de lol was eraf,’ blikte de auteur terug.

In de tweede klas belandde hij in de schoolbank naast Rogier van Otterloo, zoon van componist en dirigent Willem van Otterloo. Ze raakten bevriend en al gauw gingen de gesprekken bijna alleen nog maar over muziek. Rogier kon aardig piano spelen. ‘En jij gaat slagwerken,’ zei hij tegen Edwin. Klasgenoot en vriend René Holdert haakte aan en plukte spoedig aan de snaren van een bas die hij met een theekist, een stok en een paar touwtjes eigenhandig in elkaar had gezet. Ze noemden hun trio voortaan The Gold Coast Combo, een naam die de moeder van Edwin had bedacht omdat de Apollolaan en omgeving bekend staat als de goudkust van Amsterdam. Ze oefenden elke zaterdag bij Rogier thuis aan de Willem Pijperstraat in de kelder die over de volle breedte onder het huis liep. Aanvankelijk stond daar alleen een drumstel, later werd de ruimte ingericht als zijn jongenskamer. Neef Michiel beschilderde de wanden met silhouetten van zwarte jazzmusici. Er stond een pick up voor het op maximaal volume afspelen van platen van de grote voorbeelden; soms werd een bepaald riffje wel vijftien keer gedraaid om analyseren hoe het in elkaar zat. Rogier van Otterloo was als zoon van een beroemde vader begiftigd met een muzikaal talent dat in zijn genen leek te zitten. Hij was zeer gedreven, op het maniakale af, kon moeiteloos

noten lezen en beheerste diverse instrumenten. Het drumstel waar Edwin zich op bekwaamde, was aanvankelijk van Rogier; later schafte hij zichzelf een tweedehands set aan van het geld dat met optredens werd verdiend.

Vanaf zijn veertiende werd de naam Edwin Rutten geleidelijk een begrip in het artiestenvak. 'Dat bandje van ons was direct heel succesvol,' zegt hij. 'Al gauw hadden we drie, vier optredens per week. Schoolfeesten, feestjes bij mensen thuis, verenigingen, het Leger des Heils zelfs. De meeste amateurorkestjes in de jaren vijftig speelden dixieland. Je had het trio van de latere dirigent Hans Vonk, door ons Hans Monk werd genoemd omdat hij in het vuur van zijn spel zijn ellenbogen op de toetsen van de vleugel placht te leggen. Ook Louis van Dijk, die op het Hervormd Lyceum zat, had een trio, later een kwartet met Carl Schulze. En ten slotte was daar ons Gold Coast Combo, de modernisten te midden van wat we tandartsenswing noemden.'

De vrienden trokken ook buitenschools met elkaar op als ze geen muziek maakten. In de zomer van 1960 ondernamen Edwin en Rogier samen een avontuurlijke vakantie aan boord van een coaster van de wilde vaart die richting Botnische Golf koerste. De reissom smokkelden ze bij elkaar met Chesterfield-sigaretten die ze in hun broekband hadden verstopt en jenever in een waterkruik. Het schip kon elk moment vanwege een nieuwe vracht van bestemming veranderen. In Kopenhagen ontsnapte Edwin nipt aan de dood, toen ze op de kade aan het voetballen waren en de bal in zee belandde. Hij klauterde via de steunbalken naar beneden en probeerde de bal uit het water te vissen, maar net op dat moment kwam de coaster als gevolg van golfbewegingen met grote snelheid op hem af. Edwin dreigde tussen de wal en het schip geplet te worden, maar Rogier snelde toe, duwde tegen het 750 ton zware schip en redde het leven van zijn vriend.

Op 17 december 1960 triomfeerde de Gold Coast Combo met voorspelbare vanzelfsprekendheid in de categorie 'moderne jazz' op het jaarlijkse muziekconкурс van de Gymnasiasten Bond Vossius. De jury toonde zich vooral gecharmeerd door de 'verzorgde

beginnetjes en verzorgde slotjes' in de arrangementen van Van Otterloo.

Redactrice Ineke Reuvekamp van *Vulpes*, de schoolkrant van het Vossius, ging langs bij 'de jongens' en rapporteerde in mei 1961: 'Ze begrijpen echt niet, wat ze hier doen op school. Ja, wat doen we hier eigenlijk?', vragen de leden van de Gold Coast Combo als ze weer eens bedenken hoe ver ze al zijn in de muziek en hoe ver ze nog moeten. Op zaterdagmiddag werken ze hard. Om half drie ben ik besteld omdat reclame altijd nuttig is. Ze zijn begonnen in de zomer van 1959. René op de theekist, later op een échte bas. Op het ogenblik studeert hij ook met strijkstok, sinds enige maanden ijverig. Eelt is er op z'n vingers natuurlijk. Edwin werd de drummer, hij kon iets meer dan René, maar niet veel meer. Rogier (indertijd de enige met bandervaring) zegt nu: "Edwin? Een hele goeie drummer, maar hij wordt nog beter." Drie maanden geleden kreeg hij z'n eigen drumstel, mooi joh, zwart, glimmend, duur en eigen. Rogier wierp zich op als pianist en leider. Er werd hard gerepeteerd, gearrangeerd, gecomponeerd en opgetreden – met succes. Rogier vertelt nu, trots, maar toch met de anzelfsprekendheid van iemand voor wie muziek het eigene is: "We hebben een repertoire van 130 nummers. Ook dixieland, ja, en een My Fair Lady-potpourrie – daar vragen ze om; zelfs het Wilhelmus spelen we, als ze daar om vragen." De grote liefde is de moderne jazz, Rogiers grootste wens is de big band ("wat kan uitlopen op een dertig man, neem een Stan Kenton.") Praat met Rogier over de big band, dan wordt hij gek en spot: "Dat wordt zo (snelle, schetsende gebaren): een witte vleugel, een rode bas, een zwart drumstel, mijn mensen in grijze broeken, blauwe jasjes, ik er voor – dat is machtig, zie je het? Als het kon, nam ik 100 trompetten of zo. Hoewel hier in Nederland? Laatst speelden we in Bilthoven, daar moesten we al gauw aan de charleston, dat is niks; hier in de stad willen ze nog wel aan de moderne jazz, maar in de provincie – pff!" (rimpels, overal rimpels in zijn gezicht.)' De jongens wilden niet zeggen hoeveel ze met hun optredens verdienden, maar het was méér dan een zakcentje. 'Ze kopen: een motor, een drumstel (twee drumstellen), platen (hé,

zegt Edwin, denk er om hoor, ik geen motor, ik blijf mijn Simplex trouw), sigaretten (doorstrepn, zegt Rogier). Edwin betaalt z'n eigen zanglessen. Er wordt zelfs gespaard, er moet nog zoveel komen. Rogier kocht voor de kelder waar elke zaterdag gerepeteerd wordt een piano, maar dan is het pas een kunst om er zuiver op te spelen." Vanwege de muzikale bedrijvigheid, 'op semiprofessioneel niveau' schoten de schoolprestaties er vaak lelijk bij in, maar dat mocht de schoolkrantredactrice beslist niet opschrijven. 'Maar dat doe ik toch, ze zijn doodsbang. Als ik over de schnabbeltjes begin, zegt Rogier: "Schrijf in godsnaam, pak weg, eens in de twee maanden." Ik weet dat dit dat niet zo is, het is ook niet zo – "maar werkelijk, het huiswerk lijdt er niet onder. Zeg dan ook maar dat we 's zondags samenwerken. Wou je om 3 uur bij me zijn? Goed, dan zet ik de wekker om 2.30 uur.'"

Zondagmiddag om 3 uur stond de schoolkrantredactrice bij Rogier van Otterloo op de stoep. Hij deed open en zei: 'Weet je dat de vogeltjes floten toen we vanmorgen thuiskwamen. Gelukkig dat het niet altijd zo laat wordt.' De verslaggeefster woonde een repetitie bij. 'Er wordt hier heel goed gewerkt, gespannen. Zonder papier, met een enkele mondelinge aanwijzing (toe nou, kerel, G-septiem akkoord, dat weet je toch wel, en dan over op... nee Edwin, op de bassdrum, natuurlijk op de bassdrum). Een nieuw nummer. Het lijkt zo eenvoudig, maar het is een kwestie van goed ingespeeld zijn, hard werken en muzikaliteit. We boffen ontzettend met elkaar.' Waarop redactrice Ineke Reuvekamp haar reportage afrondt: 'De Gold Coast Combo speelt, er zijn zweetdruppeltjes, truien gaan uit (ha, nu wordt René enthousiast, als de truien maar uit zijn), het ritme wijzigt zich op een kreet van Rogier. Ik luister, wij laten ons meenemen. De jazz is iets heerlijk.''

Volgens *Vulpes* weekte Edwin zich in januari 1961 voor het eerst los van het trio om in plaats van drummen te gaan zingen: 'Lekker stug, zonder slagwerk.' Sindsdien kwam hij ook in het schnabbelcircuit kwam hij steeds vaker achter het drumstel vandaan om een lied van Sinatra of Mel Tormé te vertolken – primair omdat daar vanuit de zaal vráág naar was, maar ook omdat

hij het heerlijk vond om dat te doen. Anita O'Day was zijn favoriete zangeres, *Anita O'Day Swings Cole Porter With Billy May* zijn lievelingsplaat. 'Ik hoorde een bepaald vibrato, een schorretje in die stem, ik hoorde het gemak en de lach achter het zingen, in het nummer *Easy To Love*. Een soort auditieve verliefdheid maakt zich van mij meester, ik was op slag verkocht.'

Frans van Schaik kwam naar de Gold Coast Combo luisteren, een zanger die beroemd was geworden met het in diverse versies op de plaat zetten van de kwaliteitssmartlap Ketelbinkie. Hij tipte Hans Kellerman, eigenaar van een bekende platenzaak in de Reguliersbreestraat die het kleine label Delta runde. Niet lang daarna stonden de jongens in de studio hun eerste single op te nemen, een 'e.p.'tje' (van 'extended play'), twee nummers op de ene, drie nummers op de andere plaatkant, waaronder het door Rogier geschreven *Singin' Sawyers*, de 'swingende zagen', een titel die wederom een vondst van moeder Rutten was. Het trio was voor de gelegenheid uitgebreid met drummer Costa Tschauoussoglou. Op het platenhoesje stond een zwartwit-foto van Edwin, met op de achtergrond de drie andere bandleden, en de tekst: 'Edwin Rutten And The Gold Coast Combo.' Ze kwamen ermee op de televisie in het programma *Pas Geperst* van componist en orkestleider Pi Scheffer.

Schoolkrant *Vulpes* had in september 1961 de primeur. 'Volgens mij een prettige plaat om naar te luisteren,' schreef Ineke Reuvekamp. 'Er is hard voor gewerkt. De combo is deze zomer niet op vakantie geweest. Drie weken lang vóór de opname in de Doelenzaal, waarbij ook nog veel, goed en slecht gefotografeerd werd, elke dag dezelfde vijf nummers.'

"Niet vervelend, Rogier?"

"Nee zeg, wat dacht jij nou, elke dag weer even mooi, elke keer muziek. Leg je oor naast de versterker en luister naar de bas. Hoor je dat?"

De stem is geen solist die met woorden werkt, de stem is een instrument – een zeer goed lopend, zeer exact nummer dat helemaal op het ritme leeft. *A prelude to kiss*, zeer langzaam, en *My*

kind of love, een ingewikkeld arrangement. Op de andere kant het door Edwin al heel vroeg en veel en heel mooi gezongen *A foggy day* en *I've got the whole world on a string*. De toekomst? Hard werken, veel leren en eindexamen doen. Wat er van wordt – zoals Edwin spits opmerkte in een van zijn radio-interviews – ligt in de schoot der goeden. Maar deze EP is er, daar hoeft niemand aan te twijfelen. De Gold Coast Combo is er trots op. En ik ook.'

'Het merkwaardige van Swingin' Sawyers is dat er een paar vocals op staan, die door een man worden gezongen en dat komt in de moderne jazzwereld nog maar sporadisch voor,' meldde *De Telegraaf* in oktober 1961. 'De zanger, die hier debuteert, is de 18-jarige Edwin Rutten, zoon van de bekende cineast Gerard Rutten. Edwin heeft een uitgesproken feeling voor tempo en ritme van moderne jazz en een gevoelige, donkere stem. Hij wordt begeleid door Rogier van Otterloo, de zoon van dirigent Willem van Otterloo, aan de piano, René Holdert aan de bas en door de Griekse student in de wiskunde Costa Tchaoussoglou op de drums. Tchaoussoglou is een Griek, die al vanaf zijn negende in Nederland woont en de meeste ervaring van het viertal heeft. Hij heeft al eens met Stan Getz in Polen gedrumd en in New York was hij gastdrummer in de Eddie Condon Club.' De krant citeerde Edwin Rutten: 'Ik zou wel graag willen doorgaan als zanger, maar ik weet op het ogenblik nog niet of dat wel kan. Van Van Otterloo staat wel vast, dat hij in de muziek verder gaat. Hij wil gaan arrangeren en componeren en in de moderne jazz valt op dat gebied nog veel te doen.'

Kort na de lancering van dat plaatje ging bij de familie Rutten de telefoon. Niemand minder dan Dolf van der Linden, dirigent van het Metropole Orkest en in die dagen een absolute grootheid in de lichte muziek, wilde Edwin spreken. Omdat hij de muziek bij *Sterren stralen overal* had gecomponeerd, kende hij pa Rutten en de rest van het gezin. Nu belde hij om te vragen of Edwin tijd en zin had om binnenkort een radio-opname met de veertig man tellende big band te maken.

'Mijn moeder vertelde me achteraf dat ik met die telefoonhoorn aan m'n oor zowat in de houding sprong,' herinnert

hij zich. 'In die tijd had je ook op zaterdag school, dus ik moest rector Schuurisma om toestemming vragen om een paar lessen te verzuimen in verband met een radio-opname. Schuurisma deed moeilijk: "Als iedereen gaat vragen om op zaterdag niet naar school te gaan, kunnen we de school die dag net zo goed sluiten." Waarop ik eruit flapte: "Als ik geen vrij krijg, ben ik die dag ziek." Een raar antwoord natuurlijk, want hoe kon ik weten wat ik een maand later mankeerde? Schuurisma draaide zich om, zei niets en liep weg. Op zaterdagmiddag 25 november 1961 nam ik de trein naar Hilversum. Ik liep van het station naar de VARA-studio en daar zat het Metropole Orkest met de violisten Sam Nijveen en Benny Behr en Dick Schallies aan de piano, wat voor mij een onbeschrijflijke ervaring was. Ik kende die namen van de radio en nu zag ik ze in het echt. Het orkest zette in en ik begon te zingen. Twee nummers: *The World On a String* en *Angel Eyes*. Zonder dat ik me daarvan bewust was, stond ik tijdens het zingen enorm met m'n handen te zwaaien. Opeens tikte Van der Linden af, keek me streng aan en zei: "Edwin, soms is één dirigent al te veel." De musici lagen in een deuk, ik had een rooie kop. Bij de volgende opnames heb ik mijn handen maar in m'n zakken gehouden. De maandagochtend daarop zag ik er tegenop om naar school te gaan. Ik verwachtte dat Schuurisma me de mantel zou uitvegen omdat ik een deel van de zaterdag was weggebleven. Zoals altijd stond hij op het bordes en overzag het schoolplein. Ik kon hem niet ontwijken, glipte met andere leerlingen naar binnen, maar hij zei niets.'

Edwin Rutten en The Gold Coast Combo werden met de dag beroemder. In zijn biografie *Rogier van Otterloo* (2011) citeert John van Markwijk bassist René Holdert die stelt dat muziek niet de enige factor was die de bandleden met elkaar verbond. 'Ook de levenshouding, het kritisch staan tegenover de conventionele schoolsfeer. Wij vonden de gemiddelde leerling op het gymnasium vrij suf. Er gebeurde niet zoveel. Men deed zijn huiswerk en men zat op een hockey- of tennisclub. Dat was het. Als je een muziekstudie ging doen, nam je klassiek les. Dan speelde je viool of piano, maar je ging geen jazzmuziek spelen. Dus wat dat betreft waren we wel een

beetje afwijkend.' Rock 'n' roll was in opkomst, maar dat vond Van Otterloo volgens Holdert 'rotzooi'. 'Het waren maar drie akkoorden. Ik vond die muziek soms best leuk, maar daar was met Rogier geen discussie over mogelijk. Wat dat betreft kon hij erg conservatief zijn. Ten opzichte van die muziek was jazz natuurlijk elitair.'

In mei 1962 verscheen de lp *Takin' a Change on Edwin* met een door topfotograaf Paul Huf gemaakte hoes, die de zanger (gestreept overhemd, regenjas) met de handen in de zij in een Amsterdamse steeg in de camera liet blikken. Met linksonder in beeld de credits: 'Edwin Rutten Gold Coast Combo & Guests.' Rogier van Otterloo ontplofte zowat van verontwaardiging toen de plaat hem onder ogen kwam. Als oprichter en leider van het Gold Coast Combo kreeg hij niet de eer die hem toekwam, vond hij. De band werd volgens hem gereduceerd tot begeleidingsgroepje van soloartiest Edwin. Waarop de zanger slechts kon antwoorden dat niet hij, maar de platenmaatschappij voor dit beleid verantwoordelijk was.

In de Van Otterloo-biografie stelt René Holdert dat er duidelijk sprake was van rivaliteit. 'Edwin en Rogier waren toen in feite met een eigen carrière begonnen. Ook wat betreft muzikale belangstelling begonnen ze uit elkaar te lopen. Edwin maakte uitstapjes naar de meer commerciële muziek. Rogier stelde zich daar aanvankelijk nogal pretentius, om niet te zeggen puriteins, in op. Dat leidde er zelfs toe dat hij in een van de vele discussies Sarah Vaughan afdeed als een vulgaire bevalling. Die uitspraak heeft hij later wel moeten relativeren.' Volgens Edwin Rutten werd 'menig verjaardagspartijtje naar de knoppen geholpen' omdat Rogier het alleenrecht had op smaak. 'Gilbert Becaud, Charles Aznavour en Sarah Vaughan vond hij allemaal niks.'

'Zelfs in Amerika bestaat momenteel belangstelling voor de Nederlandse langspeelplaat *Takin' a chance on Edwin* van de Amsterdamse jazz-zanger Edwin Rutten, die de enige vocalist in dit genre in Europa wordt geacht', meldde *Het Parool*. Hij zong in september 1962 twee nummers in de Rudi Carrell Show op de televisie. 'Ik vind Edwin in zijn genre uitstekend. Deze jongen zou in

het buitenland zeker geen gek figuur slaan,' zei Carrell tegen *De Telegraaf*.

Een verslaggever van het christelijke ochtendblad *Trouw* ging bij de zanger langs en berichtte: 'De laatste tijd hoor je steeds vaker de naam van Edwin Rutten noemen. Twee platen zijn kort na elkaar van hem in de handel gebracht. Er bestaat veel belangstelling voor, niet alleen in ons land, maar ook buiten de grenzen, met name in Duitsland. Wie is Edwin eigenlijk? Om dat te weten te komen ben ik onlangs bij hem op bezoek geweest in de woning van de familie Rutten aan de Titiaanstraat In Amsterdam-Zuid. Terwijl wij in het album bladeren met knipsels en foto's, dat de nu 19-jarige Edwin nauwkeurig bijhoudt, vertelt hij mij dat hij eigenlijk "zo maar" In de zangerswereld is gerold. "Het is zo'n jaar of vier geleden begonnen, toen ik op het Vossius Gymnasium lid werd van een schoolbandje. Ik was er drummer. Met schoolavondjes traden we altijd op met onze, toen nog naamloze, band. Bij een van die gelegenheden zong ik eens in plaats van te drummen. Het sloeg nogal aan en sinds die tijd zing ik", beschrijft Edwin zijn nog prille carrière.'

En: 'Ik ben nogal eerzuchtig. Daarom voel ik er niets voor een amateur te blijven, ik wil in de zangerswereld een heel grote naam krijgen. Anders houd ik er mee op.' Voorlopig zag het er volgens de krant niet naar uit dat de zangcarrière op een fiasco zou uitlopen. 'De jonge vocalist ontvangt steeds meer aanbiedingen om ergens te komen optreden. Onlangs maakte hij een tournee door Zweden, Finland en Denemarken. Begin volgend jaar gaat Edwin opnieuw naar Zweden, waar hij in Stockholm een radioconcert moet geven. Voor augustus 1963 staat er een reis naar Polen op het programma. Daar verheugt Edwin zich erg op, omdat Polen een erg jazzminnend land is. In de V.S. Is de naam van Edwin Rutten ook doorgedrongen, zodat een reis naar de nieuwe wereld in het verschiet ligt. Deze groeiende belangstelling is voornamelijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat daar weinig mannelijke jazzzangers zijn. Belangrijk is voorts, dat Edwin en zijn combo een eigen stijl heeft ontwikkeld. „Alles wat ik zing is opnieuw bewerkt. Mijn zus, die steengoed in Engels is, helpt me daarbij. Mijn ideaal is,

dat het op de duur zo wordt, dat de mensen als ze me horen zingen meteen weten: “O, dat is Edwin Rutten. Als je zover bent, heb je pas iets gepresteerd, dat je voldoening geeft”.’

Aangezien muziek de levens van de leden van de Gold Coast Combo volledig was gaan beheersen, was het geen wonder dat hun schoolprestaties er lelijk bij in schoten. Toen hij in de vierde klas thuiskwam met een rapport met enkele vieren en vijven, vroeg zijn moeder: ‘Edje, wat denk je eraan te gaan doen?’ Waarop hij: ‘Wegwerken.’ Zij: ‘Je drumstel zal ik maar niet opbergen want dat zal je nog hard genoeg nodig hebben om een beetje fleur aan je leven te geven.’ Dat vond hij een ‘brede gedachte’, zeker toen die gevolgd werd door haar berustende afsluiter: ‘Ik kan toch niet tegen je op.’ Hij nam zich voor om voortaan beter zijn best te doen op school, al was het maar om zijn moeder een plezier te doen.

Wat niet wegnam dat hij in de vijfde klas bleef zitten, waarna hij het Vossius verliet. Hij vervolgde zijn schoolopleiding door het avondgymnasium te bezoeken, twee avonden per week in het Barlaeus-gymnasium nabij het Leidseplein. De lessen waren om half tien ’s avonds afgelopen. Na afloop tufte hij op zijn NSU-brommertje vaak nog even naar jazzclub Sheherazade in de Paardenstraat om naar de illustere huisband The Diamond Five te luisteren, met Harry Verbeke op tenorsax, Cees Smal trompet, Cees Slinger piano, Jacques Schols bas en John Engels drums. In het voorjaar van 1963 zat hij maandenlang vanaf half 9 ’s morgens elke dag te blokken ter voorbereiding op het staatsexamen Gymnasium Alfa, waarvoor hij met de trein naar Amersfoort moest. Hij slaagde natuurlijk voor het diploma dat hij nodig had om in Amsterdam psychologie te gaan studeren.

Op tafel jij en zingen!

Het ontgroeningsritueel bij het Amsterdamsch Studenten Corps ging er op 7 oktober 1962 'heel ruig' aan toe. Aldus herinnerde VPRO-coryfee Wim Noordhoek zich 55 jaar later voor de camera van de historische tv-rubriek *Andere tijden*.

Tweehonderd aspirant-corpsleden, uitsluitend mannen, zaten kaalgeschoren en met ontbloot bovenlijf in hurkzit dicht naast elkaar op de zolder van het sociëteitsgebouw op de hoek van de Sarphatistraat en de Wibautstraat. 'Er werd soep uitgedeeld. Intussen liepen ouderejaars tussen de rijen en deelden met een wandelstok links en rechts meppen uit, waardoor iedereen soep over zich heen kreeg.' Ter vergroting van de chaos rende een incontinent varken krijsend door de menigte. De stank was ondraaglijk. Edwin Rutten was er die avond bij en vertelde erover in de uitzending: hij moest met andere 'feuten' op een zeil zitten met aan de zijken een touw waar hard aan werd getrokken, zodat iedereen omviel. Nieuwkomers die wilden toetreden, moesten proberen om zich door een gat in de muur naar binnen te wringen. Aan de andere kant van de muur werden ze met bier besproeid en teruggeduwd. Rechttop lopen was verboden, ze moesten 'kikkeren': in hurkzit sprongetjes maken. De sfeer was grimmig. Er werd luidkeels door ouderejaars gevloekt en gescholden, dat paste in de traditie van de initiëring.

De bijeenkomst liep uit de hand vanaf het moment waarop het tafereel van de groep halfnaakte, weerloze kaalkoppen bij de praeses van Nos Lungit Amicitia ('vriendschap verbindt ons') associaties opriep met gevangenen in een concentratiekamp. Hij verloor de realiteit uit het oog, macabere fantasie nam het over van de werkelijkheid. 'Wij gaan Dachautje spelen!', riep de praeses uit. 'Alle joden naar voren!'

Als gevolg van de bedompte atmosfeer in de ruimte vielen verschillende jongens flauw. 'Alweer een lijk!', werd dan geroepen. En: 'Sinds wanneer krijgen feuten te drinken?' Een 'groen' die de moed had om te protesteren ('ik wilde liever dat u hier geen grapjes

over maakte, mijn vader is in Dachau gestorven') werd de mond gesnoerd. Wie zo graag bij het corps wilde horen, moest dat verdienen door zich dit soort gekkigheid te laten welgevallen. Eerstejaars student Edwin Rutten onderging de inwijding als een nuttig praktijkcollege psychologie: dit is dus wat kan gebeuren in een subcultuur die is afgedwaald van normen en waarden die iedereen vanzelfsprekend vindt. Machtswellust en groepsdynamiek kunnen rare kronkels veroorzaken in het hoofd van een mens. Wij zijn ons brein. Onder invloed van negatieve prikkels verandert een goedgezak in een etterbak.

Voor zijn medestudenten was Edwin Rutten in 1962 geen onbekende naam. Hij had grammofoonplaten gemaakt en was beroemd van krant, radio en televisie. Tijdens zijn ontgroening werd hem toegebruld: 'Feut! Op tafel jij en zingen!' Er is een foto waarop hij met kale schedel en besmeurde wangen 'een smerige tekst' staat te zingen op de melodie van *The Lady is a Tramp*, terwijl een ouderejaars de bierpomp heeft opengedraaid en hem natspuit. Was hij een studerende zanger of een zingende student?

Als 'jazz' of 'lichte muziek' toen al een studierichting aan het conservatorium was geweest (dat was pas vanaf het begin van de jaren negentig het geval), zou hij daar misschien voor hebben gekozen. Nu werd het psychologie, niet zozeer omdat hij van plan was om psycholoog te worden, maar omdat hij wilde weten of het mogelijk was om antwoorden te vinden op de grote vragen van het leven. Dat had weer te maken met zijn fascinatie voor Griekse wijsgeren. *Gnothi seauton*, 'ken u zelf', in zijn geval: doen wat je wilt doen, gekoppeld aan de vervolgvraag: maar wat wil ik dan?

Hij ging nooit met tegenzin naar college. Een terloops zinnetje van de eminente hoogleraar A.D. de Groot – 'het stellen van een vraag is vaak interessanter dan het antwoord' – zette zich vast in het geheugen, evenals diens advies: 'U moet een boek van buiten naar binnen lezen', dus éérs de tekst op het achterplat en de inhoudsopgave, pas daarna het eerste hoofdstuk.

Hij sloot zich aan bij het corps omdat hij dan automatisch bij de studentenroeivereniging Nereus mocht. Van zijn veertiende tot

zijn achttiende was hij een enthousiaste wedstrijdroeier geweest en wilde de draad weer oppakken. Daartoe werd hij lid, later bestuurslid van het 'vrij dispuutgezelschap sinds 1903' Vriendschap In Alle Tijden Is Onze Roeping (V.I.A.T.O.R.), dat bekend stond als het 'roei- en rugbydispuut'. Hij verliet de ouderlijke woning aan de Amsterdamse goudkust en betrok een kamer in een dispuutshuis aan de Leidsegracht.

Een mooie tijd brak aan, hij kan niet anders zeggen. Op dat adres ontstonden vriendschappen voor het leven, zoals met advocaat Leo Spigt (1948) die hij bij V.I.A.T.O.R. had leren kennen. Vijf jaar leeftijdsverschil wierp geen barrière op voor het smeden van een verstandhouding die qua diepgang een modale vriendschap meervoudig overstijgt. 'Ik begon net aan mijn studie politieke wetenschappen en hij was al vierdejaars psychologie,' zei Spigt in 2001 tegen het magazine van het *Algemeen Dagblad*. 'Volgens de corps-mores had Edwin het recht mij als feut te koeioneren, maar dat interesseerde hem weinig. De brug was gauw geslagen. In die tijd was Edwin al erg populair als zanger van jazzy repertoire. Ik weet nog dat we met het hele studentenhuus voor de tv zaten toen hij optrad bij Willem Duys. Maar in onze vriendschap heeft zijn bekendheid nooit een belangrijke rol gespeeld. In de beginjaren hebben we vooral veel gefeest en gekaart. Toepen, eenentwintigen, in ons stamcafé De Pieper of bij Edwin op zijn woonboot in de Herengracht. We zijn allebei van winnen, dus we konden elkaar lekker jennen en sarren. Diepgravender aanvaringen met Edwin kan ik me niet herinneren.' Ter gelegenheid van een feestelijke gebeurtenis refereerde Spigt in een speech aan de verbazingwekkende innemendheid van zijn vriend. 'In vergelijking met hem ben ik zijn mindere en ik heb die vergelijking vaak kunnen maken,' zei hij. 'Hij drinkt net als ik een stevige borrel, hij heeft mij ongetwijfeld – ik spreek over de studententijd – vele malen gezien in het stadion dat zo treffend boven het theewater heet. Ik hem nooit. Als wij een nacht doorkaartten, dan stortte ik om tien uur 's ochtends in mijn bed, maar hij ging dan naar de veiling om de stoel

te kopen waar hij trouwens nog steeds in zit. Over *Ausdauer* gesproken!’

Edwin had het zo druk met zijn muzikale bijbaan dat er soms wekenlang van studeren niets terecht kwam. Hij had een methode bedacht om de leerstof efficiënt tot zich te nemen. Als hij twee weken geen optredens had, deelde hij het aantal pagina’s dat hij moest lezen door het aantal dagen die hij tot zijn beschikking had. Dan zat hij van acht uur ’s morgens tot elf uur ’s avonds geconcentreerd te blokken volgens het schema dat hij zichzelf had opgelegd. ‘Ik mikte het zo uit dat ik een aaneengesloten periode een spurt kon trekken. Toen ik aan mijn doctoraalscriptie werkte, draaide ik steeds opnieuw de lp *Don’t disturb* van gitarist Wim Overgaauw. Op het tentamen statistiek bereidde ik me voor met eindeloos *Metamorphosen* van Richard Strauss op de achtergrond.’

Marga Akkerman-Zaalman (1944), gepromoveerd kinderpsychologe, runde veertig jaar een eigen praktijk. In de jaren zestig was ze studiegenoot van Edwin Rutten en dat legde de basis onder een onverwoestbare vriendschap. Ze zaten destijds samen in een clubje dat dagelijks bijeen kwam om het leven door te nemen en tentamens voor te bereiden: psychologiestudent Carel Akkerman (met wie ze later zou trouwen), psychologiestudent René Holdert (bassist van de Gold Coast Combo, vriend van Edwin), psychologiestudent Edwin en Marga zelf dus.

Ze bewoonde met haar zus een etage die hun vader voor hen had gekocht aan de Fokke Simonszstraat, in het centrum van Amsterdam.

Ze zegt: ‘Elke ochtend om 9 uur zaten we daar met z’n vieren aan tafel. We spraken af wat we gingen lezen, we hadden dezelfde studieboeken. Edwin was degene die altijd met onverwachte, scherpe vragen kwam. Hij stelde constant alles ter discussie, voor hem was niets vanzelfsprekend. Hij kwam op me over als zeer intelligent, geestelijk creatief en energiek. Verbaal zeer begaafd en een enorm gevoel voor humor. Tot vlak voor ons doctoraal deden wij groepstentamens. Die bereidden wij samen voor en dan gingen we in de collegezaal dicht bij elkaar zitten om

elkaar te steunen, als dat nodig was. Als er geluncht moest worden, liepen we samen naar de kaasboer om de hoek. Edwin kocht dan voor een gigantisch bedrag aan kaas en andere lekkere dingen. Zijn Bourgondische kant kwam ook tot uiting als we voor een tentamen waren geslaagd. Dat werd gevierd met een feestje op onze flat. Edwin en René namen dan vriendinnen mee, dat was iets bijzonders, want tot dan toe was ik steeds de enige vrouw van dat clubje. In 1962 was het nog heel uitzonderlijk als een studente haar studie ook inderdaad afmaakte. De een na de ander haakte af. De meesten waren druk aan het sparen voor hun bruidset. Wat Edwin, René, Carel en mij verbond in die studie was de behoefte om te relativiseren. Dat zeg ik terugkijkend, dat is iets waar we ons toen niet van bewust waren. Edwin trok voortdurend schijnbare zekerheden in twijfel. Hij zei: er is altijd een andere kant van de medaille. Hij hield zo van het vak psychologie, zei hij, omdat je gedwongen wordt om voortdurend op zoek te gaan naar tegenargumenten. Hoho, dat zeg je nou wel, maar het omgekeerde kan ook waar zijn. Theorieën werden volledig omgedraaid en uit hun verband getrokken. We lachten ons tranen met tuiten. Op zeker moment koos Edwin een andere hoofdrichting dan wij en werden de gemeenschappelijke studiemomenten minder. Maar we zijn elkaar nooit uit het oog verloren.'

Dat Edwin Rutten in die dagen een gelauwerd zanger was met een imposante staat van dienst, wist Marga Akkerman wel, maar daar hield ze zich eerlijk gezegd niet mee bezig. 'Die zangcarrière van hem speelde zich af in een andere wereld en daar was ik niet in thuis. Ik waardeerde hem als studievriend en dat was genoeg. Ik had een gereformeerde moeder en een zeer beschermende vader. Mijn zus en ik werden niet geacht ons overal te vertonen.'

Een verslaggever van het *Vrije Volk* ging in maart 1963 bij hem langs en noteerde: 'Hij bleek een lange, ietwat uit zijn krachten gegroeide jongeling te zijn van twintig jaar. Voor zover een jazz-zanger in Nederland bekend kan zijn, is hij het. Er zijn mensen die hem een arrogante vlerk noemen, er zijn mensen die zeggen dat hij

exorbitant hoge prijzen vraagt voor een optreden, er zijn ook mensen die nog nooit van hem gehoord hebben. Een bekend Duits jazzcriticus noemde hem ooit in een radiouitzending “de jazzsensatie van Europa”.’

De vocalist had wel een verklaring voor het feit dat mensen van de omroep en collega-musici hem arrogantie aanwreven. ‘Die jongens van het strijkorkest waarmee ik de laatste tijd geregeld uitzendingen heb, zijn zeer geroutineerde musici. Die denken na elk nummertje: ziezo, dat staat erop. Vaak heb ik dan nog op- of aanmerkingen of wil het nog een keer overdoen. Daar zijn ze dan niet voor te porren. “Waarom moet dat nou, het is toch goed zo, dat horen ze niet eens.” Wanneer ik dan mijn zin doordrijf of dreig met weglopen, noemen ze me een arrogante vlerk.’

Misschien speelde mee dat de jongens van de Gold Coast Combo weliswaar jazz speelden, maar geen deel uitmaakten van de hoofdstedelijke jazzcoterie. ‘We staan er eigenlijk een beetje naast en eerlijk gezegd voel ik er ook niets voor me met hen te associëren. Min of meer tot mijn verrassing constateerde ik dat ik voor het onlangs gehouden concert van het puikje der Nederlandse jazzwereld niet uitgenodigd was. Nou ja, dan niet hè.’

En dat de band exorbitant hoge bedragen voor een optreden zou vragen, klopte volgens Edwin niet. ‘De prijs die wij bedingen, is gebaseerd op het feit dat we jarenlang iedere zaterdag en zondag intensief hebben gerepeteerd, gearrangeerd en geoefend. Daar is menig zweetdruppeltje geplengd. Er is een stuk van mijzelf in die liedjes gaan zitten en daar wens ik voor betaald te worden.’

In oktober 1964 vertrok de studentensociëteit Nos lungit Amicitia uit de Sarphatistraat en verhuisde naar het voormalige café-restaurant Lido aan de Leidsekade 105. De populaire uitgaansgelegenheid met het mooiste terras van Amsterdam, pal achter het Leidseplein, was in maart dat jaar failliet gegaan. Studenten zouden het Lido weer op de kaart gaan zetten. Amsterdammers hoefden zich geen zorgen te maken. Dat mooie terras aan het water ging weer open. Veel activiteiten van de

besloten sociëteit zouden voortaan ook voor niet-leden toegankelijk zijn, zoals de concerten, drie avonden per week, van acht uur 's avonds tot een uur 's nachts door huisorkest The Gold Coast Combo. Daartoe was het Lido Kafé in het souterrain gereserveerd. Jazzliefhebber Harry Mulisch woonde om de hoek en stond pijprokend in de deuropening naar de muziek te luisteren.

Een verdieping hoger stond barman Jop Pannekoek glazen te vullen; in een later leven zou hij Edwin Rutten trouwens nog vaak tegenkomen, toen in de hoedanigheid van regisseur van de Ome Willem- en Klokhuisuitzendingen. Ging Edwin in de pauze naar boven voor een drankje, dan kon hij aan het aantal kassabonnen dat Jop op een stalen pin had geprikt zien hoe het die avond met de omzet was gesteld. 'Als er niet genoeg bonnen op die pin zaten, werd Jop kwaad op mij. Alsof ik er iets aan kon doen dat het beneden niet vol zat.'

Zijn ouders zaten soms wel twee avonden per week in de zaal en klaptten zo uitbundig dat hij zich een beetje schaamde voor hun aanwezigheid. Het stadium waarin hij zijn uiterste best stond te doen om pa en ma te plezieren, lag achter hem, maar Rogier en René waren juist jaloers waren op de aandacht die hij van thuis kreeg. Hun ouders toonden nauwelijks belangstelling voor de muzikale verrichtingen.

Overeenkomstig de mores van het studentencorps in de jaren zestig was 'correcte kleding' een voorwaarde om tot de sociëteit te worden toegelaten. Dat betekende jurk of rok voor dames, jasje, dasje en nette broek voor heren. Op woensdagmiddag 1 september 1965 was het Lido het afgehuurd door het kledingmerk Young Style voor de presentatie van 'een nieuwe stijl mannenkleding voor 15- tot 25-jarigen.' Edwin Rutten trad op als gastheer en werd aangekondigd met de woorden: 'Vandaag zal hij voor het eerst achter deze microfoon staan en alleen maar praten. Geen liedjes, maar uitleg over nieuwe pakken.' Het *Algemeen Dagblad* tekende uit zijn mond op: 'Ik studeer tegenwoordig meer dan dat ik zing' – een uitspraak waarvan het waarheidsgehalte trouwens te bezien was. De krant citeerde de 24-jarige student

Martin Dijkema: 'De leden van het corps schrijven we voor: in de sociëteit het colbert aan en pantalons met omslagen. Het is de oude trant, het behoudende en dat willen we ook.' Waarop de presentator counterde: 'Maar ik vind het belachelijk om een student 's ochtends in jacquet tegen te komen wanneer hij naar de bakker gaat.' Kwam Dijkema: 'Ja Edwin, jouw studiesfeer ligt een heel eind van het corps af.'

Kort daarop zou dat corps een zware tijd tegemoet gaan.

Bob Dylan had nog zo gewaarschuwd: *The Times They Are Changing*. De studentengeneratie in de tweede helft van de jaren zestig droeg een spijkerbroek en liet het haar tot over de schouders golven. Jazz was uit, popmuziek was in. In 1964 hadden zich nog 240 nieuwe leden bij de Amsterdamsche Studenten Vereniging aangemeld, in 1967 daalde dat aantal tot 180 en in 1969 bestond de aanwas uit slechts 110 feuten. Er zat niet anders op: de A.S.V. fuseerde in 1970 met de Amsterdamsche Vrouwelijke Studentenvereniging A.V.S.V. Datzelfde jaar moest het Lido worden verkocht dat zes jaar had gefungeerd als onderkomen voor de inmiddels armlastige sociëteit Nos Lungit Amicitia. 'Er kwam de laatste tijd vrijwel niemand meer,' meldde het *Algemeen Handelsblad*. 'Je kon met een kanon door de grote zaal schieten zonder iemand te raken.'

De Gold Coast Combo was al drie jaar eerder ontbonden.

Rogier van Otterloo groeide uit tot een grote naam in de lichte muziek: pianist, componist van muziek bij succesvolle speelfilms, arrangeur, dirigent van het Metropole Orkest. In 1988 overleed hij, op z'n zesenvestigste.

Wereldberoemd in Polen

Op zaterdagavond 20 juli 1963 zong Edwin Rutten op het songfestival in Knokke. Tegenwoordig worden zangcarrières gemaakt en geknakt tijdens het Eurovisie Songfestival, maar in die tijd kon deelname aan het jaarlijkse evenement in de Belgische badplaats het definitieve lot van een artiest bepalen. Alleen al dat je gevraagd werd om mee te doen, was een enorme eer. Ook dat jaar waren de verwachtingen weer hoog gespannen. Speciaal voor Edwin had Hans Andreus zich gewaagd aan de interpretatie van een wel zeer poëtische vertaling van *A Foggy Day in London Town* van Red Garland: 'Het was een dag waarop het mistte, Amsterdam was een heel oude vrouw...' De bijbehorende gebaren had de zanger zich op het laatste moment eigen gemaakt in de kelder onder het casino. Hij was die avond bovengemiddeld op dreef, de opzweepende klanken van het orkest van Francis Bay haalden het beste bij hem naar boven. Rob de Nijs oogstte met zijn *Trees* een open doekje, Gert Timmerman vertolkte met een snik in de stem *Ik heb eerbied voor jouw grijze haren*, de 17-jarige typiste Cisca Peters en de 30-jarige tv-omroepster Ansje van Brandenburg debuteerden met een nerveus vibrato voor een internationaal publiek. Met een ondertoon van verontwaardiging becommentarieerden de dagbladen op maandagochtend de jobstijding dat de Nederlandse ploeg onder leiding van platenbaas en talkshow host Willem O' Duys in Knokke op de één na onderste plaats was geëindigd. Schandalig. Dit *dream team* had beter verdiend, was de algemene opinie. Hoe onpartijdig was die jury eigenlijk?

Edwin nam de nederlaag laconiek op. Jammer dat ze niet gewonnen hadden, maar wéér kwam zijn hoofd in anderhalf miljoen huiskamers op het scherm voorbij (Nederland had nog maar één televisiekanaal). Bovendien had hij in de aanloop naar het festival zoveel mogelijk repetities bijgewoond om te zien hoe Jacques Brel, Charles Aznavour en Patachou het aanpakten. Een leerzame ervaring. 'Edwin Rutten en Rob de Nijs hebben op deze avond ongetwijfeld de beste indruk gemaakt,' vond *Het Parool*. Vooral de

loopbaan van De Nijs schoot na Knokke in het tempo van een speer vooruit. Hij scoorde hit na hit, uitsluitend Nederlandstalig – en dat bijna zestig jaar lang.

Edwin had na afloop van het songfestival eveneens de wind in de rug. Hij bracht zijn showpak haastig naar de stomerij, dat had hij drie weken later weer nodig voor een soortgelijk avontuur. Op voorspraak van impresario Frans van Klingeren ('een charmante boef') zou hij als enige Nederlandse deelnemer aantreden bij het gerenommeerde songfestival in de Poolse badplaats Sopot. Met *Farewell to Teddy*, een jazzy bewerking van *Do Widzenia Teddy* van Waldyslaw Szpilman, sleepte hij daar zowel de eerste prijs als de persprijs in de wacht. Zijn succes werd mogelijk gestimuleerd door de Amerikaanse draai die hij aan de Poolse compositie gaf. Geïnspireerd door het slot van Mel Tormé's *Hey Daddy Was That There* ('O Daddy, o Daddy, o Daddy, was that there?') zong hij: 'O Teddy, o Teddy, oTeddy, do widzenia!'

Dat de zanger zijn uitbundige frasering had geleend van een buitenlands rolmodel, zal het gros van het publiek ontgaan zijn. Het applaus was dermate onstuimig dat hij zich verplicht voelde om de song voor een tweede keer ten gehore te brengen. Jammer dat dit niet rechtstreeks op de Nederlandse televisie kwam. Zou Rogier van Otterloo vast ook leuk hebben gevonden.

Er hing in die dagen een hermetisch IJzeren Gordijn tussen wat zich in het Oostblok afspeelde en wat West Europa daarvan waarnam. Daar stond tegenover dat hij intussen wél in alle landen van het Warschaupact rechtstreeks op het scherm kwam. De kijkdichtheid zal allicht de honderd miljoen zijn gepasseerd. Opwindende gedachte: 'Mannen in een tentje, achter de Oeral, op het ruige platteland van Siberië, moeten mij hebben gehoord.'

In een interview wees hij erop dat hij het in Sopot had moeten opnemen tegen sterren die hun eigen dirigenten en orkesten hadden meegenomen. 'Maar ik kwam moederziel alleen en was zelfs nog zo onervaren om ervoor uit te durven komen dat ik genoot van de kaviaar en alles wat ze ons voorschotelden.'

De triomf in de socialistische volksrepubliek was onderdeel van een even spannende als bizarre roller coaster. De winnaar werd beloond met een 'gigantische hoeveelheid zloty's, ongeveer het maandsalaris van een ingenieur', maar van dat bedrag mocht hij geen cent mee naar huis nemen. 'Die zloty's moest ik zo ongeveer in een jute zak vervoeren. Ik er heb wat cadeautjes voor mijn moeder voor gekocht, een ring met een piepklein horloge erin en voor mezelf een rare, opzichtige zonnebril. Ook had ik een paar mooie iconen weten te bemachtigen. Die waren verdwenen toen ik terugkwam op mijn hotelkamer. In plaats daarvan lag er een envelop met daarin keurig het bedrag dat ik voor die iconen had betaald. Kennelijk was het niet de bedoeling dat ik iconen meenam naar het buitenland, maar dat werd niet uitgesproken. Zoals elke vreemdeling werd ik nauwlettend in de gaten gehouden. Die hotelkamer werd afgeluisterd.'

In de wandelgangen van dat internationale Sopot-festival ontmoette hij mensen die hem naderhand zouden uitnodigen voor optredens in Zürich, Genève, Nyon, Montreux en Lausanne. Polen zelf vroeg Rutten om als winnaar het jaar daarop weer te participeren in het festival. In 1964 werd hij uitgeroepen tot populairste buitenlandse zanger in Polen. Er werd daar zelfs een plaatje van hem geperst, nooit een cent royalty's gezien natuurlijk, maar toch leuk. Op de boot naar Amerika toonde ooit een passagier hem een Poolse prentbriefkaart waarop een foto van hem stond afgebeeld. In het midden was een plastic grammofoonplaatje ingeperst waarop hij een lied zong. Interessant, hij wist niet dat die dingen bestonden. Wereldberoemd in Polen, alleen de rest van de wereld wist dat niet.

Een verslaggever van *Het Vrije Volk* kwam langs en noteerde: 'Een telegram om dertig concerten in Polen te geven, ligt op tafel. Het antwoord is inmiddels verstuurd: Edwin gaat volgende maand zijn vijfde Poolse reis maken.'

De mooie herinneringen aan de voltooid verleden tijd pakt niemand hem af.

‘Als we tijdens dat tournee na afloop van een optreden in een busje zaten, dan wist altijd wel iemand ergens nog een leuke jazzclub. Daar gingen we naartoe voor een glaasje en nog een glaasje. Omstreeks vier uur lagen we onder de wol, de volgende ochtend om acht uur vertrok de bus om ons naar de volgende bestemming te brengen. Zei de jongen die met waterige oogjes naast me zat: trouwens, die leuke zangeres waar jij vannacht mee zat te praten, dat was helemaal geen zangeres. Die werkt voor de geheime dienst.’

Aan zijn populariteit in Polen dankte hij de uitnodiging om in 1965 de Amsterdamse RAI vocaal op stelten te komen zetten in het kader van het jubileumfeest van volksdagblad *De Waarheid*, de krant van de Communistische Partij Nederland. De CPN was er oprecht van overtuigd dat arbeiders het in socialistisch Oost Europa het beter voor elkaar hadden dan hun kameraden in het kapitalistisch West Europa. De triomf van Edwin sprak wat dat betreft boekdelen!

Op zaterdagavond 9 september 1967 incasseerde *boy wonder* Edwin wederom zowel de eerste prijs (de Coup d’Europe en achtduizend gulden) als de persprijs (een Perzisch tapijt), dit keer in het Oostenrijkse stadje Gmunden (14.000 inwoners) dat zich door het organiseren van een songfestival internationaal op de kaart hoopte te zetten. Tien landen namen deel, in de finale streden Nederland, Frankrijk en Hongarije om de eer. Hij zou oorspronkelijk het chanson *Dit hart heeft lief* van Michel Legrand ten gehore brengen, maar aangezien hij het moest opnemen tegen de Fransman Guy Mardel opteerde hij ter plekke voor de oorspronkelijke tekst van *Les Musiciens*. ‘De juryleden staken hun bordjes omhoog. Allemaal achten en negens. Mardel was des duivels. Hij vond dat wat ik deed tegen de afspraak was. Hij was zo boos dat hij niet meer wilde optreden. Hij droop af en daarmee ik de winnaar van het festival. Dat is toen nog een enorme rel geworden.’

Na afloop van het spektakel werd de winnaar op de schouder getikt door niemand minder dan Hans Rudolf Beierlein,

baas van het platenlabel Montana, eigenaar van een muziekuutgeverij, ontdekker en manager van Udo Jürgens en andere grootheden. ‘Können wir mal reden?’ Of Edwin er voor zou voelen om een plaatje voor de Duitse markt op te nemen. ‘Toen kwam ik op een kasteel in de buurt van Hamburg terecht, waar die man een studio aan huis had. Het was de tijd waarin Gerhard Wendland ook in Nederland populair was met *Tanze mit mir in der Morgen*. Zoiets moest het worden. Ik kreeg een papier in handen gedrukt, Beierlein zong het lied voor en daarna moest ik. *Ein Seemann muß träumen*. Ik probeerde er een snikje in te leggen, ik deed echt mijn best, maar Beierlein schudde zijn hoofd. Zijn vrouw begon zich ermee te bemoeien. Ze stond met gespreide handen met haar rug tegen de deur en zei alsmaar: “Mehr Sehnsucht, Herr Rutten, mehr Sehnsucht!” Dat is dus niks geworden. Ik had te weinig Sehnsucht. *Es ist hundert Prozent order gar nichts*, zei hij.’

Hans Beierlein kwam in 1972 wereldwijd in het nieuws omdat hij voor 12.500 dollar de wereldrechten van de socialistenmars *de Internationale* had verworven. Opnieuw een gat in de markt gevonden. Een fijne intuïtie voor commercie en publiciteit kon hem niet ontzegd worden.

De jukebox speelde een plaat

All round-muzikant Kees Bruijn (1920-1998) bewoog zich als een in spin in het web in de wereld der lichte muzen. Kees kende iedereen en iedereen kende Kees. Hij had contacten op alle niveaus in de business, kon geblinddoekt *Blue Moon* van achter naar voren spelen, schreef op het gehoor een compositie van Billy Strayhorn moeiteloos noot voor noot uit. Als ‘Cees Bruyn’ manifesteerde hij als een veelzijdige tensorsaxofonist, componist, arrangeur en orkestleider. Vaak musiceerde hij aan de zijde van zijn zes jaar oudere broer Tinus, die altsax speelde. In de jaren vijftig vormden ze nog een tijdje met de trompet spelende broers Jerry en Ack van Rooyen een combo: de Red & Brown Brothers. Kees en Tinus zaten

samen bij de Ramblers, het Metropole Orkest, de Boy Edgar Big Band, ja, waar niet? Tot het eind van de oorlog waren ze op de radio te horen geweest in het grote orkest van Dick Willebrandts, een staaltje doorzettingsvermogen waar ze achteraf nog veel gedonder mee kregen. Kees had in de oorlogsjaren bovendien zijn partij meegeblazen in La Cubana in de Amsterdamse Amstelstraat, de enige nachtclub in Nederland die de Duitse bezetting zou overleven. De gelegenheid werd geëxploiteerd door de in Paramaribo geboren entertainer en orkestleider Max Woiski sr., die in 1950 een hit te pakken had met het lied *BB met R*. Tussen Bruijn en Woiski groeide een diepe vriendschap. Zoon Max Woiski jr. zat óók in de muziek en had in 1970 óók een hit te pakken – nota bene met een remake van *BB met R*, het succesnummer van zijn vader.

In het voorjaar van 1961 begaf Max junior zich in zaken: boven een reclamestudio aan de Haagse Laan van Meerdervoort vestigde hij het platenlabel MMP, een afkorting die stond voor MacIntosh Music Productions, maar de lettercombinatie mocht volgens de directeur ook worden uitgelegd als Moderne Meesterlijke Plaatjes. Het concept was simpel: voornamelijk Nederlandstalig werk, hoofdzakelijk vocalisten (met uitzondering van drie jazzplaatjes) en uitsluitend ‘singletjes’, bestemd voor een jeugdige publiek. Jongeren, destijds aangeduid als ‘teenagers’ of ‘tieners’ hadden massaal het 45-toerenplaatje ontdekt. Die kostten *f* 3,50 (€ 1,80) per stuk, gemiddeld drieënhalve minuut luistergenot per plaatkant – beter betaalbaar dus dan de langspeelplaat op 33 toeren, met in totaal circa 45 minuten muziek voor *f* 22,50 (€ 10).

Voor het kweken van een arsenaal met aanstormend talent leunde Max junior zwaar op de expertise van Kees Bruijn, de beste vriend van zijn vader. Kees maakte al gauw overuren voor MMP, niet alleen als *artist & repertoire manager*, maar ook *recruiter* en *arranger*. Op zijn gezag tekende de jonge firma in hoog tempo contracten met veelbelovende zangeressen als Cisca Peters, Conny Vink, Anneke Grönloh, Trea Dobbs en Milly Scott.

En toen belde Kees Bruijn dus. Vaderlijk en joviaal, zoals altijd: ‘Zeg Edwin, ik denk dat jij heel goed Nederlands kunt zingen.’

Ik heb een fantastisch liedje op Radio Luxemburg gehoord en daar zou ik graag met jou een Nederlandse versie van willen maken.'

Het ging om *Twenty Four Hours From Tulsa*, waarmee Gene Pitney nummer één in de Amerikaanse hitparade stond.

'Nou ja, Kees, jaja... nee.'

Eerlijk gezegd zag Edwin helemaal niets in het voorstel. Als jazzjongen had hij niks met pop. The Rolling Stones vond hij niet om aan te horen, The Beatles zou hij pas veel later gaan waarderen.

De Bruijn deed zijn best om hem op andere gedachten te brengen. 'Luister nou eens goed naar dat nummer. Denk er over na. Volgens mij ben jij als geen ander in staat om hier iets moois van kan maken.'

Dat Edwin een week later overstag ging, had ook gevolgen voor de loopbaan van de toen 22-jarige Willem van Kooten, een student Nederlandistiek die twee jaar eerder als part time copy writer bij radiopiraat Veronica aan de slag was gegaan, maar daar spoedig Joost den Draayer pijlsnel carrière maakte als disk-jockey.

In het voorjaar van 1963 stelde programmaleider Tony Vos hem voor aan de Haagse ondernemer Wim Bink, eigenaar van een 'studio voor industriële reclame en vormgeving.' Bink was zojuist een platenfirma gestart, MMP, voluit Max MackIntosh Productions. Genoemd naar de Surinaamse zanger en musicus Max Woiski jr., die zich soms MackIntosh noemde (naam van zijn moeder) om verwarring te voorkomen met zijn zingende en musicerende vader die óók Max Woiski heette. Junior was het 'vlaggenschip' van het beginnende label, het 'gezicht naar buiten', maar had daar verder geen bemoeienis mee. Reclameman Bink blonk niet uit in kennis van muziek en het hitwezen. Hij kwam bij Veronica langs om 'ideeën op te doen en te praten over mogelijke samenwerking'. Saxofonist Kees Bruijn stond als producer/arrangeur bij MMP op de loonlijst.

Willem van Kooten had ideeën zat en blaakte van ambitie. Hij vertaalde het nummer *If You Wanna Be Happy* waarmee Jimmy Soul in de Amerikaanse hitparade stond. Max Woiski jr. nam het voor MMP op. *Je bent nog niet gelukkig met een mooie vrouw* werd

meteen een klapper, mede doordat het vele malen per dag werd gedraaid bij Veronica.

Van Kooten kreeg de smaak steeds beter te pakken. Toen hij *Twenty Four Hours From Tulsa* hoorde, geschreven door Hal David en Burt Bacharach, leek hem direct een nummer waarmee Edwin zou kunnen scoren als hij het in het Nederlands ging zingen. 'Bink had me verteld dat ze van plan waren om een jazz-EP met een zekere Edwin Rutten te maken, zanger en drummer in een studentikoos kwartet waar onder andere Rogier van Otterloo deel van uitmaakte. Dat heb ik uit zijn hoofd weten te praten', herinnert Van Kooten zich. 'Ik zei Bink dat als hij geld wilde verdienen, een jazzplaatje niet de goede aanpak was. Wat dan? vroeg hij. Ik stelde om het in de richting van popmuziek te zoeken en bood aan om geschikt repertoire op te sporen dat voor vertaling in aanmerking kwam.'

Van Kooten vertaalde *Twenty Four Hours From Tulsa* in *Het spijt me*. De Nederlandstalige versie kwam in ons land vrijwel gelijktijdig op de markt met het door Gene Pitney gezongen origineel. Beide plaatjes werden een hit en werden grijsgedraaid bij Veronica, Radio Veronica en *Tussen tien plus en twintig min* (AVRO) en *Tijd voor teenagers* (VARA).

Gene Pitney zong: *'Dearest darling I had to write to say that I won't be home anymore / cause something happened to me while I was driving home / And I'm not the same anymore'*. In de nieuwe berijming zong Edwin Rutten: *'Meisje van me / ik moet je zeggen dat ik voorlopig niet meer kom. Want ja, er is iets met me / 'k Zal je vertellen wat ik je aandeed / 't Is meer dan dom.'* Het lied had de structuur van een vertelling waarin de ik-figuur zijn liefje openhartig opbiecht dat hij in de fout ging toen een ex zijn pad kruiste. Ze waren samen iets wezen drinken. *'De jukebox speelde een plaat. En toen was het al te laat. Want we dansten samen, noemden elkanders namen even zacht als voorheen. O ja, haar ogen, haren, mond en ik dacht dat er toen voor mij niets anders bestond. O, o het spijt me dat mij dat nou moest gebeuren...'*

De keerzijde van *Het spijt me* behelst een vertaling van het soulnummer *Walking Proud* dat Gerry Goffin en zijn echtgenote Carole King schreven voor Steve Lawrence. De Nederlandse tekst vloeide uit de pen van de toen 23-jarige Tineke de Nooij, die als 'Tineke' bij Veronica de eerste vrouwelijke deejay van ons land. Het kleine label MMP werden gedistribueerd door de grote platenmaatschappij CNR. Vertegenwoordiger Pierre van Ostade zeulde met een koffer vol MMP- en CNR-singles langs platenzaken van Maastricht tot Groningen. Daarnaast presenteerde hij wekelijks een radio-uurtje bij Veronica, waarbij hij de zwarte schijfjes die hij op werkdagen aan detaillisten probeerde te slijten allerminst veronachtzaamde.

Edwin Rutten staarde verbaasd naar de blozende cijfers op afrekeningen die hem twee keer per jaar onder ogen kwamen. Dat tikte lekker aan. Het succes was hem plotseling overkomen en deed zijn scepsis ten aanzien van het hitwezen smelten als sneeuw voor de zon. Hij had nooit gedacht dat het scoren van een hit feitelijk een fluitje van een cent was. En nu moest hij dóórpakken, iedereen in zijn omgeving zei het. Een maand na zijn debuut als hitzanger stond hij wederom in de studio, dit keer om de single *Kleine dwaze clown* (MMP 1033) op te nemen, een bewerking van *See the funny little clown* van Bobby Goldboro. De geringe respons vervulde de zanger met verbijstering. Onbegrijpelijk, hoe kon het nou dat dit plaatje zo plat viel als een dubbeltje? De radio draaide het niet, kranten schreven er niet over, mensen holden niet naar de winkel om het te kopen. Jazzcriticus Ben Bunders betreurde in *Het Vrije Volk* dat een groot talent voor zijn favoriete muziek verloren was gegaan. 'Edwin Rutten merkte al vlug dat er met jazz niet veel te verdienen valt. Hij veranderde van platenmaatschappij en van genre. "Kleine dwaze clown" is een voorbeeld van zijn verschijning als tienerster: uitstekend gezongen onbenullige teksten, gesteund door een scanderend koortje.'

In de vroege herfst van 1964 waagde de zanger een nieuwe poging met *Ik moet altijd weer opnieuw aan je denken* (MMP 1040), een cover van *Always Something There To Remind Me* van Sandy

Shaw, gecomponeerd door hitsmid Burt Bacharach, tekst Hal David. Mede dankzij de klinkende vertaling van Lodewijk Post (een pseudoniem van Gerrit den Braber) en het arrangement van Cees Bruyn bleek dit nummer wél een schot in de roos. *'Ik loop met jou de straten door die ik met jou zo dikwijls ging / en elke stap betekent weer een klap en een herinnering.'* Op de keerzijde van het plaatje stond *Wat moet ik met mezelf*, een vertaling van *I Don't Know What To Do With Myself* van Dusty Springfield. Tekst, compositie en arrangement van het origineel en de bewerking kwamen uit dezelfde koker als bij de A-kant: Bacharach, David, Bruyn, Post. *Ik moet altijd weer opnieuw aan je denken* werd de tweede hit voor Edwin in succesjaar 1964.

Een maand later was MMP ter ziele, maar dat lag niet aan hem. CNR nam vrijwel alle artiesten van het gezonken maatschappijtje over en bracht *Het spijt me* en *Altijd weer opnieuw aan je denken* opnieuw uit in een ander hoesje.

Edwin Rutten kan zich zestig jaar later niet herinneren dat hij Max Woiski ooit heeft ontmoet. 'De enige van de platenmaatschappij met wie ik te maken had, was Kees Bruijn,' zegt hij. 'Hij regelde alles. Ik studeerde thuis eindeloos op het nummer dat we zouden gaan opnemen. Het kenmerk van een cover is dat de arrangementen bijna noot voor noot worden overgenomen van het origineel. Als ik het lied in de studio kwam inzingen, was het orkest al opgenomen. Ik zette een koptelefoon op en zong mee. Op die manier kostte het de minste tijd. Als het nodig was, viel achteraf er nog wat aan die stem te repareren.'

'Met echte jazz kun je de piek nooit halen,' zei hij in 1964 tegen *Het Parool*. 'Als je werkelijk iets wil bereiken, moet je iets doen in de smaak van het tienerpubliek. De moeilijkheid is om in het tienergenre een eigen stijlje te vinden.' Hij was niet van plan 'de brui aan de jazz te geven', hij had alleen zijn repertoire uitgebreid. 'Je moet het zo zien: in dit genre heb je verantwoorde muziek en puin. Dave Brubeck naast het eerste het beste notoire stampnummer.' Volgens de krant maakte de tweedejaars psychologiestudent zijn vak te nutte bij het maken van een

inschatting van het publiek dat hij wilde veroveren. 'De meesten kopen geen platen omdat ze die leuk vinden, maar omdat ze nu eenmaal op de hitlijst staan. Ze willen gewoon niet onderdoen voor elkaar.'

Begin april 1965 kwam Edwin met *Ik voel me nummer één*, een snel gemaakte bewerking door arrangeur Bruyn en vertaler Post van *It's Not Unusual* waarmee Tom Jones op dat moment de Britse hitlijsten aanvoerde. 'De Nederlandse Tom Jones heet Edwin,' meldde de *AVRO-bode*.

Enkele weken na de lancering van het plaatje zou hij het nummer op Tweede Paasdag vertolken tijdens het 'beatfestival' in de veilinghal in het Noord Hollandse Blokker. Hoofdact waren The Pretty Things, de ruigste popgroep in die dagen. De circa drieduizend bezoekers lieten er geen misverstand over bestaan dat ze niet op het voorprogramma met onder andere Edwin Rutten waren afgekomen, maar voor die Britse jongens. De 'studentikoos uitgedoste zanger' werd met tomaten, proppen papier en stukken hout bekogeld zodra hij zijn kreukvrije vertolking van *Ik voel me nummer één* aanhief. Dat optreden was snel afgelopen. *De Telegraaf* maakte gewag van 'woeste, haast hysterische taferelen' en 'een rumoerig tienerfeest zoals handige orkesten overal in den lande kunnen versieren.' Het was verschrikkelijk: 'Met hardossen als The Pretty Things zelf lieten de fans zich opzweepen door stormen van muzikaal geweld. Men gilte en schreeuwde, sprong en deinde. Men floot op de vingers, men stampte op de grond. De hoofden werden geschud tot de enorme hardossen wijd uitwaaierden.'

Het *Algemeen Handelsblad* berichtte: 'Het optreden van Edwin Rutten kon de menigte niet bekoren: de stukken hout vlogen hem om de oren.' En: 'Meisjes werden door de suppoosten naar buiten afgevoerd, huilende meisjes werden platgedrukt, kistentorens vielen met toeschouwers in elkaar en de EHBO-post maakte overuren. The Pretty Things gingen echter door. Zanger Phil May lag op de grond mondharmonica te spelen, zijn witte broek scheurde geheel open, terwijl de drummer zijn hoofd met stokken bewerkte.'

Het chaotische evenement kwam onder auspiciën van de AVRO rechtstreeks op de televisie, geregisseerd door dezelfde Gerrit den Braber die onder het pseudoniem Lodewijk Post de vertaling had geschreven van het nummer waar Edwin nu boegeroep mee oogstte.

Ben Essing, de organisator van het festival, stelde in *Het Parool* vast dat het publiek 'voor tachtig procent uit geteisem' had bestaan. 'Het is een hellend vlak. Het wordt steeds erger. Je krijgt steeds slechter publiek. Hoe negatiever de reacties van de pers op het optreden van zo'n groep zijn, hoe meer mensen de volgende keer komen.' Essing vertelde er niet bij dat hij een inschattingsfout had gemaakt door Edwin aan deze *clash of civilizations* bloot te stellen. Had hij echt niet voorzien dat de vaderlandse charmezanger niet in het juiste pulletje viel bij de Pretty Things-fans?

Het antwoord op deze vraag stond op 23 maart 1965 in *Het Vrije Volk*. 'Sinds half januari heb ik mijn eigen beatgroep,' vertelt Edwin Rutten. Hij wil met deze groep zijn greep op de tienermarkt verstevigen. Het is een kwintet: tenorsax, bas- en slaggitaar, elektronisch orgel en drums. Edwin: 'Ik heb lang nagedacht over een Nederlandse naam voor de groep, maar uiteindelijk is The Marks uit de bus gekomen. Ze komen uit Alkmaar. De vijf musici, tussen de 22 en 28, zijn bijeengebracht door mijn manager Ben Essing. De tenorsaxofonist Jan Vennik heeft eindexamen conservatorium en zorgt ervoor dat mijn begeleiding zonder één fout akkoord is.'

Toen koningin Juliana op 10 maart 1965 aankondigde dat haar dochter Margriet zich weldra zou gaan verloven met 'de heer Pieter van Vollenhoven', lag het plaatje *Een student werd de prins van haar dromen* al twee weken in de winkel. Willem O'Duys had de primeur in zijn wekelijkse praatprogramma Voor de vuist weg: 'Onze Margriet van Oranje... ene Pieter uit Leiden... ze hebben elkander gevonden... zoals dat heette in vroegere tijden.' De melodie was gecomponeerd door Jan Vennik van The Marks, met uiteraard een stevige solopartij voor zichzelf waarin hij de kans greep om te demonstreren dat hij goed overweg kon met zijn

tenorsax. 'Zo'n eigen orkest is fijn voor de commerciële markt', verklaarde de zanger in het *Algemeen Dagblad*. Het Oranje-plaatje liep prima. 'Het is in een opwelling geschreven en gecomponeerd. Een ideeetje van mezelf, omdat Pieter van Vollenhoven en ik collega-studenten zijn. Het is het eigenlijk buiten mijn genre. Ik heb het gewoon gemaakt omdat ik dat leuk vond.'

Tieners zagen hem als een student, studenten zagen hem als een tiener.

Radiomaker Skip Voogd, volgens kenners de eerste popjournalist van Nederland, ging in 1965 bij Edwin Rutten langs ten behoeve van een interview in zijn boekje *Sjout! Met tienersterren praten*. Edwin stond bekend als de beste mannelijke Nederlandse jazzvertolker, maar was daar volgens Voogd niet tevreden mee. Hij wilde verder, hij wilde meer. Hij probeerde het met een Nederlands liedje in het tienergenre, dat lukte boven verwachting. Citaat: "Weet je, Skip, de muziek heeft mij volkomen in d'r ban. Ik zou er niet meer buiten kunnen. Als klein kind zong ik al graag, je weet wel, in bad en op een gegeven moment dacht ik bij mezelf: ik kan het! Die gedachte liet me niet meer los.'

Over zijn psychologiestudie zei hij: 'Ik kan mijn psychologische kennis heel goed gebruiken bij mijn zaaloptreden. Ik geloof, wil je een goed voordrachtskunstenaar zijn, dat je enige mensenkennis moet hebben. Ik ben namelijk niet de mening toegedaan dat een artiest in een ivoren toren moet gaan zitten. Hij moet contact hebben met zijn publiek. Een geslaagde voorstelling is het gevolg van een wisselwerking tussen artiest en publiek. Je moet elkaar kunnen aanvoelen. Als ik voor de bühne sta, zing ik toch niet voor mezelf maar voor de menen die geld hebben betaald om je te horen en te zien. Het is niet alleen de zang die telt. De bewegingen en gebaren die je maakt, de mimiek, alles is even belangrijk. Je moet de zaal proberen te begrijpen.'

In Polen had hij proefondervindelijk uitgezocht wat belangrijker is: de show of de zang. 'Al zeg ik het zelf: ik zong die avond echt reuze goed. Er was veel applaus, maar bepaald ovationeel was het niet. De volgende avond zong ik veel minder

goed, maar maakte er een beetje show bij. Je kent dat wel: 'n beetje lachen, veel mimiek en af en toe een Pools woord er tussen door. Het zingen was kwalitatief beslist minder, maar het had de zaal veel meer aangesproken en de ovaties erna waren niet van de lucht. Je weet dat ik vaak een wollen das om heb. Dat is allemaal heel toevallig gegaan en nooit met opzet gebeurd. Als ik vroeger repetities had, reed ik op m'n bromfiets naar de studio. Op een keer moest ik meteen naar de camera komen en had ik m'n das nog om. Ik wilde 'm op het laatste moment nog afdoen, maar de producer zei: "Hou maar om dat ding, dat staat wel geinig." Toen raakte ik bekend als de zingende student met de das om. Ik hield dit handelsmerk, want de mensen vormen zich een bepaald beeld van je.'

In januari 1966 verraste hij met een Franstalige single, met op de A-kant *Je t'attends* dat kort tevoren in de versie van zowel Charles Aznavour als Gilbert Bécaud tot grote hoogte was gestegen. De B-kant bevatte *J'en ai assez de toi*, een vertaling van *Ik heb genoeg van jou*, waarmee ZZ en de Maskers (de leden droegen zwarte capes en maskers) de zalen plat speelden. Edwin Rutten liet horen dat hij het totale spectrum beheerste: jazz, 'smaakvolle tienerliedjes', het chanson – hij draaide voor geen genre de hand om, 'mits het kwaliteit heeft natuurlijk'. In het Théâtre des Champs-Élysées in Parijs, waar hij als enige niet-Fransman met chansonniers als Marcel Amont en Marie Laforet op de planken stond, vonden ze het ook prachtig.

Een maand na zijn opmerkelijke Franse uitstapje lag *Sorry* in de winkel, een single met een voorgeschiedenis.

De zanger en gitarist Rudi (ook gespeld als Rudy of Ruud) van Dalm (1927-2023) was een grote naam onder liefhebbers van indopop, indorock en krontjong. De 'koning van de pasar malam' (later Tong Tong) zette in zijn loopbaan slechts één liedje op zijn naam dat een groot publiek bereikte. In het najaar van 1965 leverde hij tekst en muziek van *Sorry*, een smartelijke ontboezeming van een zanger die aan de kant wordt gezet door zijn lief: *Weet je, ik moet er over praten. Te lang al loop ik er mee rond. Ze heeft me*

zondermeer verlaten. Ja echt waar, zoals ik daar stond. Sorry, zei ze, ik kan niet van je houden. En ze verdween zelfs zonder een zoen. Platenmaatschappij CNR wist direct wie in aanmerking kwam om van dit nummer een singletje op te nemen: Edwin Rutten die met *Het spijt me* zijn talent voor het zingen van een excuuslied had bewezen. Dat betrof een bewerking van *Twenty Four Hours From Tulsa, Sorry* was een Nederlandstalige *original*. Toen Edwin Rutten daarmee op zaterdagavond 13 november 1965 een voorronde van de televisiewedstrijd 'Liedjes op zicht' won, dreigde Gerard Zuur, hoofd amusement bij de AVRO, het nummer te diskwalificeren. Het was hem ter ore gekomen dat het lied al op de plaat was gezet terwijl de competitie nog gaande was. Een eventueel verkoopsucces zou de uitslag van de wedstrijd kunnen beïnvloeden. CNR zei 'sorry' en wachtte nog even met het uitbrengen van de opname. In de derde aflevering van het programma trad Conny van Bergen aan om een vrouwelijke variant van de tekst te vertolken. *Sorry, zei hij, wat moet ik beginnen? Ik weet van geen schuld. O, het geeft zo'n leeg gevoel van binnen. Makkelijk zeggen: heb maar geduld.* Bij de grote finale van het programma op zaterdagavond 1 januari 1966 eindigde *Sorry* met 263 punten op de eerste plaats. Conny zong in het Nederlands, Edwin in het Frans en uiteindelijk zongen ze het samen. De maandagochtend daarop beconcurrerden twee stapels versgeperste singletjes naast rinkelende kassa's: Conny op het Philips-label, Edwin op het CNR-label.

In april 1964 had de zanger zich in een *Parool*-interview laten vallen dat een fanclub hem wellicht nóg populairder kunnen maken nu hij zich tot het populaire genre had bekeerd. Waarom niet. 'Toen ik alleen nog jazz deed, zeiden ze dat beter was dat ik daar niet aan begon. De zaak ligt nu wel even anders. Ik weet alleen niet hoe het zijn zal, zo'n club. Die lui bijten zich gewoon in je vast.' Er waren meer vrouwelijke dan mannelijke fans, wist hij.

Het eerste nummer van *Edwin Journaal*, maandblad van de Edwin Rutten Fanclub, verscheen in juli 1965, 'met medewerking van Int. Organisatie Bureau Ben Essing te Alkmaar'. Contributie f 4,- per jaar, 'presidente mej. R. Toet, penningmeester mevr. C.

Bennink'. Fans, zoals 'Marijke van Beelen, namens vele meisjes van de 2^e HBS in Amsterdam-Zuid', konden hun hart luchten in de brievenrubriek: 'De hele school is enthousiast over Edwin. Wilt u zorgen dat er veel platen van hem komen en dat hij veel voor tv optreden zal? Maar zonder lui met lange haren! Dat heeft Edwin niet nodig. Hij is de beste zanger van ons land.'

In een exclusief interview legde Edwin zijn fans uit wat hem had doen besluiten om in te stemmen met dat bij nader inzien onverstandige optreden tijdens het in meer dan één opzicht geruchtmakende Beat Festival in Blokker. 'Men moet als artiest alles proberen en wagen,' legde hij uit. 'Mijn hemel, ik heb het geweten! Ik niet alleen. Het schattige Franse zangeresje Majorie Noël kreeg een voetzoeker toegemeten. Zoiets is niet alleen niet leuk meer, het is ontzettend onbeschoft en men geneert zich voor een Franse gast. Mij vlogen de proppen papier om de oren. Het was gewoonweg een angstig gezicht, die loeiende, brullende en vechtende massa voor je. In de ijzere spanten van de enorme veilinghal klommen ook al een paar volslagen gekken. En dan het besef dat drie tv-camera's en radiomicrofoons op je gericht waren om voor een enorm publiek deze orgie te registreren.'

Edwin keek niet om in wrok en had nergens spijt van, noteerde zijn interviewster van het fanclubblad.

'Het is voor elke artiest leuk en stimulerend als hij een meelevend publiek heeft, maar dat publiek hoeft toch niet een sfeer te scheppen waardoor het voor de zanger haast onmogelijk wordt om behoorlijk te werken. Ik heb de indruk dat het een soort mode is geworden om lawaai te maken. Ik ben in het buitenland, bijvoorbeeld tijdens grote tournees in Polen, opgetreden voor zalen met achtduizend toehoorders, jonge mensen. Ze zijn daar heus niet veel anders dan in de rest van de wereld, maar ze weten te luisteren als ik ballades zing. In Holland, wanneer ik zing voor een tienerpubliek of in een jazzclub, heb ik meestal een prettig en aandacht publiek. De herrie zoals in Blokker is gelukkig een uitzondering.'

Rutten Troef

Het idee kwam van Willem Duys. Als de legendarische presentator van de eerste talkshow in de vaderlandse geschiedenis (van 1963 tot 1979 *Voor de vuist weg*, mét vissenkom) niet op de televisie was, had hij het druk met de twee platenlabels waarvan hij directeur-eigenaar was: Iramac voor klassiek, Relax voor het populaire genre. 'First Lady of Jazz' Rita Reys had in 1964 een Nederlandstalige single gemaakt over Scheveningen ('*De zee is trillend cellofaan / De lucht een strakke blauwe waan*'). Best een aardig plaatje, maar wat de zangeres betreft absoluut niet voor herhaling vatbaar. De scherpe klinkers en harde medeklinkers maakten onze taal volgens haar ten enenmale ongeschikt voor het verklanken van het jazzidoom.

Zoiets moest je vooral niet tegen Willem Duys zeggen. Als iets niet kon, wilde hij juist het tegendeel bewijzen.

Duys vatte in het vroege voorjaar van 1967 het plan op om een langspeelplaat met uitsluitend Nederlandse vocale jazz uit te brengen. Zoiets was niet eerder gedaan. Hij wist direct wie hij bij dit project zou inschakelen: de toen 24-jarige zanger Edwin Rutten en de 27-jarige arrangeur/componist/dirigent Rogier van Otterloo. Tien stukken zouden er op die plaat komen, fifty-fifty, dat wil zeggen: vijf bewerkingen van beroemde Amerikaanse nummers, vijf eigen composities van Van Otterloo. Voor de uitvoering in spectaculaire bigband-bezetting trad het Metropole Orkest aan, een voor de hand liggende keus want zoveel bigbands waren er niet. Zo'n beetje elke bopper die er in die dagen in ons land toe deed, zat bij het Metropole: Piet Noordijk op altsax, Harry Verbeke op tenor, Cees Smal op trompet en trombone en de bassisten Rob Langereis en Jacques Schols.

De veelzijdige Harry Geelen (1939) - illustrator, dichter, vertaler, auteur, stemacteur, regisseur – kreeg de opdracht de teksten van de tien beoogde liedjes te schrijven. Opgewekt ging hij aan de slag. 'Edwin en ik kenden van het Amsterdamse studentencorps,' herinnert hij zich. 'Hij studeerde psychologie, ik Nederlands. We deden samen mee aan de studentenmusical

Anything Goes, onbezoldigd natuurlijk. Hij zong, ik vertaalde. Dat laatste lag voor de hand aangezien ik gewend was de meeste teksten voor studentencabaret Sing Sing te schrijven. Het probleem was dat ik de Amerikaanse liedjes die ik in het Nederlands moest omzetten absoluut niet kende. Ik was straatarm, had geen geld voor een platenspeler en voor platen. Ik moest in die tijd zien rond te komen van honderd gulden per maand. Gelukkig beschikte mijn vriendin en huidige echtgenote, de schrijfster Imme Dros, over een stem als een klok. Al die wijsjes die ik moest zien te vertalen kende ze uit haar hoofd. Die neuriede ze als we op straat liepen, aanvankelijk geduldig, allengs minder geduldig omdat ik het erg moeilijk vond om een onbekend wijsje op te pikken zonder dat je daar het bijbehorende ritme en harmonieën bij hoorde. Gaandeweg schalde de stem van Imme door de nachtelijke stad. Luister goed, Harrie... hoor je het nu nóg niet? Soms hing ik over de toonbank bij platenzaak Concerto in de Utrechtsestraat waar klanten met een koptelefoon op een nummer mochten beluisteren waar ze belangstelling voor hadden. Maar ik kocht nooit iets, ik wilde alleen horen hoe een bepaalde song muzikaal in elkaar stak. Als je geluk had vond je een niet al te vrije instrumentale jazzuitvoering van het betreffende lied. Die knoopte ik in mijn oren daar schreef ik dan later thuis teksten bij. Enfin, het is goed gekomen.'

Toen hem in het voorjaar van 1967 werd gevraagd om liedjes voor het eerste Nederlandstalige jazzalbum te schrijven, stond er inmiddels een pick up bij Geelen in de huiskamer. Hij was niet langer een armlastige student, had scenario's bij Dollywood van Joop Geesink geschreven en leverde een vitale bijdrage aan de door de VPRO uitgezonden en meervoudig bekroonde jeugd musical *Bah september*. Ook werd hij relatief riant betaald als tekstleverancier van de tv-show van Rob de Nijs die twee jaar stand hield bij de VARA.

De elpee die Edwin en Rogier in voorbereiding hadden leek hem een 'grandioos project', echt een kolfje naar zijn hand. Voor zijn eigen studentencabaretgroepje Sing Sing had Geelen ooit de schalkse titelsong van de Broadway-musical *Whoopie* omgesmeed

tot *Snoepie*. De strofen die door hem in eerste instantie onder pianobegeleiding waren gezongen voor een studentenpubliek ('ik had een goede stem, maar last van een rokershoest') zouden nu met groot orkest door Edwin aan het vinyl worden toevertrouwd. Ook luisteraars die er geen idee van hadden dat de uitdrukking *makin' whoopie* betrekking heeft op de liefdesdaad konden zulks op basis van de tekst vermoeden: *Another bride, another June / Another Sunny honeymoon / Another season, another reason / For makin' whoopie*. De Nederlandse bewerking van Geelen was te eigenzinnig om nog van een vertaling te kunnen spreken: *Ze is haar vader allang de baas / Gelooft allang niet meer in Sinterklaas / Komt ze buiten / Dan hoor je 't fluiten / O wat een snoepie.*' De song werd een van de meest hilarische stukken op de plaat, die *Rutten Troef* ging heten. Woordspelingen waren in de mode, waarbij kwam dat de titel verwees naar het wekelijkse radioprogramma *Muziek is troef* waar Edwin in de eerste helft van de jaren zestig aan meewerkte. Het Relaxlabel liet bovendien van het succesnummer *Truusje is weer terug* (een uiterst vrije herberijming van de Amerikaanse standard *Lulu is back in town*) een single persen.

Scrapple from the Apple, een watervlugge classic van Charlie Parker, veranderde op gezag van Geelen in *Stond in Meppel in de greppel*. Maar *Les Grands Musiciens* van Michel Legrand transformeerde tot het verheven *Dit hart heeft lief* – een ernstige hymne die allerm minst om te lachen was en navenant werd vertolkt. 'Luister naar het largo van mijn hart', zong de zanger onder verwijzing naar Johan Sebastian Bach.

Rutten Troef was jazz met een klassieke ondertoon, zeker geen pop. Legrand had het stuk in Bach-idiom geschreven, Van Otterloo deed daar in zijn arrangement een flinke scheut bovenop, maar vervolgens sleurde Verbeke op tenor de compositie genadeloos in de jazzhoek. Toen Edwin zijn kompaan diens *En dan...* op de piano hoorde voorspelen, was zijn eerste gedachte: 'Die vent is gek geworden.' Bij wijze van spreken dan. Zo'n meesterwerkje dat van geniale verrassingen aan elkaar hing, kon alleen een begenadigd

toondichter met een klassieke achtergrond uit zijn pen krijgen. 'Heerlijke intervallen! Ik vond het intrigerend.'

Zijn Nederlandstalige interpretaties van Amerikaanse standards wrochtte Harrie Geelen via het onvermoeibaar beluisteren van het origineel, maar voor de stukken waar hij en componist Van Otterloo samen voor tekenden, zette hij zijn invallen spontaan op papier. 'Ik maakte een tekst en die zette Rogier op muziek. Dat werkte uitstekend. Ik ben een muzikaal mens. Als ik een liedje schreef, hoorde ik in mijn hoofd de melodie al. Soms kwam Rogier aanzetten met een instrumentale demo, waar ik tekst bij schreef. Ik verzamelde in die tijd alles van Noel Coward, een tekstdichter en componist die ik bewonderde. De tekst *kom op mijn motor*, *Marietje* schreef ik op een melodie van Coward, maar Rogier kende het origineel niet en maakte er een heel ander lied van. Ik heb honderden liedjes geschreven, ook voor zangers wier repertoire mij minder beviel. Dat waren degenen die altijd het meest schrokken van een tekst die ze bij me besteld hadden. Dit en dat, kun je hier nog wat veranderen en daar... Ik besepte dat als je gelukkig wilt zijn, je niet moet willen leven van wat je het liefste doet, in mijn geval: liedjes schrijven, verhalen bedenken, componeren en illustreren. Ik heb het allemaal gedaan, maar overdag werkte ik bij een leuk bedrijf en 's avonds of in het weekend maakte ik de dingen waar men mij misschien nog steeds van kent. Je moet in de positie verkeren waarin je opdrachtgevers die met onmogelijke wensen komen, kunt afwimpelen. Met Edwin en Rogier klikte het meteen. We voelden direct van elkaar aan wat we bedoelden.'

Rutten Troef werd in de hete zomer van 1967 opgenomen in de studio van André van de Water in Nederhorst den Berg. Voorafgaande plaatjes en platen had Edwin steeds achteraf ingezongen tegen de muzikale achtergrond van het al opgenomen orkest, maar nu wilde hij fysiek aanwezig zijn bij de uitvoering van de stukken. 'Ik wilde het vaak een tikkeltje sneller hebben, ik stond bekend als Chef Tempo.'

De plaat verscheen in de tweede week van september 1967 en werd niet direct alom herkend als een mijlpaal in de geschiedenis van de Nederlandse jazz. Dat inzicht kwam pas later.

‘Jammer dat je goede muziek aan de straatstenen niet kwijtraakt,’ becommentarieerde het *Nieuwsblad van het Noorden*. ‘Als er niet lekker meegezongen en meegehuppeld kan worden, is de markt klein. En wat er op deze plaat staat, is toch lichtelijk ongewoon. Tien heel muzikale nummers, maar niet in het muzikale vlak.’

‘Een plaat om kort over te zijn,’ schreef dagblad *De Tijd* zuinig. ‘De grote schare bewonderaars mogen *Rutten Troef* niet missen en de rest praat je zijn persoonlijke jazzy manier van zingen toch niet aan. Alle teksten zijn van de virtuoze Harry Geelen. Swingend Nederlands en dankzij de medewerking van een aantal jazzmusici van eigen bodem Nederlandse swing. In klapalbum met alle teksten.’

De Volkskrant greep de elpee aan om de zanger neer te zetten als een wat wereldvreemde burger die het contact met de protestgeneratie had verloren. ‘Edwin Rutten gelooft niet in roeping,’ stond boven het artikel. Citaat: ‘Ik houd niet van teksten waarin Vietnam of het negerprobleem even gauw worden afgedaan. Ik geloof er niet zo in wanneer men snel even een paar gitaren neerzet en hup, dan wordt de oorlog in Vietnam even uit de doeken gedaan.’ Waar hij wél van hield: ‘Een eigenlijk weinigzeggend tekstje, over de man, de liefde en de ellende die dat meebrengt. Ik houd van songs die óf iets romantisch hebben, óf een zekere passie, óf een glimlach veroorzaken, met de mondhoeken omhoog en een twinkel in de ogen.’ Tijdens het interview relativeerde hij veel van zijn uitlatingen door er direct aan toe te voegen dat ‘er natuurlijk uitzonderingen zijn.’ Hij stelde vast: ‘Al die protestzangers hebben zich nu aan de Flower Power overgegeven. Eerst is het Vietnam, maar dan gebeurt er iets in de Sahara en dan komt Anneke Grönloh weer met haar brandend zand. Nou ja, dat vind ik iets...’

Er ging een halve eeuw overheen, maar op zondagmiddag 16 juni 2019 oogstte *Rutten Troef* alsnog het gulle applaus dat dit

album verdient. Tijdens de 'vriendendag' van het Nederlands Jazz Archief te Hilversum wekte Edwin begeleid door een combo met pianist Jean-Louis van Dam, contrabassist Edwin Corzilius en slagwerker Frits Landesberger historische nummers als *Truusje is weer terug*, *Meppel* en *Dit hart heeft lief* tot leven. De onderliggende vraag waarom vrijwel geen jazzmusicus opteert voor Nederlandstalige nummers is nog steeds actueel.

Pogingen om *Rutten Troef* op vinyl of cd opnieuw uit te brengen, liepen tot dusver stuk wegens onvindbaarheid van de matertapes die zich in een archief in Londen zouden moeten bevinden.

Een uitgesteld leven

Na afloop van een jazzconcert in Loosdrecht bood hij haar een lift aan – en een paar weken later hadden ze een relatie. Een maand nadat hij vijftientig werd, trouwden ze. Het huwelijk werd op zaterdag 10 maart 1968 voltrokken in het stadhuis van Oudewater; een foto van de ceremonie haalde de voorpagina van het *Algemeen Dagblad*. Datzelfde jaar werd dochter Charlotte geboren, 's morgens vroeg om half zeven in het Amsterdamse Prinsengrachtziekenhuis. 'Een uiterst emotionele gebeurtenis', herinnert hij zich. 'Toen ze er eenmaal was, stapte ik het ziekenhuis uit en een café in de Jordaan binnen. Daar vertelde ik twee wildvreemden enthousiast dat ik zojuist voor het eerst vader was geworden. Ze duwden me meteen een biertje handen.' Drie jaar later, in 1971, kwam dochter Pien ter wereld, ook dat was 'heel emotioneel'.

Dat met ingang van maart 1968 van optredens als zanger minder terecht kwam, had niet zozeer met het vaderschap te maken, maar was een gevolg van de oproep om zich als dienstplichtig militair te melden bij de Palmkazerne in Bussum. De komende achttien maanden was hij gelegerd in de Oranje Nassau Kazerne aan de Amsterdamse Sarphatistraat. Het jonge gezin bewoonde een boot aan het Zeeburgerpad; vanuit zijn woonkamer kon hij zien of in de kazerne het licht aan was. Gewoonlijk sliep hij thuis, tenzij hij was ingeroosterd als wachtcommandant of Sergeant van de Week. In augustus 1969 zwaaide hij af als sergeant bij de 626 Werkgroepencompagnie, onderdeel van de 413 bataljon Intendance.

Een student die voldoende studentenpunten haalde, kon uitstel krijgen voor militaire dienst. Dat was een paar keer gelukt, mede dankzij de inspanningen van een invoelende studentendecaan, maar uiteindelijk was er geen ontkomen aan en moest hij onder de wapenen. Hij was zo'n vijf jaar ouder dan de dienstplichtige onderofficieren en bovendien beroemd van de plaatjes die hij had gemaakt. Dat verschafte hem een zekere status; hij wist zich uitstekend te handhaven te midden van de

rauwdouwers en schreeuwlelijken in de groep. Niemand zou last van hem hebben, alleen al vanwege het feit dat hij veel met zijn neus in de boeken zat. Na zijn afzwaaien als militair wilde hij zo snel mogelijk afstuderen als psycholoog. Daarmee zou een einde komen aan het uitgestelde leven dat hij jarenlang had moeten leiden. Als hij nooit meer naar de kazerne of naar de universiteit hoefde, kon hij eindelijk storten op de activiteiten die hij onder het hart droeg: zingen, optreden en andere leuke dingen.

Sergeant-majoor Jan van Dort stond berucht om zijn rechtlijnigheid, maar hij was trots dat een Bekende Nederlander deel uitmaakte van zijn staf. Edwin ging naar huis in het groene werktenu, zonder zich om te kleden in 'VT' (vrije tijd-tenue), zoals verplicht was. Van Dort zei dat dit geen pas gaf, maar legde geen sancties op.

Zangeres Conny van Bergen kwam naar de kantine met de New Orleans Syncopaters om een feestavond voor de rekruten op te leuken; optredens voor soldaten waren in die tijd een belangrijke inkomstenbron voor artiesten in het lichte genre. Hij zat op de tweede rij, vanaf het podium merkte Conny hem op tussen het publiek. Ze wenkte hem, hij nam het onder applaus uit de zaal voor één nummer over van de drummer en ging weer tussen het publiek zitten. Aan het einde van de avond zag hij haar op hoge hakken over de binnenplaats van de kazerne lopen. Ze stapte in haar Fiat 850 Sport en verdween uit het zicht. 'Zij reed haar vrijheid tegemoet, ik moest naar de slaapzaal met stapelbedden.' Hij werd prompt overrompeld door een diepe melancholie.

Sergeant Rutten werd vanwege regelmatig ongeoorloofd verzuim op het matje geroepen bij de compagniecommandant. Hij flapte er in een opwelling uit: 'Ik word verscheurd door het Burgerlijk Wetboek en de krijgstucht. Ik moet mijn echtelijke plichten nakomen, ik ben vader van een kind. Ik krijg van twee kanten op mijn flikker. Wilt u het voor mij oplossen?' De commandant 'moest even slikken' en zei niets – zwijgen dat kon worden uitgelegd als begrip voor de netelige situatie waarin zijn ondergeschikte verkeerde. Een soortgelijke ervaring onderging hij

toen hij zich vanwege zijn frequente afwezigheid moest melden op het kantoor van de Marechaussee aan het Frederiksplein. Opnieuw zat hij de mazzel om tegenover een functionaris te zitten die werd geacht hem vermanend toe te spreken, maar aan de andere kant wilde laten blijken dat hij de beroerdste niet was: 'U bent er heel vaak niet. Begrijp me goed, ik ben weliswaar van de Marechaussee, maar ik ben primair mens.' Dat viel dus weer dik mee. Nadat hij weer eens op het appel door louter afwezigheid had geschitterd, smeekte hij de commandant om hem een MILVA (afkorting van Militaire Vrouwen Afdeling) beschikbaar te stellen: 'Als zij 's morgens de haren uit het doucheputje haalt, kan ik hier op tijd gevulde koeken komen eten.'

En het wérkte. Door 'constant een lichte toets aan te brengen', had hij de lachers op zijn hand en kwam hij weg met lichte vergrijpen waar anderen zwaar voor gestraft werden. Zelfs nadat hij twintig jaar uit dienst was, had hij succes van zijn beproefde truc. Met de oproep die hij had ontvangen om op een herhalingsoefening verschijnen, fietste hij naar het stadhuis waar hij naar het loket voorover boog. 'Heerlijk! Buitenlucht, kokosmakronen, beetje tijgeren... Ik verheug me hier op.' De ambtenaar reageerde verbaasd: 'Mooi zo. Dat maken we niet vaak mee.' Waarop hij: 'Eén klein dingetje nog. Ik heb contracten liggen voor vier optredens en ik moet nog een paar andere verplichtingen nakomen. Kunt u dat voor mij in orde maken?'

Als dienstplichtig militair had hij tijd om zijn kandidaats psychologie te halen. Daarna had hij even moeten dóórpakken voor zijn doctoraal, maar daar kwam het niet van. Hij heeft geen idee wat hem belemmerde om de eindstreep te halen. 'Aan het einde van mijn studie heb ik empirisch onderzoek gedaan naar dimensies in muziekbeoordeling, met vooronderzoek, statistische analyse, factooranalyse en een doos vol ponskaarten. Alleen: het verslag heb ik nooit geschreven. Vraag me niet waarom. Ook moest ik nog een tentamen doen over vijftienhonderd vrij te kiezen literatuurpagina's. Niet gedaan. Jammer.'

Nadat hij was afgezwaaid uit dienst bleef hij nog wel een jaar schrijven voor de *Legerkoerier* waar hij maandelijks een pagina vulde met de rubriek *Disco Koerier*. In maart 1970 meldde hij dat zich een 'vreemd voorval' had voorgedaan in een Nederlandse legerplaats. 'Men draaide daar na elkaar de platen *Alleen voor feestneuzen* met het Carnavalsorkest o.l.v. Jan Lol met zang van de Kermisgangers en de plaat *Feest, feest, feest* ('dertien daverende krakers') met Johnny Hoes, de Wama's, Ria Valk en de Marinierskapel. De volgende verschijnselen bleken zich bij de luisterende militairen voor te doen: (1) de huis is bleek, koud en klam, (2) vooral een koude neuspunt, (3) zweetdruppeltjes op het voorhoofd, (4) snelle zwakke pols, (5) sufheid, gelatenheid, (6) vaak kwellende dorst. Wat te doen om in de toekomst eerste hulp te bieden: (1) zet de plaat af, (2) zet Nancy Wilson op, (3) leg de persoon in kwestie makkelijk neer, (4) hoofd laag, alles los, (5) houd hem warm, (6) geen alcoholische dranken, (7) stel hem gerust.'

Nadat hij zijn dienstplicht had uitgezeten, liep zijn agenda niet bepaald direct vol met boekingen voor zangoptredens. Hij was er anderhalf jaar tussenuit geweest en droeg intussen wél de verantwoordelijkheid voor een gezin. Peinzend over mogelijkheden om als kleine zelfstandige de periode te overbruggen waarin hij financieel krap zat, schoot hem de naam Eli van Tijn te binnen, in die dagen een in meer dan één opzicht toonaangevende geluidstechnicus. In diens studio Artisound aan de hoofdstedelijke Kloveniersburgwal had de Gold Coast Combo destijds het plaatje *Swingin' Swayers* en de plaat *Takin' a chance on Edwin* opgenomen. Behalve muziek registreerde Van Tijn ook reclamespotjes, aanvankelijk voor Radio Luxemburg, per 1 juni 1965 – toen de Stichting Ether Reclame (STER) commercials ging uitzenden via de publieke radio- en televisiekanalen – vooral voor Hilversum. Dat scheen een lucratieve business te zijn – en dat wás het ook.

Edwin Rutten wist dat hij met die stem van hem vele, waarschijnlijk alle kanten uit kon. Hij belde Eli van Tijn met de vraag wat het zou kosten om de studio Artisound voor een uur te huren zodat hij daar zes zelf geschreven commercials kon opnemen. Soft

selling, hard selling, vertrouwenwekkend, warme donzen dekens, een afwasmiddel – zes demo's, gewoon om te laten horen dat hij het kón, en dat bandje zou hij vermenigvuldigen en naar een zwik reclamebureaus sturen.

Zijn beschikbaarheid voor het inspreken van reclamespotjes bleef niet onopgemerkt. Het ging hard. Er gingen dagen voorbij waarop hij diverse opdrachtgevers bediende. Zijn dochter kwam binnen en zei: 'Va, je had zojuist het hele STER-blok.' In de branche circuleerde de grap dat de lettercombinatie STER stond voor STEunfonds Edwin Rutten. Van de op hoge toon met elkaar conserverende pannensponsjes (onder de indruk van elkaars schuurkracht) tot de met een donker timbre uitgesproken aanbeveling van een levensverzekering – hij bestreek het complete arsenaal. 'Hoe minder mijn stem herkend werd, des te mooier ik het vond.'

Er was sprake van enige competitie, zo vertelde Aart Staartjes in 1996 aan Matthijs van Nieuwkerk van *Het Parool*. Hij had zojuist een spotje voor luiers van het merk Huggies ingesproken. 'Is wel geestig, want Edwin Rutten maakt reclame voor luiers van Pampers. Over dat inspreken van zo'n tekstje doe ik gemiddeld een half uurtje. Edwin wil overigens altijd meer geld hebben dan ik. Ik heb Huggies gedaan voor tweeduizend gulden en Edwin zit daar boven.'

Ze wilden Staartjes strikken voor Crocky-chips, drie televisiecommercials voor 9.000 gulden. 'Ja dag, zei ik, dat is zelfs voor een commercial nog te weinig. Waarop zij zeiden: "Ach meneer Staartjes, het is maar voor kinderen".'

Ook Edwin Rutten bleef kritiek vanwege zijn uitstapje naar de lucratieve branche van radio- en televisiecommercials niet bespaard. Tuurlijk niet. De man van de fijne jazzliedjes en het gevoelige Nederlandstalige repertoire kreeg het verwijt dat hij zijn 'zakken aan het vullen' was en was gezwicht voor het grote geld. In zo'n geval had hij zijn antwoord klaar: 'Ben jij wel eens voor zoiets gevraagd? Je zou het niet doen, hè?'

Voor Kodak nam hij de op flexibel plastic uitgevoerde single *Wil je nog een keertje deze kant uitkijken?* op, voor Pepsi Cola zong hij met de Joseph Lam Jazz Band *Als ik Bep zie, wil ik Pepsi*.

Hoe later op de avond

Sinds zijn doorbraak als zanger van het betere Nederlandse lied was de naam Edwin Rutten een begrip, maar dat betekende niet dat hij volle zalen trok met het genre waar ‘teenagers’ bij wegdroomden of uit hun bol gingen. Bij voorkeur trad hij op in rokerige jazzclubs, zoals hij drie avonden per week in de mooie Lido-jaren had gedaan, maar dat leverde niet genoeg op om van te leven. Het AVRO-programma *Rhythm en Blues* waarin hij gedurende een half uur ‘plaatje praatje’ deed, was in 1966 al gestopt.

Het is dat je applaus van radioluisteraars niet kunt horen, dat zou van april 1970 tot september 1974 oorverdovend zijn geweest op de late avonden waarop zijn stem (of die van Wanda Stellaard) via de middengolf huiskamers binnenkwam. *Hoe later op de avond* werd om de andere week op zaterdag (van 22.40 tot 23.05) door de VARA-radio uitgezonden. Mooie jaren waren dat. De VARA beschikte nog over een budget waarmee Tony van Verre (tekst) en Harry Bannink (muziek) aan het werk konden worden gezet. Het duo kreeg de opdracht om de vaderlandse cultuur maandelijks met vijftig minuten gloednieuwe Nederlandse chansons te verrijken – een functie die omroepen destijds nog tot hun taak rekenden, maar in een grijs geleden al werd wegbezuinigd.

De tandem Bannink en Van Verre vulde eerder (van 1967 tot 1970) een half uurtje bij VARA-radio met *En dan heb je een chanson* gemaakt. Componist Harry zat aan de piano, tekstdichter Tony zong met onvaste stem zelfgeschreven liedjes. De laatste was de eerste om te erkennen dat zijn vocalen geen recht deden aan de inhoud van zijn vaak geniale verzen. Dat kon anders, dat moest beter. Zingen is een vak.

De zelfkritiek van de makers leidde tot *Hoe later op de avond*, het liedjesprogramma dat dertig jaar vruchtbare samenwerking tussen Harry Bannink (1929-1999) en Edwin Rutten inluide. De zanger schat dat hij minstens zestig van het ruim

drieduizend composities omvattende oeuvre van Bannink vertolkte. De bescheiden toondichter uit Enschede wist een verbluffende productie te koppelen aan het leveren van uitzonderlijke kwaliteit. Met een lager rapportcijfer dan een negen nam Bannink geen genoegen. Hij legde een welluidend tapijt onder vijf musicals (van Annie M.G. Schmidt en anderen), eenenvijftig theatershows (van Wim Sonneveld en anderen) en voorzag honderden radio- en tv-programma's van melodieën die klonken als een klok. Hij was betrokken bij zowat alle kijkcijferhits uit de jaren zestig en zeventig: *'t Schaep met de vijf Pooten*, *Ja zuster, nee zuster*, *Farce Majeure*. En hij verbond zijn naam aan het allerbeste dat de Nederlandse televisie voor de kijkbuiskinderen in petto had: *De Stratemakeropzeeshow*, *Sesamstraat*, *De film van Ome Willem*, *Klokhuis*, *J.J. de Bom voorheen De Kindervriend*.

Tekstschrijver Tony van Verre (1937-2000) woonde net als Bannink in het holst van de provincie, in zijn geval in het Zeeuwse Veere. Zeldzaam dubbeltalent. Van Verre combineerde het smeden van liedteksten met het vervaardigen van indringende radioportretten op een manier die niet eerder de ether in ons land bereikte. In zijn hoedanigheid van radiomaker nodigde hij in de zomer van 1975 Gerard Rutten vier dagen bij hem thuis in Veere te logeren uit. Na een stevig ontbijt (eieren met spek) gingen de mannen aan de slag. Hun inspanningen leverden een acht uren monoloog van Rutten senior op, die Van Verre op zijn montagetafel, thuis op de zolder, bekwaam reduceerde tot drie maal tachtig minuten die de VARA op achtereenvolgende zondagochtenden uitzond: *Subsidie bij elkaar fietsen* (deel een), *Verdacht van spionage* (deel twee), *Wat is gesodemieter, vroeg de koningin* (deel drie). 'Tony van Verre ontmoet', heette dat programma. Zijn vragen had hij er uitgeknipt, stiltes werden gevuld met het geluid van golven of het gekwetter van vogels in zijn tuin.

Terwijl pa Rutten op zondagochtend zijn hart uitstortte bij VARA-medewerker Van Verre, zong zoon Edwin de avond tevoren voor de VARA-microfoon chansons van liedjesmaker Van Verre.

In juni 1974 kwam na drie seizoenen een einde aan *Hoe later op de avond*, waarna de tandem Bannink en Rutten nog tot mei 1975 – zelfde tijd, zelfde golflengte – door hobbelde met het liedjesprogramma *Twee bij twee*. Later dat jaar verscheen een jaar later bij wijze van toegift op het eigen Varagram-label de elpee *Hoe later op de avond*. De hoes toonde de zanger in zijn meest glamoureuze pose, zittend in rieten stoel met hoge leuning, gekleed in een kostuum van zeeblauw velours, dat in die dagen ongetwijfeld heel modieus werd gevonden. De meeste van de tien verklankte liedjes klinken allerminst gedateerd. Met de vertolking van *Hé pap* (met vragen die opborrelen bij een peuter die de wereld verkent) krijgt Edwin Rutten vijftig jaar nadat het lied in première ging nog steeds de handen op elkaar: ‘He, pap wat is dit, he pap hoe heet dat? Hoeveel is oneindig / waarom is ’t water nat? Hoe hoog is de hemel / hoe zwaar weegt de maan / waar komen de babies vandaan? Waarom moeten meneren zich elke ochtend scheren? Waarom zijn groene appels nog niet rijp?’

De hymne aan de *Autoloze zondag* (van 18 november 1973 tot 15 januari 1974, als gevolg van de olieboycot door Arabische landen in antwoord op het pro-Israëliëse Nederlandse beleid) heeft de tijd niet doorstaan (‘Heerlijk autoloze zondag... kop chocolade, boek uit de bibliotheek... zalige zorgeloze autoloze zondag, heerlijkste dag van de week... de auto staat te glimmen bij het trottoir... maar we warmen ons wel aan elkaar... ’), maar ligt nog steeds soepel in het gehoor. De ballade *Adam en Eva* graaft nog dieper in de geschiedenis en behelst een vrijzinnige hervertelling van het scheppingsverhaal. ‘Adam leefde lang geleden... eenzaam in de tuin van Eden... met de zegen van de Heer... wat verlangt een mens nog meer... hij liep lekker in z’n blootje, baadde zon en baadde pootje... in het water van de beek... zingt hij dagen van iedere week... Adam leefde zonder zorgen tot hij op een zekere morgen... plotseling ontdekte dat... elke man een wijfje had!... Hij zei: Heer, ik wil niet klagen... maar ik zou u willen vragen... onderdanig en beleefd of u voor mij niet een vriendinnetje heeft... Goed, zei God, ik zal m’n best doen, maar je

moet wel zelf de rest doen... ik zal zorgen voor een vrouw die haar leven deelt met jou.. / Adam liep van pret te zingen en kocht twee verlovingsringen... / Loof de Heer, ik krijg een wijf! 't Is niet meer dan een rib uit m'n lijf! / En toen Adam lag te slapen heeft de Heer de vrouw geschapen / 't Werd een droom voor iedere man / Alles d'rop en alles d'r an/ Ze leefden zeer tevreden samen in de tuin van Eden / totdat Eva op zekere dag de boom met de appelen zag / Eva dacht: wat kan het schaden / aan een boom zo vol geladen / schoon de heer het mij verbiedt / mist men een twee appels niet / Eva brandde van verlangen toen ze al dat fruit zag hangen / ze nam een hap terwijl ze zee: "An Apple a day / keeps the doctor away..." / Toen was het uit met het goede leven / het paradijs werd opgeheven. / Door die appel, zo u weet / werken wij ons in het zweet... / door het plukken van een appel werken wij ons nu te sappel... / het is vandaar dat ik beweert... snoep verstandig, eet geen appel / maar een peer!' De liedjes van Tony van Verre zaten perfect in elkaar. Alles klopte.

In het kielzog van de elpee *Hoe later op de avond* verscheen in het najaar van 1974 nog de single *Toch is 't klote zonder jou*. Tekst Tony van Verre, muziek Harry Bannink, zang Edwin Rutten. 'Al bloeit de appelboom / En is de hond ontzettend trouw / Al groeit het gras gewoon / En blijft de lucht bijzonder blauw / Toch is 't, toch is 't klote zonder jou.' Bij de KRO en NCRV mocht het nummer niet gedraaid worden. Het label De Elf Provinciën, gespecialiseerd in het Nederlandse lied, bracht het plaatje ijlings opnieuw werd uitgebracht nadat de zanger het vermomd als treinconducteur had gezongen in de vierde aflevering van de tegendraadse VPRO-serie *Van Oekel's Discohoek*.

Kenners herkenden op slag zijn talent, maar daar schoot Edwin Rutten weinig mee op zo lang hij in de hoek van de *artist's artist* zat. Hij was blij met elke kruimel die zijn kant op rolde, maar daar hield hij onvoldoende aan over om een gezin van te onderhouden.

In het voorjaar van 1973 belde Joop Koopman, hoofd amusement bij de VARA-radio. Onlangs had de omroep diens

functie uitgebreid met de chefschap over het televisieamusement. Koopman had destijds het radiodebuut van de 17-jarige Edwin bij het Metropole Orkest met zijn bronzen stem bij de luisteraars geïntroduceerd. Zoiets scheidt een band.

‘Joop, ik wil dat je er met niemand over praat, anders gaat het een eigen leven leiden,’ zei Edwin. ‘Ik zit financieel aan de grond, ik moet iets verdienen. Weet jij niks voor me? Zou ik bijvoorbeeld een keer mee kunnen doen aan Componistenportret?’ Dat was een terugkerend onderdeel van het wekelijkse tv-programma *Zomaar een zomeravond*. In elke uitzending werd leven en werk van een andere bekende componist belicht.

‘O, ik dacht dat je het enorm druk had,’ antwoordde Koopman. Misschien was dat juist zijn probleem: hij werd weinig gevraagd omdat de indruk bestond dat hij teveel om handen had om op afroep beschikbaar te zijn.

Die zomer zong hij in twee afleveringen een Componistenportret, waaronder een duet met de toen 75-jarige Sylvain Poons.

De optredens bleven niet onopgemerkt. De zanger vergeleek zichzelf met een locomotief die wat moeizaam op gang kwam, maar eenmaal op stoom gekomen in sneltreinvaart voortraasde.

De NCRV schakelde hem kort na die Componistenportretten in bij de *Goeie Ouwe Koffergrammofoon*, een kreukvrij programma waarin de eminente jonkheer Paddy van Riemsdijk liedjes uit het tijdperk van de 78-toerenplaat aan elkaar praatte. Rita Hovink, Thérèse Steinmetz, Frits Lambrechts, Jacco van Renesse, het komische duo Mini & Maxi – zowat iedereen die iets voorstelde in de lichte muzen deed mee. Kitty Knappert voerde de regie. Voorafgaand aan de opname van de tweede aflevering trok Edwin Rutten een verongelijkt gezicht. ‘Nou,’ begon hij, ‘Ik heb het programma gezien. Hoe vonden jullie het?’ Ze vonden het allemaal leuk, leuk, leuk. Waarop hij: ‘Ik vond het, ik vond het...’ Even slikken om de spanning op te voeren. ‘Het viel me

op dat Thérèse Steinmetz vaker close-ups dan ik. Ze had bovendien een liedje meer.’ Er viel een doodse stilte. Alleen Mini & Maxi hadden in de gaten dat Edwin de draak stak met de *jalouzie de metier* die in sectoren van het artiestenvak periodiek aan de oppervlakte komt. Wat niet wegnam dat die liedjes uit de oude doos best nog steeds een genot zijn om naar te luisteren. Er werd een – achteraf op cd heruitgebrachte - lp van geperst, waarop Edwin Rutten te horen is als zanger van *Hey ba ba rebop* en *Miss Annabella Lee*.

Eveneens in 1973 dook hij op in de equipe die Nederland zou vertegenwoordigen tijdens de twaalfde aflevering van het Nordring Songfestival dat rechtstreeks door West Europese radiostations werd uitgezonden. Terugblikkend plopt een herinnering als een kurk van de fles, een voorvalletje dat hilariteit wint naarmate de tijd verstrijkt: ‘Op de avond van de eerste ronde van dat festival zaten we gezellig te eten in de kantine van theater De Meerpaal in Dronten. Halverwege het toetje schoof Pim Jacobs zijn stoel naar achter, stond op en zei: “Sorry jongens, ik moet er vandoor. Ik heb Rita beloofd dat ik de krullers erin zou zetten.” Ik vond dat aandoenlijk, die volslagen toewijding aan Rita Reys.’ *Europe’s First Lady of Jazz* betrad ooit de AVRO-studio waar Edwin Rutten en zijn kompaan Rogier van Otterloo op het punt stonden het lied ‘Ik zing dit lied alleen voor jou’ op te nemen. Op de vraag welke song zij daarna dacht te gaan zou vertolken, antwoordde de diva: ‘Wat ik voel.’ Leermomentje voor de aanstormende zanger: je moest dus zingen wat je *voelde*, zo had hij daar eerlijk gezegd nooit over nagedacht. Overigens: als Rita in het vuur van een prachtlied haar stem naar de hoogste registers stuwde, maakte ze een korte, neerwaartse beweging met de microfoon en bijna niemand had in de gaten dat ze de betreffende noot domweg oversloeg. Zo deed je dat dus. Leerzaam.

‘Rita Reys was enig.’ Neem dat gezamenlijke optreden in Groningen. Hij voor de pauze, zij erna. Applaus! Aan het einde van de avond kondigde zij, ster van de show, een verrassende bonus aan: ‘Misschien is het voor Edwin wel leuk om een duetje te

zingen.’ Alleen kenners merkten op dat hij het podium kwam opsloffen met ietwat hangende schouders en de slepende tred die het loopje van Pim Jacobs kenmerkte. Dat duet was natuurlijk tevoren afgesproken. Daarna eiste de vedette het podium weer op voor de grande finale, haar allerlaatste toegift: *What’s it all about, Alfie* – met als voorspelbaar slot de hoge noot die de microfoon nooit zou bereiken. ‘Super. Meesterlijk. Een vakvrouw!’

Een verslaggever van het socialistische dagblad *Het Vrije Volk* informeerde in oktober of de ‘veelzijdige vocalist’ zichzelf als ‘artiest’ zag. De geïnterviewde reageerde alsof hij door een adder was gebeten. ‘Artiest? Dat vind ik een afschuwelijk woord. Nee, zanger. En straks misschien zanger-presentator.’ De KRO had hem namelijk gevraagd om drie (later vier) middagen per week het razend populaire *Van twaalf tot twee* te presenteren waar dagelijks twee à drie miljoen luisteraars op afstemden. Interviews, muziekje, spelletje, beschouwinkje en informatie wisselden elkaar in hoog tempo af. Hij was zo frequent in deze rubriek te gast geweest voor het zingen van een lied, dat hij uiteindelijk als lid van de familie werd beschouwd. Logische dat ze zijn kant op keken toen ze iemand zochten die de microfoon kon overnemen van de drukbezette Ted de Braak, die met zijn one-man-show *Tête à Ted* volle theaterzalen trok. ‘Definitief de plaats van Ted de Braak innemen, ik weet niet of ik het kan,’ bekende de opvolger in *Het Vrije Volk*. ‘Ted deed het echt goed. Ik zal het niet op zijn manier doen. Als ’t niet lukt, dan moet ik er gewoon mee ophouden. Dat is het uitgangspunt bij alles wat ik doe. Je leeft bij de gratie van het publiek.’ De verslaggever wilde weten of de presentator zou blijven optreden als zanger. Hij: ‘Ik ga gewoon door. Zingen in programma’s als *Muzikaal Onthaal* en we zijn bezig met een eigen tv-show van 35 minuten voor de VARA die in maart op het scherm komt.’

Op woensdag 7 november 1973 meldde het *Algemeen Dagblad* paginabreed: ‘Edwin Rutten gaat een ander vak leren.’ Een verslaggever was er de vorige dag getuige van geweest hoe de zanger zijn vuurdoop als presentator maakte. ‘Nog een beetje

bedeesd, maar erg vriendelijk brabbelde hij in het begin iets over “een hele eer” en “grote verantwoordelijkheid” en vroeg hij zijn publiek hem “een kontje te geven”. Deze in hippische kringen gebruikelijke zegswijze om iemand op het paard te helpen, leverde een daverend applaus op. De Brabantse madammekes uit Dongen en Bergen op Zoom wilden Edwin best zijn eerste kontje geven en samen volbrachten ze de twee uur dan ook in ontspannen sfeer. Toch erkende Edwin Rutten direct na de afloop van de uitzending dat hij wel een beetje nerveus was geweest. Hij zei: “Ach, er is maar één programma het eerste, en er is maar één week de eerste en er is maar een maand de eerste. Natuurlijk ben je een beetje zenuwachtig, dat heb je altijd. Maar ik was niet nerveus omdat het slecht zou zijn voorbereid, want ik had me er erg goed op geprepareerd. En dan gaat het best. Bovendien is het me voortreffelijk bevallen. En dat is iets anders dan dat het voortreffelijk is gegaan. Als ik tussen die twee moet kiezen, hou ik het bij het eerste.”

Terugkerend hoogtepunt was het telefoonspelletje *Raden maar*, met Kees Schilperoort die luisteraars liet gissen naar de herkomst van een bepaald geluid. Hij had soms erg veel woorden nodig om zijn punt te maken, zulks tot ergernis van Piet Zonneveld van huisorkest de Boertjes van Buut’n die voortdurend vreesde dat de arrangementen die hij zo zorgvuldig had voorbereid aan tijdgebrek ten onder zouden gaan.

Presentator Edwin nam zichzelf en de luisteraar volstrekt serieus. Tegen het *Algemeen Dagblad* zei hij (‘stevig rokend en vlot vertellend’) dat elke presentator een aanloopperiode nodig heeft. ‘Het hele eerste programma is voor mij op de band opgenomen. Dat ga ik thuis in mijn kamertje helemaal afluisteren. Ik vind wel dat je jezelf een kans moet geven. Je moet een risico nemen als je eraan begint, maar of het lukt bepalen de mensen in de zaal en thuis. Het is erg jammer als het mis zou lopen, maar het enige wat je dan moet zeggen is: alé, en verder gaan met zingen. Lukt het wel, dan kun je met zo’n programma een grote vakmatigheid opdoen, een kant leren van het vak dat “Hilversum” heet.’ Het

presenteren ging hem makkelijk af. Gevraagd of de rubriek veel voorbereiding eiste, zei hij: ‘Van de zangers en zangeressen weet ik de meeste dingen wel, maar als ik een gast krijg die over fluoridering van het water komt praten, dan lees ik over dat onderwerp eerst wel een boekje.’

Op dinsdagavond 1 juli 1974, precies een jaar nadat hij daar de subrubriek Componistenportret in *Zomaar een zomeravond* had volgezongen, presenteerde hij – ongetwijfeld andermaal op voorspraak van de hem gunstig gezinde Joop Koopman - dat luchtige zomeravondprogramma zélf. Liedje, muziekje, interviewtje, infotainment, publiek, applaus. Een ongewis avontuur, want een dramatisch lage kijkdichtheid zou ook een nadelig effect op zijn andere activiteiten kunnen hebben. ‘Ik geef mezelf zoals ik ben,’ zei hij in het *Algemeen Dagblad*. ‘Het is beslist geen acteren. Voor de radio is het wel gelukt, dat kan ik zonder opschepperig te zijn wel zeggen. Maar nu komt er beeld bij.’

De tv-recensenten hadden aanvankelijk nauwelijks oog voor de flair waarmee hij er zich op het scherm doorheen sloeg, maar toonden zich verbaasd over het gemak waarmee de man van de ene naar de andere omroep hopte. In een medialandschap dat zeker in de jaren zeventig nog het meest verzuild van Europa was, moest een persoonlijkheid die bij zo’n beetje alle zendgemachtigden opdook, oppassen voor *over exposure*. ‘Onbegrijpelijk dat de VARA hier Edwin Rutten voor heeft gevraagd, die wie we kennen van *Van twaalf tot twee*. Er kleeft een KRO-imago aan hem,’ sneerde de televisierecensent van *Het Parool*. Maar Edwin kwam als freelancer in principe op bestelling voorrijden bij elke opdrachtgever uit Hilversum. Gezien het succes in 1974 presenteerde hij *Zomaar een zomeravond* in de twee warmste maanden van 1975 wéér.

Nu hij meervoudig had bewezen dat hij niet alleen aardig kon zingen, maar bovendien als anchorman een potje bij de kijkers kon breken, zwaaiden steeds meer studiodeuren voor hem open. In *De Blanke Top* mocht hij KRO-medewerkers de ruimte geven om

zich van een andere kant te laten horen dan luisteraars hen kenden. Voor de VARA trok hij tussen 1977 en 1981 met het kwartet van pianist Henk Westrus door het land om wekelijks een aflevering van *Zing zomaar simpel een melodie* op te nemen. Simpeler kon het inderdaad niet: een zaal vol lokale zanglustigen schalde uit volle borst mee met de 'vrolijke liedjes' die Edwin Rutten ten gehore bracht: *Daar is de orgelman, Tulpen uit Amsterdam*, maar ook een selectie uit *Im Weissen Rössl* of *The Sound of Music*. Solisten konden zich in de strijd werpen en meedingen naar de Zilveren Haan Trofee.

VARA-producer Gé Gouwswaard had zich laten inspireren door het succesvolle BBC-programma *Sing Something Simple* waar de Cliff Adams Singers (vier vrouwen, twaalf mannen) van 1959 tot 2001 wekelijks een half uur liedjes uit de oude doos zongen. Tekst en melodie van de herkenningstune van *Zing zomaar simpel een melodie* waren ontleend aan het Britse voorbeeld.

'Soms namen we twee programma's op een dag op,' herinnert Edwin zich. 's Middags repeteren, 's avonds eerst met de ene club, daarna met de andere club opnemen. Dat was een geweldig geheister. Gouwswaard had de leiding. Produceren is heel eenvoudig, zei hij, achter elke naam gewoon een andere naam. Wat goed, dacht ik – totdat ik het wel had gezien met dat programma en liet weten dat ik wilde stoppen. Gé pikte dat niet. Ik presenteerde, ik zong, ik deed dit en dat. Hoe moest het nu verder met het programma als ik niet meer meedeed? Waarop ik hem herinnerde aan zijn eigen woorden: produceren is een koud kunstje, Gé. Achter elke naam een andere naam.

Ome Willem

Dat petje.

Tot vlak voordat ze aan de allereerste opname begonnen, wist niemand dat Ome Willem een petje zou gaan opzetten. Hijzelf ook niet. 'Ik voelde me zo kaal. Ooit had ik een blauw zeemanspetje gekocht. Dat lag naast me auto op de grond, iedereen had daar met z'n voeten op gezeten. Weet je wat, dacht ik, ik zet dat petje op. En om de slagschaduw van de lampen te vermijden heb ik het klepje omhoog gezet.'

Dat t-shirt.

'Nog zo'n ingeving die me op de valreep te binnenschoot. Overhemd met lange mouwen en daar overheen een shirt met korte mouwen. Zag er gek uit. Aanvankelijk droeg Ome Willem een wit shirt, totdat iemand riep dat witte kleding op de televisie dikmakend is. Een gekleurd shirt ziet er niet dikmakend uit.'

Joepie de Poepie.

'In het script stond dat ik ter begroeting door een met papier dichtgeplakte deuropening zou stappen. Daarbij zou ik iets roepen – maar wàt? "Dag allemaal," kwam niet in aanmerking. "Hallo" ook niet. Te afgezaagd. Toen ik het podium op rende, flapte ik eruit wat me n te binnenschoot. Vraag niet waarom, maar dat bleek "Joepie de poepie" te zijn.

Rakkers. Lékkere rakkers.

'Ja, dat heb ik ook bedacht. Vraag niet hoe. Dat is er vanzelf ingeslopen.'

Volgens de zestiende editie van de *Dikke Van Dale*(2022) geeft 'joepie de poepie' uiting aan 'een soort kinderlijke vreugde'. Het woordenboek vermeldt tevens dat 'grote grijze geitenbreier' betrekking heeft op 'een belangrijk ouder persoon, maar een beetje op een stoffige manier'.

Ome Willem werd op een middag in het najaar van 1973 bedacht, zeg maar gerust: geboren aan de ongepolijste keukentafel in het grachtenpandje te Edam dat sinds kort door het jonge gezin Rutten werd bewoond. De acteur Aart Staartjes kwam langs. Hij had

opgebeld met de vraag: 'Zeg Edwin, heb jij iets met kinderen?' Zijn antwoord: 'Ja, ik heb er zelf twee. Hoezo?' De twee kenden elkaar uit de tijd dat ze samen zo'n beetje het complete stemmenarsenaal van elk STER-blok voor hun rekening namen. Ze praatten net zo lang door over het plan voor een nieuwe kinderserie tot het in Edam donker werd. Het was waar, de man die Ome Willem ging doen had nul ervaring met kindertelevisie. Maar als vader van twee dochters had hij 'zijn eigen doelgroep thuis'. Hij wist hoe een kind in elkaar zit, dat wilde hij in zijn toekomstige rol uitvergrooten. Bovendien bewaarde hij voldoende jeugdherinneringen om zich te kunnen verplaatsen in de belevingswereld van een zesjarige.

Op woensdagmiddag 16 januari 1974 zond de VARA de eerste aflevering van *De film van Ome Willem* uit. De titel verwees naar een ondeugende kreet uit de jaren vijftig: 'Jongens, kom kijken! Fillum in de broek van Ome Willum!'

De serie werd onverwacht een daverend succes. Toen op zondagmiddag 14 mei 1989 de laatste aflevering werd uitgezonden, was Ome Willem zestien jaar een vertrouwd gezicht op het scherm geweest, 206 episodes in totaal. Dat is lang naar Hilversumse maatstaven, maar volgens de makers lang niet lang genoeg. Het team had er met plezier nog een aantal jaar aan vast willen knopen.

Aart Staartjes (1938-2020) werd opgeleid voor het repertoiretoneel, maar al in de vroege jaren zestig besloot de acteur om zijn talent voortaan te projecteren op het maken van grensverleggende kindertelevisie. Daar had hij uitgesproken ideeën over, met als bijkomend voordeel dat hij de tijdgeest aan zijn kant had. Oude vormen en gedachten gingen krakend aan de ludieke jaren zestig ten onder. Er hing op alle fronten vernieuwing in de lucht.

Oudere kijkers herinneren zich hoe Staartjes op de vroege zondagavond in close up bij de Interkerkelijke Omroep Nederland zijn televisiedebuut maakte en in gewone mensentaal een bijbels verhaal vertelde. Jezus was een toffe peer, weet je wel, farizeeërs linkmiechels die je in de gaten moest houden. De teksten van *Woord voor woord* waren geschreven door jeugdpredikant Karel

Eykman; uit de vruchtbare samenwerking groeide een diepe vriendschap die twee een mensenleven meegaan.

Kenmerk van de vele kinderprogramma's waar Staartjes de hand in had, was dat ze niet betuttelend of belerend waren. De kwajongensstreken van de dekselse marionet *Dappere Dodo* waren om te lachen, het koddige taalgebruik van landloper *Swiebertje* ('kopjen kofjen') en de *Fabeltjeskrant* ('hatsikidee, lekkere hapjes!') werd overgenomen door iedereen die in die dagen geestig uit de hoek wilde komen, *Pipo de Clown* ('sappedeflap!') struikelde over zijn grote schoenen, *Sesamstraat* was grappig en bovenal leerzaam voor de kleintjes.

Staatjes deed niet alleen leuk, hij wás het ook. Maar zijn belangrijkste verdienste was dat hij zijn publiek volstrekt serieus nam.

Ome Willem kwam allerminst uit de lucht vallen, daar waren jaren van kinderemancipatorische televisie aan vooraf gegaan. Tussen 1972 en 1974 manifesteerde Staartjes zich als drijvende kracht achter de 55 uitzendingen van *De Stratemakeropzeeshow* voor kinderen vanaf acht jaar. Het Drollenplein bleek bereikbaar via de Piesstraat en het Poepjesplein – waarna er bezorgde ouders waren die hun grut verboden om voortaan nog naar dat programma te kijken. De dienst kijk- en luistercijferonderzoek van de NOS stelde in 1975 vast dat er sprake was van een historische tegenstelling: niet eerder in de geschiedenis van de Nederlandse televisie scoorde een programma zowel zulke extreem lage als extreem hoge waarderingscijfers als de *Stratemakeropzeeshow*. Het was wit of zwart, grijs bestond niet. De ene helft van de bevolking dweept met het programma, de andere helft verafschuwde het. De teksten van de controversiële serie werden geleverd door een 'schrijverskollektief' dat Staartjes om zich heen had verzameld.

Karel Eykman, een van de tekstdichters van het collectief, haalde in de zomer van 2022 herinneringen op vanuit het ziekbed waarin hij drie weken later zou overlijden. Hij ademde zwaar, zweetdruppels parelden op zijn voorhoofd. Hij vertelde hoe hij in de jaren zeventig op het Prix de la Jeunesse Festival te Cannes

uitbundig op de schouder werd geslagen door de internationale *fine fleur* op het gebied van kindertelevisie. De bijdragen uit Nederland vielen nogal op vanwege een verfrissende aanpak en een vooruitstrevende inhoud, zo bleek. ‘Amerikaanse en Britse televisieprogramma’s zaten op de lijn van meegaan in de wereld van het kind in combinatie met verantwoord opvoeden. Wij vonden die benadering te ouderwets en moralistisch. Het linkse engagement zat bij de Noren, de Duitsers en ons.’ Hij was wel ‘verbaasd’ geweest toen zijn vriend Aart met Edwin Rutten op de proppen kwam voor de hoofdrol van het nieuwe programma voor kleuters. ‘Eerlijk gezegd vond ik hem een irritante corpsbal, met dat kort geknipte haar, zo’n zijden sjaaltje om zijn nek en dat gedweep met jazz – het tegenovergestelde van wat wij destijds onder links en alternatief verstonden. Maar Aart hield voet bij stuk, hij dacht: die Edwin is een gekke vent die kan improviseren en die met onverwachte dingen komt. Dat had hij goed gezien. Juist doordat Edwin niet voldeed aan wat je van de presentator van een kinderprogramma bij een progressieve omroep zou verwachten was die keuze voor hem een gouden greep.’ Het enige dat Eykman hevig irriteerde, zei hij met een vermoeide zucht, was dat hij in de Wilmink-biografie *In de man zit nog een jongen* (2019) van Elsbeth ETTY moest lezen dat zijn maatschappelijk engagement onbevangen dichterschap in de weg zou hebben gestaan. Zo was het helemaal niet!

Aan de andere kant: ‘Ik was de meest links-fundamentalistische van het stel, dat klopt wel. Ik vond dat je rekening moest houden met het feminisme en andere maatschappelijke stromingen die toen in de mode waren. Ik herinner me niet dat we daar ruzie overmaakten. We waren het er over eens dat kinderliedjes niet moralistisch mogen zijn, daar hebben kinderen een hekel aan. We mochten elkaar graag opjuinen.’

‘Bij de voorbereidingen voor *De Film van Ome Willem* kwamen onbewust gehanteerde en onuitgesproken ideologieën bovendrijven. De politieke, emancipatorische opvattingen tegenover de romantisch-socialistische inslag van de anderen. Zo

had Karel Eykman het altijd pijnlijk gevonden dat zijn collega's zich zo sceptisch opstelden tegenover het feminisme,' signaleerde Joke Linders in 1990 in het literaire blad *Bzzletin*.

Toen Staartjes in het najaar van 1973 bij de VARA aanklopte met het voorstel om een programma voor de vergeten groep tussen de vier en zes jaar te maken, reageerde de omroepleiding aanvankelijk weinig begeistert. Sterker nog, ze zagen er helemaal niks in. Van zo'n televisiehoekje voor kleuters viel geen aanwas van nieuwe leden te verwachten, de voorpagina's zouden ze er evenmin mee halen, dus waarom zouden ze het doen? Dat Staartjes uiteindelijk toch het groene licht kreeg, was te danken aan de nagalm van het succes dat zijn Stratenmakeropzeeshow had geogst. Vooruit dan maar. De gedachten van de programmaleiding gingen uit naar 'iets eenvoudigs', bijvoorbeeld een serie rond een oom die filmpjes vertoonde en tussendoor verhalen vertelde en geintjes uithaalde. Het betrof vooralsnog een 'experiment' dat na een jaar zou worden geëvalueerd. Als mogelijke presentator kwam bij de VARA-top Adrie van Oorschot van de afdeling amusement in beeld. Die vermomde zich jaarlijks als Sinterklaas, trad op als buikspreeker en kon verdomd aardig goochelen. Leuk, maar niet leuk genoeg, vond Aart Staartjes die zijn eigen kandidaat Edwin Rutten naar voren schoof. De omroepbonzen aan de vergadertafel gingen 'moeilijk kijken', daar waren ze heel goed in. Ze vonden Edwin 'geen VARAfiguur' en ook beogd componist/pianist Harry Bannink stuitte op weerstand.

'Ik vond Edwin wel grappig met dat voorkomen van een corpsstudent,' lichte Staartjes toe in het boek *Meneer Aart* (2002), waarin Sietse van der Hoek 'leven en werken' optekende 'van de man die geen kindervriend wil heten'. 'En ik wist ook al gauw dat ik er publiek bij wilde dat moest bestaan uit kinderen die geschminkt en verkleed waren – dat maakt kinderen los, een beetje gek. Tegen Harry Bannink zei ik: "Edwin kan zingen als een duivel en daarom zou er eigenlijk een live-orkestje bij moeten. In smoking, want dat past weer bij die rare Edwin Rutten. (...) Jij maakt de muziek. Maar ik

wil ook een combootje of zo in de studio hebben zitten, live bij het programma.”

Volgens Staartjes vonden ze bij de VARA dat Harry Bannink ‘oubollige muziek’ maakte, ‘niet vernieuwend genoeg’, de voorkeur ging uit ‘naar iemand als Willem Breuker’. Joost Prinsen, coryfee van de Stratemakersopzeeshow, mopperde dat ‘Edwin Rutten helemaal niet kan acteren’, waarop ‘meneer Aart’ zijn antwoord paraat had: ‘Dat is waar, maar dat is er nou net zo leuk aan, een manier om los te komen van het naturalistische toneel.’ Zagen ze dan niet dat Edwin een persiflage neerzette van het archetype dat hij uitbeelde? ‘Als je populair wilt worden in Nederland moet je een rechtse figuur spelen, kijk maar naar Wiegel, of naar Pim Fortuyn. Het zijn een soort archetypen, heel herkenbare typen, waardoor het publiek gaat meespelen en er zelf een draai aan geeft.’

Wilmink schreef het succes van Ome Willem toe aan het feit dat kinderen per definitie gezagsgetrouw zijn. Hij bedacht dat het in smoking geklede combo van Harry Bannink De Geitenbreiers moest gaan heten, met Bannink als Hoofdgeitenbreier, bassist Frank Noya als Papjesgeitenbreier en accordeonist Harry Mooten als Grote Griuze Geitenbreier. De toevoegingen ‘grote’ en ‘grijze’ kwamen van Rutten omdat dat lekker bekte. Accordeonist Harry Mooten vond het niks erg dat hij groot, grijs en geitenbreier werd genoemd.

De makers konden niet bevroeden dat achteraf eeuwigheidswaarde zou worden toegekend aan de begrippen die ze hanteerden. Volgens de zestiende editie van het woordenboek de *Dikke Van Dale* (2022) geeft ‘joepie de poepie’ uiting aan ‘een soort kinderlijke vreugde’. De ‘grote grijze geitenbreier’ ging volgens het naslagwerk de geschiedenis in als ‘een belangrijk ouder persoon, maar een beetje op een stoffige manier’.

Op aandringen van Wilmink werd de poppenkast een vast onderdeel van Ome Willem; hij schreef zelf de teksten voor Jan Klaassen, Katrijn en Jantje. De muzikanten, de acteurs, de poppenkast en de kinderen uit het publiek werden geacht op elkaar te reageren – levendige interactie die de dynamiek van het

programma ten goede kwam. Ome Willem, Teun, Toon en August introduceerden (al dan niet zingend) met een sketch het thema van de uitzending, waarbij de personages het geheid onderling aan de stok kregen.

Ome Willem zou zelf plaatsnemen achter het slagwerk, 'dat spaarde een drummer uit.' Staartjes was 'stomverbaasd' toen Bannink opperde om accordeonist Harry Mooten ('grote grijze geitenbreier') en gitarist Frank Noya ('papjesgeitenbreier') aan de band toe te voegen. Verrassende keuze. Zou hij zelf niet direct op gekomen zijn. Het programma draaide nadrukkelijk om Ome Willem. De clowns Toon (Staatjes), August (Pieke Dassen) en Teuntje (Jennifer Willems) probeerden hem voortdurend belachelijk te maken, maar de kinderen trokken onvoorwaardelijk partij voor Ome Willem. Over de karakters was goed nagedacht. Dramaturgisch moest het kloppen.

Toon was de *streetwise guy*, het brutaaltje. Teuntje was het enige meisje van de crew, ze vertegenwoordigde het vrouwelijke element. August (die ook poppen speelde) had de wijsheid, maar kwam soms wat zweverig over en straalde een natuurlijke waarheid uit. Hoofdgeitenbreier Bannink fungeerde als het geweten van het gezelschap, was de fatsoensrakker die ingreep in als het over 'broodje poep' ging en trapte op de rem als het er volgens hem oneerlijk aan toe ging. Ome Willem gaf hem gelijk om vervolgens toch weer het tegenovergestelde te doen.

'Een doodsimpel recept,' verklaarde Staartjes tegenover biograaf Van der Hoek, 'eigenlijk een taalles voor kleuters. Over tegenstellingen: open-dicht, binnen-buiten, onder-boven, boos-blij. Over wat mocht en niet-mocht en dat gaf spanning aan het programma.'

Willem Wilmink en Karel Eykman schreven het gros van de liedjes, zoals ze eerder bij de Stratenmakeropzeeshow hadden gedaan. Jan Riem ging aan de slag met het bedenken van sketches. Kindertelevisie gedijt het beste tussen de schuifdeuren, vond Staartjes. Kinderen spelen dat ze spelen – en dat wéten ze. Ze

houden een bordje omhoog waar Wenen op staat en dan zijn ze in Wenen.

Ome Willem nam plaats achter het slagwerk en zette met een roffel het openingslied in.

Luister even wat ik vraag / luister wat ik vraag vandaag / zeg maar ja of zeg maar nee / doe maar mee. / Zeg eens even allemaal: / zijn er hier ook meisjes in de zaal?

‘Jaaa!’, kwam de tribune.

Ach, dat doet me veel plezier / zijn er ook wel jongens hier?

‘Jaaa!’

Wat ik ook nog vragen wil: / is er hier een krokodil? / ‘k Wou dat ik een ijsje had, / Ijs met slagroom, lusten jullie dat? / ‘k Snap het al, daar smul je van. Lust je ook wel bloemkool dan?

‘Met een papje, met een papje,’ zong bassist Frank Noya.

Luister even wat ik roep: lust je ook een broodje poep?

‘Néé!’ brulde de zaal. ‘Bah! Vies!’

‘Foei, Ome Willem,’ kwam Harry Bannink, ‘broodje poep is vies. Dat mag je niet zeggen.’

Ome Willem zag zijn fout in en tikte met de drumsticks tegen zijn schedel: ‘Rapapa, rapapa!’

Jullie wonen in een huis / heb je ook een tafel thuis? / Ligt er op die tafel dan / een klein boek dat praten kan? / ‘k Geloof dat ik maar niks meer vraag / ‘t Is wel weer genoeg vandaag. / Ome Willem stopt ermee / knip knap knee.

Waarmee het programma kon beginnen.

Eenvoud is het kernmerk van het ware. Harry Bannink voorzag de teksten van deuntjes die iedereen na twee keer kon meezingen. Wilmink had tijdens voorbereidend overleg terloops geïnformeerd of hij daar nog geld voor zou krijgen ook, het simpele rijm waarmee elke uitzending afsloot: *Deze vuist op deze vuist, deze vuist op deze vuist, en zo klim ik naar boven.* Niet iedere luisteraar zal hebben opgemerkt wat een kritische muziekpedagoog ooit zo stoorde aan de bijbehorende melodie: bij de tekst ‘zo klim ik naar boven’ daalden de noten juist naar beneden.

Andere beroepsopvoeders ging het gebruik van het woord 'poepie' te ver, terwijl dat nu net het kernwoord was van het bevrijdende ritueel waar Ome Willem de kindertjes mee verwelkomde. Hij sprong te voorschijn en riep: 'Joepie!' Waarop de zaal het in koor uitschreeuwde: 'De poepie!'

Lekker stout.

Kritiek klonk ook ter linker zijde, zoals van het feministische VARA-radioprogramma *Hoor Haar* dat stevig uithaalde naar het 'rolbevestigende karakter' dat Ome Willem zou uitdragen. 'Zijn er ook meisjes in de zaal', dat kon écht niet meer – zeker niet in combinatie met de gebalde Tarzan-vuist waarmee de presentator de jongens begroette. Critici dwongen de makers om met hun tijd mee te gaan. In het eerste seizoen kocht Ome Willem nog een doos kersenbonbons voor Moederdag, in het achtste seizoen kreeg ze een Black & Decker-boormachine cadeau. De vraag of het vanuit opvoedkundig oogpunt verantwoord was om over een 'broodje poep' te zingen, kwam regelmatig voorbij, waarop de makers steevast counterden dat de misère die het achtuurjournaal de kijkers dagelijks voorschotelt pas écht erg is.

Een kritische journalist wilde in 1978 van Ome Willem weten of die in zijn hart ook niet vond dat televisie de fantasie van het kind smoort. Antwoord: 'U bent toch ook niet met de trekschuit gekomen?'

Ome Willem kon er voor zorgen dat neuzen weer dezelfde kant uit wezen, zo vernam hij van een eindredacteur van de *VARA-gids*: 'Als de VARA weer eens in opspraak was omdat het koningshuis werd beledigd of dit of dat, dan hoefden we maar een foto van Ome Willem op de cover te zetten of de gemoederen kwamen tot rust.'

'Edwin was in alle opzichten de ideale Ome Willem,' vindt tekstschrijver Jan Riem. 'Hij heeft een enigszins autoritaire uitstraling en van nature overwicht. Beetje ouderwets, helemaal goed. Soms sikkeneurig, soms lief, soms schijnheilig. Die rol was hem op het lijf geschreven.'

In de halve eeuw waarin Jan Riem (1945) het vak van tekstschrijver beoefende, was Ome Willem 'veruit het allerleukste' dat hij onder handen nam. Vanuit de Kleinkunstacademie (niet afgemaakt) was hij in het vak gerold; op zeker moment zat hij in twee 'schrijversgroepjes' die op woensdagmiddag onafhankelijk van elkaar in het Amsterdamse Vondelparkpaviljoen over de scripts van diverse komende televisieseries vergaderden. Via dat circuit stoomde hij door naar het *dream team* dat verantwoordelijk was voor Ome Willem. De vergaderingen werden met straffe hand geleid door coördinator Aart Staartjes, die clown Toon speelde, maar wiens naam aanvankelijk op de aftiteling als regisseur over het scherm rolde, samen met eerst Wamp Posno, later Siem Suurhoff. Componist Harry Bannink, Edwin Rutten en de andere acteurs schoven zelden aan bij het overleg. Riem: 'Aart noemde het thema waar we vanuit het perspectief van kleuters de komende uitzending over gingen maken, bijvoorbeeld: snoep of de deurknop. Vervolgens sloegen we daarover aan het brainstormen. Willem Wilmink had meestal direct een idee voor een liedje, ook Karel kwam met iets, ik bedacht een opzetje voor een tekst die ik zou kunnen schrijven.' De sessies werden bijgewoond door een gediplomeerd pedagoog omdat het programma natuurlijk wel opvoedkundig verantwoord moest zijn. De man hoorde de discussies welwillend aan, lachte op de juiste momenten en zag zich nimmer genoodzaakt om in te grijpen.

Er kwamen uitsluitend thema's voorbij waar jonge kinderen zich direct in herkenden: winnen en verliezen, stout zijn, oneerlijkheid, verlegenheid, angst. Er werd zelfs 'een groot geheim' bezongen: *"k Heb een stukje touw gevonden, / heb het in een doek gewonden / en begraven bij een steen. / Niemand weet het. / Ik alleen.'*

Maar het was bovenal de dwingende aanwezigheid van Edwin Ome Willem Rutten die het programma máákte.

De opnamen verliepen via een strak protocol. In de loop van de week die aan de studiodag vooraf ging, ploften er een paar enveloppen op de deurmat bij medewerkers van het programma.

Ter voorbereiding ontvingen ze de draaiboeken voor de twee komende uitzendingen en twee cassettebandjes waarop Harry Bannink pingelend op de piano de nieuwe liedjes alvast inzong. Op één dag werden twee afleveringen opgenomen. Ome Willem verscheen 's morgens altijd goed voorbereid aan de start. 'Harry had volgens mij duizend bruine enveloppen gekocht om ons die cassettebandjes te sturen,' zegt hij. 'Die liedjes die ik zou gaan zingen, zong hij alvast speciaal voor mij in, zodat ik een idee had van hoe het zou moeten gaan klinken. Ik heb wel eens tegen hem gezegd: het heeft weinig zin dat ik dit ga zingen, want jij doet dit zo vreselijk mooi. Het is verschrikkelijk, maar die honderdvijftig cassettebandjes die Harry mij in die vijftien jaar stuurde zijn in de loop der tijd allemaal in het ongereede geraakt. Ik heb ze nooit bewust weggegooid, maar wél een serie verhuizingen doorstaan waarbij die tapes definitief zoekt raakten.'

Ter voorbereiding van de opnamen schaalden de makers zich rond een grote tafel en lazen de monologen, dialogen en liedteksten uit het script beurtelings hardop voor. Aart Staartjes vertelde hoe hij het wilde hebben. Harry Bannink zette zich aan de piano en wekte de uitgeschreven melodieën tot leven. Na de camerarepetitie in de studio arriveerde aan het einde van de ochtend het eerste publiek, zo'n vijftig kleuters per aflevering. Uit het hele land kwamen schoolbussen en touringcars voorrijden. Vanwege de lange wachtlijsten arriveerden de juffen en meesters vaak in de studio met een andere klas dan die waarmee ze zich in het vorige schooljaar hadden aangemeld.

Geen grotere pret dan voorpret, want vóórdát het feest begon werden kinderen door visagisten onder handen genomen. Van toeschouwertjes veranderden ze in deelnemers. De een kreeg een snor, de ander een baard, bij een derde zonnetjes werden op de wangen getekend. Uit de verkleedkist visten ze de attributen die hen hielpen te worden wat ze wilden zijn: een brandweerhelm, een politiepet, een diadeem voor de sprookjesprinses. 'Op zeker moment waarde een luizenplaag door Nederland,' herinnert Ome Willem zich. 'Een speurtocht naar de bron van het kwaad leidde

naar onze kledingkist van Ome Willem. Alles moest gestoomd en gedesinfecteerd worden.'

In principe stond een aflevering er in één keer op. Vijfendertig minuten was een mooie lengte om de aandacht vast te houden. De kinderen namen zwaaiend en joelend afscheid, de cast haastte zich naar de kantine voor een snelle lunch, gevolgd door een camerarepetitie in de studio waar straks de tweede aflevering van die dag zou worden opgenomen. Intussen draaide buiten alweer een bus met uitgelaten fans de parkeerplaats op. Het was hectisch, maar juist die dynamiek verschaftte zo'n opnamedag een avontuurlijke charme.

Bij het maken van geen enkel televisieprogramma voelde Edwin Rutten zich zo vrij als bij Ome Willem. 'Er lag een manuscript, maar er was veel ruimte om te improviseren en in te spelen op situaties die zich aandienen. Dat had ook te maken met de manier waarop Aart de boel coördineerde en met zachte hand leidde. Op zeker moment zei hij me dat ik te aardig tegen de kinderen deed, dat mocht best wat barser. Aan het begin van de volgende aflevering kwam, nadat ik door die papieren deur was gesprongen, een meisje aanlopen dat een tekening voor me had gemaakt. "Ik hou niet van tekeningen," zei ik, met een schuin oog naar Aart, die naast me stond. Was dit de bedoeling? Aart gaf een knikje, dit was precies wat hij wilde. Even later, halverwege het programma, zaten al die kinderen met een tekening in hun hand. En dan klaagde Ome Willem met een pruilmondje: "Ik krijg ook nooit een tekening." Echt een vreselijke man dus. Maar aan het eind van de aflevering zongen we met z'n allen *Deze vuist op deze vuist*. Ik tilde het meisje op van wie ik eerder die tekening had geweigerd en zittend op mijn arm brulde ze enthousiast mee. Bleek die vreselijke man opeens hartstikke aardig. Hij was allebei. Die onvoorspelbaarheid maakte het spannend.'

In een uitzending over het thema 'blind' was een gastrol weggelegd voor Frits Lambrechts die met donkere bril en met een op de vloer tikkende stok langskwam. 'Hebt u een goede reis gehad?', informeerde Ome Willem waarop Lambrechts: 'U hoeft

niet zo hard te praten, ik ben alleen blind.’ Dat stond niet in het script, maar dat gold voor wel meer ijzersterke *one liners*.

Ome Willem had ter gelegenheid van het bezoek van zijn blinde gast twee taartjes ingeslagen. Hij draaide de schaal zodanig dat hemzelf het grootste stuk werd toebedeeld, natuurlijk omdat de ander dat toch niet kon zien – waarna hij een bestraffende tik met de blindenstok moest incasseren. Vervolgens schoof Lambrechts op de kruk naast Harry Bannink om *quatre mains* het lot van een visueel gehandicapte te bezingen.

Het straffe productietempo van de uitzendingen had van Ome Willem een ‘geoliede machine’ gemaakt. In feite kon weinig misgaan. Bij de staf waren ‘plasgeitenbreiers’ inbegrepen, omroeperspersoneel dat kinderen met hoge nood naar de toiletgroepen begeleidde. Wat niet wegnam dat een spannende scene steevast een spoor van natte plekken op de schuimrubberen zitkussens achterliet. Ome Willem was frequent de wanhoop nabij, want hij wist dat wc-bezoek een ‘sneeuwbaaleffect’ kan ontketenen. ‘Als een jongetje opstaat om te gaan plassen, brengt dat anderen op een idee. Dan moet ineens de een na de ander en voordat je het weet, sta ik voor een lege zaal. Wat nóg vervelender is: ze komen allemaal terug. Die drukte, gedoe en gehijs zijn niet bevorderlijk voor een rustig verloop van het programma.’ De kunst was om voor dat soort verstoringen een speelse en creatieve oplossing te bedenken. Bijvoorbeeld: ‘Een kereltje moest plassen, ik deed voorzichtig dat spijkerbroekje naar beneden, ervoor zorgend dat zijn onderbroek niet meeding en zei: “Zo, ga jij maar met de plasgeitenbreier mee. Moeten er nog meer kinderen plassen?” Nou, niet één – de lol was eraf.’

Ander voorbeeld: ‘Ik was bezig een liedje te zingen, kwam er uit de zaal een ventje naar voren en ging voor me staan. Ik maakte nog twee regels af, Harry speelde rustig door en intussen vroeg ik dat joch: “Wat is er?” Zei hij: “We hebben een nieuw bankstel.” Ik keek even in de camera en vroeg: “Zo, wat voor kleur?” Hij zei: “Bruin.” Waarop ik: “Een bruin bankstel, dat staat heel mooi hoor. Fijn zo.” Dat kind weg, maar ik wist dat ik een list moest verzinnen

om te verhinderen dat de een na de ander naar voren zou komen om over nieuwe meubels thuis te vertellen. Dus ik riep: “Rora rillen, ga maar zit je op je...” Waarop de kinderen in koor riepen: “Billen!” Op barse toon liet ik daarop volgen: “Rira roeven en nu moeven!” Daarna pakte ik het liedje dat ik aan het zingen was weer op.’

Regisseur Siem Suurhoff vergeleek het registreren van het programma met een voetbalwedstrijd: ‘Je moet gewoon zorgen dat de bal in beeld blijft, want er gebeurt van alle kanten wel wat.’

De kijkcijfers waren torenhoog en de fanmail van kijkertjes en hun ouders werd met postzakken tegelijk bij de VARA binnengedragen, maar toch werd het team geplaagd door het vermoeden dat de omroepleiding het programma onvoldoende op zijn waarde wist te schatten. In 1986 sijpelden berichten naar buiten over dreigende wegbezuiniging van het populaire programma – dat het toen nog drie jaar zou volhouden.

‘Alle programma's die meer dan twaalfduizend gulden kosten, vliegen er uit bij de VARA’, knorde Willem Wilmink in 1986 in *Vrij Nederland*. ‘Ome Willem is geen duur programma, maar het ligt net boven die prijs. Er zijn vast afgesproken tarieven bij de televisie voor acteurs, schrijvers en dergelijke, maar ze hebben ons altijd laten werken voor minder dan de helft van het minimum. Na twaalf en een half jaar en bijna tweehonderd uitzendingen worden wij zonder pardon de laan uitgestuurd en we zijn daar razend en verdrietig om. Maar je mag je daar niet kwaad over maken van Marcel van Dam, want dat vindt hij niet solidair. Dat had hij nou niet moeten zeggen. Die Twentse textielbarons zeiden ook als je werd ontslagen dat je niet moest zeuren en blij mocht zijn met de jaren die je daar had gewerkt.’

Volgens Aart Staartjes mocht een aflevering van het programma niet meer kosten dan het uitzenden van een Japanse tekenfilm. Toen Ome Willem zich beklaagde over de hoogte van het honorarium, dat een fractie was van wat het strikt genomen zou moeten zijn, antwoordde chef amusement Maurice Koopman dat hij niet moest zeuren omdat hij dankzij zijn televisiebekendheid voor klussen werd gevraagd die aanvullende inkomsten opleverden. Het

geschil liep hoog op. 'In ieder geval blijf ik langer dan jij!' riep Rutten in het vuur van het gesprek uit. Profetische woorden: Koopman zou in 1988 worden ontslagen omdat de VARA hem verantwoordelijk stelde voor een uit de hand gelopen rel rond *Kinderen voor kinderen*.

In de laatste aflevering die voorafgaand aan de zomerstop in 1987 werd uitgezonden, vertrok Ome Willem naar Vuurland. Jammer hoor, dat zag eruit als een definitief afscheid. Aanvankelijk was dat ook de bedoeling, maar na dit ogenschijnlijke slotakkoord zou het succes warempel toch nog twee seizoenen stand houden. Het decor van Ome Willem in Vuurland zag er precies zo uitzag als zijn vorige adres.

Dreigde Ome Willem voorspelbaar te worden? Zelf vond hij dat daar absoluut geen sprake van was. Ter gelegenheid van de tweehonderdste aflevering zei hij in 1989 (er waren toen nog zes uitzendingen voordat de VARA de stekker er definitief uittrok) tegen het *Algemeen Dagblad*: 'Om de programma's verrassend te houden kijk ik af en toe naar oude uitzendingen. Dan stop ik de video bij een bepaalde situatie en dan denk ik: Hoe zou ik dat nu oplossen? Vervolgens laat ik de band weer lopen en als er op de televisie een andere oplossing te zien is dan ik in mijn hoofd had dan is er geen sprake van metaalmoeheid. Zodra je op routine gaat draaien moet je stoppen.'

Ome Willem bleek tijdlozer dan de makers bevroeden in de jaren waarin ze bezig waren kijkercijferrecords te verslaan. In de vele zomers waarin Zappelin, het kleuter- en kinderblok van de NPO alle afleveringen nadien herhaalde, was succes verzekerd. Een keer in de zoveel tijd stoffen publieke en commerciële omroepen de hits van weleer af om die opnieuw uit te zenden. Vanwege het kostenplaatje – een herhaling kost vrijwel niets – maar ook omdat een serie als Ome Willem nog steeds bovengemiddeld scoort. Dat werkt echt niet zo bij alle klassiekers, blijkt uit onderzoek. *Peppi en Kokkie*, *Bassie en Adriaan* zien er net zo gedateerd uit als Ome Willem, maar vermogen de kleintjes niet meer te boeien. En dat terwijl kinderen zijn ontvankelijk zijn voor modegrillen en de waan

van de dag. Grote namen als *Stan Laurel and Oliver Hardy*, *Charley Chaplin* of *The Little Rascals* zijn nog steeds leuk.

Van het dreamteam achter Ome Willem is alleen Edwin Rutten nog in leven.

Gangmaker Aart Staartjes (1939-2020) verongelukte met zijn brommobiel. Liedjesschrijver, pianist en hoofdgeitenbreier Harry Bannink (1929-1999) bezweek op zijn zeventigste aan een hartstilstand. Accordeonist en grote grijze geitenbreier Harry Mooten (1928-1996) overleed aan de gevolgen van dezelfde slopende ziekte die bassist en 'papjesgeitenbreier' Frank Noya (1933-2016) noodlottig zou worden. Poppenspeler en clown August Pieke Dassen (1926-2007), actrice en clown Teun Jennefer Willems (1947-2015), de tekstschrijvers Willem Wilmink (1936-2003) en Karel Eykman (1936-2022) zijn er niet meer.

Aan de 206 hoogstandjes kindertelevisie die ze nalieten, zullen generaties die nog geboren moeten worden ongetwijfeld ooit veel plezier beleven.

On Tour

Wie vaak genoeg met z'n kop op de buis komt, wordt op een dag vanzelf beroemd. De camera hield van Ome Willem en Ome Willem hield van de camera. Buiten de muren van de studio was hij gewoon Edwin Rutten, dat wil zeggen: mits hij dan geen Ome Willem was. De bijvangst van zijn televisiebekendheid bestond uit minimaal honderd optredens per jaar in theaters, instellingen, ziekenhuizen, scholen, buurthuizen. In totaal zette Rutten dus minstens anderhalf duizend keer in het openbaar dat malle petje op en bouwde met zijn vuisten een denkbeeldige toren – en hij kan zich niet herinneren dat deze bezigheid hem ooit verveelde. Omdat het spektakel dat hij in die zalen opvoerde, steeds anders uitpakte.

Een verslaggever van het *Algemeen Dagblad* vervoegde zich om half elf 'op een grijze maandagochtend' in de kerstvakantie van 1982 bij het Rotterdamse Hofpleintheater. Hij kon, schreef hij, zijn ogen niet geloven. Zoiets had hij niet eerder meegemaakt. Een 'kwetterende schare jongens en meisjes, in leeftijd variërend van vier tot tien jaar, begeleid door vele moeders en enige vaders', nam bezit van alle aanwezige stoelen. 's Middags om half twee volgde een tweede ronde. Ook de volgende dag zou Ome Willem zich opnieuw urenlang aan het jonge volk vertonen.

Schouwburgdirecteur Herman Jansen verzekerde dat hij 'rustig tien voorstellingen achter elkaar had kunnen boeken, die stuk voor stuk zouden zijn uitverkocht, want Ome Willem is een figuur die door het jonge publiek op handen wordt gedragen. En dan niet alleen omdat hij nu toevallig bekend is van het televisiescherm, maar vooral omdat hij alles tijdens een theateroptreden volledig waarmaakt.' Ome Willem liet zich seconderen door Fred Hekket, die de rol van Neef speelde en in zwarte pandjesjas de toetsen van de Fender-piano beroerde. De verslaggever noteerde hoe tijdens het spelen van de deze-vuist-hymne 'een schattig kereltje van ongeveer vijf jaar' de bühne beklom. 'Edwin Rutten loopt onmiddellijk op hem toe, en vraagt hoe hij heet. "Michel." "En heb jij een lekkere Kerstmis gehad, Michel?" "Ja." "Dat zie ik, Michel, want je hebt nog

alle maal naalden in je nek. Trek je trui uit joh!” Maar hier voelt Michel niet voor. Dus tilt Edwin Rutten het ventje hoog op, houdt het ondersteboven, schudt het uit en zet het weer neer. Ventje tevreden, andere rakkers tevreden. Ome Willem tevreden. Deze ochtend kan niet meer stuk.’

Rutten dreef rustig voort op zijn televisiepopulariteit, maar in een theater moest hij er des te harder voor werken, omdat zijn jeugdige publiek eigenlijk alles van hem verwachtte. ‘Met grote passen baant hij zich een weg over het toneel, luistert naar opmerkingen uit de zaal, aait kinders over hun bol, vraagt wat voor huisdier zij bezitten, zingt, speelt en drumt op zijn slagwerk-installatie dat het een lieve lust is.’

‘Een jongen en een meisje komen hand in hand naar boven, met de mededeling dat ze een kat hebben die Kobus heet. Ome Willem vindt dit een mooie naam, waarna de anderen zeggen dat zij bij elkaar horen. “Zo, zo, zijn jullie getrouwd?” vraagt hun idool. “Nee, wij zijn broer en zus,” zeggen de kinderen. Zo krijgt alles zijn waarde tijdens een voorstelling als deze. Er komt een verhaal waarbij Ome Willems fantasie luidruchtig op hol slaat. Hij wil een arm klein geitje redden dat vastzit in de takken van een boom, en moet daarvoor een beer, een horde olifanten en duizenden krokodillen te lijf. Zowel door Neef als door de jeugdige toehoorders wordt hij onmiddellijk met de beide benen terug in de werkelijkheid gezet. Ondertussen ontsnapt niets en niemand aan zijn aandacht, en er is nogal eens iets of iemand waarop tijdens zo’n afmattende voorstelling moet worden gelet.’

Tijdens een gesprekje met de journalist in de pauze noemde Ome Willem de voorstelling een ‘explosie’. “Dit is heel, heel hard werken. Je kunt het je nooit permitteren om op je routine te drijven. Alles moet je in de gaten houden. Nooit mag je denken: jongens, nu loopt het wel. Wij nemen ons publiek strikt serieus, elke minuut opnieuw, juist omdat een televisiefiguur in een zaal genadeloos door de mand kan vallen.” Logisch natuurlijk. Omdat kinderen zoveel eerlijker in hun reacties zijn dan volwassenen. Als ze ergens niets aan vinden, dan gaan ze iets anders zitten doen.

Praten, zingen, iets lezen, met knikkers spelen. Leuk, die tientallen moeders en paar vaders in de zaal, maar de voorstelling was niet primair voor hen bestemd.

Het *Algemeen Dagblad* citeerde Edwin Rutten: 'Ik ben allergisch voor grappenmakerij tegen de grote mensen, waarbij de kinderen worden gepasseerd. Het is verleidelijk, maar het is mijn taak niet. Ome Willem is er voor de kinderen, hij weet dat hij eerlijk tegen hen moet zijn, want zij zijn ook eerlijk tegen hem. Duidelijkheid, dat is het hele geheim. Als het me op een gegeven moment gaat vervelen dat er almaar kinderen over de bühne rondrentelen, dan zeg ik dat. Jongens, Ome Willem heeft nu eens even geen zin. Of: Ome Willem heeft hoofdpijn. Dus af en toe eens even impopulair durven zijn, want ook dat is eerlijk als je het zo voelt. Géén plastic kinderheld overeind houden. Want daar kijken ze zo doorheen.'

Na afloop van de voorstelling begaven Ome Willem en Neef zich met het publiek naar de hal van het theater. Daar kreeg iedereen een foto, een hand of een zoen. Met 'engelengeduld' beantwoordde Ome Willem vragen van omstanders en natuurlijk kon iedereen die dat wilde met hem op de foto. 'De dingen leuk afbreien', noemde hij dat in de krant. "Niemand mag teleurgesteld het pand verlaten. Er zijn altijd kinderen die, al of niet geïnstrueerd door hun ouders, iets willen komen vertellen. Stel, een jongetje is gisteren naar de kapper geweest, wil zijn pas geknipte haar aan Ome Willem laten zien, maar krijgt daar tijdens de voorstelling geen kans voor of durft op het laatste moment niet. Dat kind blijft dan met een stukje leed lopen: ik wilde naar Ome Willem om hem iets te zeggen, maar het kon niet of het ging niet. Daar is zo'n officieel afscheid in de hal een ideale oplossing voor, want ik wacht gewoon tot iedereen zijn zegje heeft gedaan. Gezichtsverlies hoort niet bij dit vak."

Veertig jaar na dato begint Fred Hekket (1951) te glimmen bij herinnering. Ja, zoals het *Algemeen Dagblad* het in 1982 beschreef, zo was het helemaal. Eigenlijk was dat verslag een zwakke afspiegeling van wat achteraf beschouwd een waanzinnige

periode was, een compleet gekkenhuis, een grillige achtbaan die langs wilde emoties, geluksmomenten, slappe lach en wanhoop slingerde. Er schiet Hekket een voorval uit begin jaren tachtig te binnen. 'Ik zat naast Edwin in zijn donkerblauwe Peugeot 504, in het nachtelijk donker van Hilversum op weg naar Maartensdijk, waar hij woonde. Waarschijnlijk hadden we die avond het nodige en vooral het onnodige gedronken; zoiets gold in die tijd als een goed bestede avond. Ik weet niet waarom, maar Edwin reed veel te hard. We raasden met hoge snelheid regelrecht de fuik in die de politie regelmatig in Hollandsche Rading uitzette. Een agent sommeerde ons om te stoppen. "Jezuschristus," klonk het naast me, "dat kan ik nu even helemaal niet gebruiken." Ik wilde hem vragen of welke momenten je zoiets wel kunt gebruiken, maar de gebeurtenissen volgden zo snel op elkaar dat voor bijgedachten geen tijd was. Met een "eerst maar eens kijken of we die pikkebaas op andere gedachten kunnen brengen" wierp Edwin de deur open en liep vastberaden op de agent af. "Goedenavond, ik weet wat u zeggen wilt, namelijk dat ik een tikkeltje te hard reed, en daar kan ik u geen ongelijk in geven. Maar mag ik eerst eens vragen of u thuis soms een of twee van die kleine rakkers hebt die u morgenochtend blij kunt maken met een echte Ome Willem-pet?" Dat staaltje van bluf had zich gemakkelijk tegen hem kunnen keren, maar deze agent speelde het spel mee. Hij klapte verrukt in de handen en riep uit: "Hého, kijk eens aan! Daar zullen we Ome Willem hebben! Nou, als u twee petjes voor die kleine jongens bij de hand heeft..." Waarop Edwin vrolijk uitriep: "Wat dacht je wat! En weet u wat we dan zeggen? Dan zeggen we "Joepie de..." En verdomd, die agent vulde na een lichte aarzeling aan: "Poepie!" En terwijl hij zich twee petjes in handen liet duwen, maakte Edwin het af: "Weet u wat, agent? Ik beloof plechtig dat ik nooit meer te hard zal rijden." Waarop die agent zei: "Nou ja, nooit... Maar let er voortaan een beetje op. De volgende keer treft u misschien een collega die net uit de kinderen is. Ik noem maar wat."

Onderweg naar een optreden in de provincie waren ze eens de route kwijt, maar gelukkig was op het pad naast een weiland een

keurige heer aan de wandel. Die zou vast weten hoe ze moesten rijden. Zodra Rutten het raampje van zijn Ford Transit omlaag had gedraaid om iets te vragen, viel de mond van de man letterlijk open van verbazing. Hij haalde een enorme zakdoek uit zijn broekzak en begon daarmee als een dolle te zwaaien: ‘ome Wimmel, ome Wimmel...’ De confrontatie had hem dermate uit balans gebracht dat hem geen zinnig woord over de lippen kwam. Bij tankstations bleef de aanwezigheid van Ome Willem zelden onopgemerkt: ‘Hé kijk nou eens, als dat Joepie de Poepie niet is.’ Waarop hij: ‘Ja, leuk hè. Dat je me nu eens in het echt ziet.’ Het omgekeerde kwam ook voor. Tijdens de jaarmarkt in Oudewater dook een hoogblond ventje van een jaar of zeven op met rode konen van opwinding: ‘Ha die Ome Willem! Wat leuk dat je mij nu ook eens in het echt ziet hè?’

Fred Hekket zat het merendeel van zijn arbeidzame leven in de reclame. Voor *De Telegraaf* bedacht hij ‘krant van wakker Nederland’, de Volkskrant hielp hij aan ‘nieuwsgierige krant voor nieuwsgierige mensen’, in Leerdam waren ze blij met zijn wervende ‘de lekkerste kaas tussen de gaten’. Vóór zijn doorbraak als begenadigd tekstschrijver had hij intensief de frivole kant van het toonkunstenaarschap verkend. Zo viel hij, toen hij nog psychologie en musicologie in Utrecht studeerde, twee keer in de prijzen bij het studentikoze Cameretten Festival. Later begeleidde hij het feministisch vrouwencabaret van Natascha Emanuels, om uiteindelijk tussen 1978 en 1983 in de rol van Neef aan de zijde van Edwin Rutten het land te bereizen met *Ome Willem On Tour*.

De latere regisseur, cabaretier, acteur, zanger en schrijver Haye van der Heyden (1957) had hem bij het programma gehaald. Ze kenden elkaar omdat Haye op de planken had gestaan in een studentenmusical die Fred had geschreven. “Toen ik vijftien was, kwam Edwin naast ons wonen aan de Van Goyenlaan in Bilthoven,” zegt Haye van der Heyden. “De ideale buurman. Hij was toen al een beroemdheid en ik keek enorm tegen hem op. Ik ben vanaf mijn vijfde vaderloos. Edwin is vijftien jaar ouder dan ik en werd automatisch een soort pseudovader voor mij. Ik deed van alles voor

hem, paste op z'n dochters en vergezelde hem later naar theatervoorstellingen van Ome Willem om apparatuur te versjouwen en in de pauze shirts en petjes te verkopen. Ik had aspiraties om zelf het toneel op te gaan. Zo werd ik op zeker moment als Buurman de tegenspeler van Edwin. In het echt was ik al zijn buurman, maar voortaan ook op de bühne. Onze pianist was aanvankelijk Erik Brey, met wie ik cabaretgroep Purper heb opgericht. Erik ging in die tijd door een alcoholistische periode; hij was vaak te dronken om achter de piano te zitten. Toen we zouden optreden in Assen, kwam Erik niet opdagen. Die zaalhouder had speciaal voor ons een piano geregeld en stond met z'n grote snor en armen over elkaar nors toe te kijken vanuit de coulissen. Edwin en ik spelen geen van twee piano. We hebben van alles en nog wat gedaan om aannemelijk te maken dat we dat instrument echt nodig hadden: we beklopten, sloegen een willekeurige toets aan, gingen eronder liggen. Intussen hadden we onmiskenbaar een vacature voor een nieuwe pianist. Vaste prik tijdens de voorstelling was dat ik er met het petje van Edwin vandoor ging. Waarop hij tegen de kinderen zei: jullie moeten me waarschuwen als hij achter me staat. Hij keek naar links, hij keek naar rechts – en dan gilte de zaal: néé, daar! Zelfs als ik pal tegenover hem stond, vroeg hij: waar dan? – en die kinderen accepteerden het dat hij me niet zag. Dat deed hij meesterlijk. Op zeker moment lagen we dan, zoals Edwin zei, als 'twee volwassen kerels over de grond te rollen om een paar meier te vangen'. Na afloop van de voorstelling ging hij bij de uitgang staan om iedereen uit te laten. Als hij zich manifesteerde als jazzzanger had ik het een en ander op Edwin aan te merken, maar als Ome Willem vond ik hem fenomenaal.'

Hoe zulks? Nou, de vocale prestaties van zijn vriend worden volgens Van der Heyden geschaad door te ruime dosering. 'Hij doet te veel, maar dat heeft Edwin in alles wat hij aanpakt. Hij heeft een mateloze kant. Ik herinner me een etentje van hem en Fred Hekket bij De Echoput in Hoog Soeren. Voorgerecht, T-bonesteak, wéér voorgerecht, daarna een grand dessert. En dan ook nog allebei een

half stokbrood wegkauwen. Die mateloosheid paste heel erg bij Ome Willem.'

Countert Fred Hekket: 'Haye vergist zich. Dat was niet bij De Echoput, maar bij restaurant Martinique in Maartensdijk. Haye heeft zich bij dat etentje zeker niet onbetuigd gelaten.'

Nadat Haye hem had gevraagd om mee te doen met Ome Willem, ging Fred Hekket naar een voorstelling om een idee te krijgen van wat van hem verwacht. Hij was *flabbergasted*. 'Ik wist niet wat ik zag. Die middag kwam Ome Willem in mijn leven. We hebben een paar keer gerepeteerd, al hoef je op dat liedje *Luister even wat ik vraag* niet lang te repeteren. Een week later deed ik mee aan de voorstelling in Beverwijk. We deden er twee, soms drie op een dag. Zo'n schouwburg richtte zich daar helemaal op in. Dat was wat hoor, Ome Willem die langskwam in de provincie. Dan stond Appingedam of Schin op Geul compleet op z'n kop – en ikzelf aanvankelijk ook. En dan na afloop naar Amsterdam scheuren om 's avonds op tijd aan de vleugel bij het vrouwencabaret van Natascha Emanuels te zitten.'

Dat kwam in de praktijk neer op: om negen uur 's morgens wegrijden uit Maartensdijk, om twaalf uur voorstelling in Gorinchem, om vier uur het podium op in Winterswijk, en daarna gas geven om 's avonds op tijd in Amsterdam te zijn voor de muzikale begeleiding van feministische grappen in De Kleine Komedie. Hekket heeft het met behulp van zijn zakjapannertje becijferd: in vijf jaar namen ze minstens zevenhonderd Ome Willem-voorstellingen voor hun rekening, waarvan het gros in duobezetting. Eén keer dook hij in pandjesjas vermomd tevens op als Neef in de televisieversie van het succes. 'Er was een persoonlijke klik. Edwin en ik konden goed met elkaar overweg.' Al had hij tijd nodig om in zijn rol te groeien. Hij was er snel achter dat optreden voor kinderen een compleet ander verhaal is dan het entertainen van volwassenen. Spontaniteit is nummer één. Geduld staat op nummer twee. Knap hoor, zoals Ome Willem eindeloos die verhalen aanhoorde over nieuwe schoenen, nieuwe vaders, nieuwe moeders, melkgebitjes, weggelopen katten en geknipte amandelen. De meest

triviale informatie leek deze oom oprecht te boeien. En dan ging hij na het aanhoren van zo'n opgewonden relaas van zo'n kleuter die tien dingen tegelijk wilde vertellen bijvoorbeeld op één been staan. Om zo'n joch vervolgens te overrompelen met de vraag: 'Zeg rakker, durf jij dit wel na te doen?' Waarop die vervolgens trouwhartig het kunstje van de kindervriend kopieerde. Kijk hem eens, daar stond hij, op één been. Applaus!

In een buurthuis in de Haagse Schilderswijk beklom een meisje spontaan het podium om de monoloog van Ome Willem in het Arabisch te vertalen. 'De structuur was glashelder, maar elke voorstelling was compleet anders, omdat het publiek overal verschillend reageerde,' resumeert Hekket. 'Sommige schouwburgen vonden Ome Willem niet educatief genoeg. We hebben daar veel over gesproken. Onze conclusie was dat een voorstelling over een zwaar thema als oma is dood niks voor Ome Willem was. Althans: niet in de setting waarin wij ons op dat moment bevonden. In het theater was Ome Willem uiteindelijk toch de André van Duin voor kinderen. Hij moest het hebben van zijn bekendheid en toegankelijke uitstraling.' Voor de Vara en het Schrijverskollektief lag dat anders. Die zagen hem helemaal niet als de evenknie van André van Duin. Omdat het bij Ome Willem op de televisie wél over thema's als 'oma is dood' kon gaan.

Bij optredens in het land liet Ome Willem zich van zijn gezellige, ongecompliceerde kant zien. Iedereen kende van hem de televisie. Alleen al zijn aanwezigheid veroorzaakte een feestelijk gevoel van opwindings. Je kon hem aanraken. Wat hij precies deed, maakte niet zo heel veel uit. Ome Willem kreeg van kinderen in de zaal regelmatig een broodje poep aangereikt, meestal vervaardigd uit een ontbijtkoekachtige substantie. 'Maar ik moest goed opletten dat ik daar niet mijn tanden inzette, want soms was het een echte.' In dat geval mocht hij graag net doen alsof hij dat broodje echt ging opeten. 'Dan zag je het afgrijzen in de zaal.' Er werd hem regelmatig gevraagd naar het recept van een broodje poep. Zijn antwoord: 'Dat is net zo goed bewaard als dat van CocaCola. Dat ga ik aan niemand geven.'

Hij was uitermate populair onder bewonertjes van uiteenlopende instellingen, waar hij dan ook frequent werd uitgenodigd om te komen optreden. Bij blindeninstituut Bartiméus in Zeist beraadde hij zich even toen hij tegenover de zaal stond, want het was duidelijk dat deze voorstelling een aangepaste aanpak vereiste. De kinderen keken niet naar het podium, maar staarden naar de grond. Totdat een ventje op de derde rij de gespannen stilte doorbrak en riep: 'Ome Willem, hou jij ook van neuken?' Kaatste Ome Willem terug: 'Jawel rakker, maar nu even niet.' Hekket informeerde de blinde toeschouwertjes over de handelingen op het podium door daar als een opgewonden radioreporter rechtstreeks verslag van te doen: 'Links op het podium komt een jongen aangelopen, Ome Willem heeft niets in de gaten, die jongen komt steeds dichterbij, plotseling draait Ome Willem zich om en...'

Of neem die keer dat ze de auto aan het uitladen waren voor de deur van een organisatie die zich over kinderen met een verstandelijke beperking ontfermde. Ze zouden twee voorstellingen doen. 'Komen jullie straks om vier uur?' vroeg Ome Willem aan twee ventjes die met de handen in de zakken toekeken. 'Nee,' zeiden ze, 'dat is voor de gekken.' Zelf zaten ze in de groep met lichtere gevallen. Die gingen naar het optreden van zeven uur. In een andere instelling trof Ome Willem een nerveus kereltje dat helemaal opging in de rol van politieagent die hij zichzelf had ingebeeld. Aan het begin van de pauze tussen twee voorstellingen tikte hij hem op de schouder: 'Zou jij iets voor mij willen doen? We gaan straks eten, maar op het toneel staat mijn drumstel en liggen andere spullen. Zou je die voor mij willen bewaken?' Daarmee bezorgde hij die jongen de beleving van zijn *finest hour*. Kijk hem nu eens zitten, glimmend van trots naast bezittingen die bij hem in bewaring waren gegeven. Niemand moest het wagen daar een vinger naar uit te steken. Eindelijk nam iemand de kleine politieman serieus. Voor een uurtje had Ome Willem een droom omgezet in werkelijkheid.

'Ome Willem brengt Friese rakkers tot groot enthousiasme,' berichtte de *Leeuwarder Courant* op 3 januari 1979 rechtsboven op

pagina drie. De televisieheld had zich volgens de krant verbaasd over het 'schreeuwvermogen' van het 'jonge volkje' dat de Harmonie liet trillen op haar grondvesten. Het kabaal was werkelijk oorverdovend geweest. 'De kinderen hadden dolle pret en kwamen in steeds groteren getale het toneel oprennen met mededelingen als: "Ik heb drinken gehad", "Ik ben jarig", "Ik heb van Sinterklaas een wieg gekregen", "Mijn kies is eruit". Er werd volop gezongen. Een moeder die om onduidelijke reden niet mee wilde zingen werd aan de hand van Ome Willem en onder luidkeels gejuich van het publiek meegevoerd naar het podium. Omdat ze op vertederende wijze de moeder van Ome Willem wist te spelen, mocht ze snel weer naar haar plaats terug. Ondanks de soms wat rommelige situatie was het een geslaagde voorstelling.'

Op 3 januari 1980 deed de *Leeuwarder Courant* wederom verslag van een triomferende Ome Willem, exact een jaar nadat hij De Harmonie eerder op stelten had gezet. 'Er werd met voeten gestampt, geklapt, gefloten en geschreeuwd. Achthonderd peuters en kleuters en enkele moeders leefden geestdriftig mee met de belevenissen op het podium. Naarmate het eind van de voorstelling in zicht kwam, steeg het enthousiasme. Tot slot dansten er zoveel kinderen op het toneel, dat de halve zaal leeg was.'

Zeven maanden later, op 30 juli 1980, berichtte Jacques J. d'Ancona, de meest gevreesde theatercriticus voorbij Zwolle, in het *Nieuwsblad van het Noorden* over een openluchtvoorstelling in Ruinen. Hij kwam voor zijn doen tot een opmerkelijk mild oordeel: 'Je moet je televisiepersoon - lijkheden bijhouden, wil je wat aan zo'n programma hebben. Een middagje Ome Willem steunt op de herkenning. Geen moeilijkdoenerij, maar wel wat veel gepraat, trouwens. En zeker te lang, die anderhalf uur zitten zonder pauze. Waarom eigenlijk? Ruttens grote kracht is zijn omgang met de kleintjes. Hij spreekt hun taaltje en weet hun alle gewenste broodjes poep en Joepiedepoepies te ontlokken, zodat de pret overheerst. Echt theater wordt het niet, maar dat is ook niet zijn basis. Het is meer een bezigheidspreekprogramma voor kinderen waarin ze

kansen krijgen mee te spelen en hun fantasie ook nog te laten werken.'

In het voorjaar van 1983 stond Fred Hekket voor het laatst naast Ome Willem op de planken. Hij had vier jaar lang mee gewerkt, minstens twee voorstellingen per dag, samen duizenden kilometers heen en terug over de snelweg afgelegd – het was een 'fantastisch feest' geweest, maar nu was hij toe aan een nieuwe uitdaging. Een jaar voordat het zover was, had hij zijn vertrek al aangekondigd. 'Ik had nog lang kunnen doorgaan, maar vroeg me af waar dat toe zou leiden,' zegt hij. 'Edwin toonde alle begrip voor mijn beslissing. Hij adviseerde me om de reclame in te gaan, dat vond hij echt iets voor mij. Daar bleek hij gelijk in te hebben. Vele jaren later zouden we bij het reclamebureau waar ik toen werkte een radiocommercial opnemen, met als stem Edwin Rutten. Zaten we weer tegenover elkaar in een studio, nu in andere hoedanigheden.'

Paul Haenen, die voorzien van plaksnor of blonde pruik dominee Gremdaat of Margreet Dolman tot leven wekte, zal het beamen: een veelgevraagd typetje is een godsgeschenk waar een acteur tot in lengte van dagen zijn voordeel mee kan doen. Ook Ome Willem was beschikbaar als dagsluiters van congressen en kwam desgevraagd opdraven als publiekstrekker op braderieën, après-skiparty's, dorpsfeesten, fuiven van het studentencorps, evenementen van verenigde winkeliers – ja, waar niet? Hij bediende zich in die gevallen doorgaans van een compacte geluidsdrager die de muzikale begeleiding van het openingslied liet horen: 'Luister even wat ik vraag, zijn er hier ook meisjes in de zaal? Dat doet me veel plezier! Zijn er ook wel jongens hier?' Nadat de aanwezigen beide vragen met een luidkeels 'ja' hadden beantwoord, kon de sfeer niet meer stuk. Overigens viel die tekst, afhankelijk van wie in de zaal zaten, eindeloos te variëren. 'Zijn er ook wel oma's hier?' 'Zijn er ook wel ambtenaren hier?' 'Zijn er ook wel feuten hier?' Ome Willem schroefde de dop van zijn viltstift om op armen, benen, billen en borsten zijn handtekening achter te laten. Hij herinnert zich: 'Een nachtclub in Amsterdam belde: of Ome Willem voor een

kort optreden van twintig minuten kon langskomen. Ze zouden een drumstel voor me regelen. Toen ik 's avonds laat bij die club aankwam, stond daar een hele rij Porsches voor de deur. Binnen hing een dichte mist van hasjwolken, maar voor mij hadden ze alles keurig geregeld. Ik werd naar een kleedkamer met een stapel handdoekjes en een vaas bloemen op tafel gebracht. Ik deed mijn ding, zette twintig minuten lang de zaak op z'n kop, daarna schalde weer loeihard de oenke-oenk-house door de luidsprekers. De baas rekende met me af en ik vertrok.'

Hij stond een tikje eenzaam als Ome Willem op de middenstip van het voetbalstadion in Heerenveen Deze vuist te zingen – en 26.000 supporters brulden méé. 'Zeg eens even allemaal, zijn er ook voetbalfans in de zaal?' In de hete zomer van 1985 liep de Rotterdamse kermis voor geen meter. 'Er kwam bijna geen publiek. Een exploitant belde met de vraag of ik kans zou zien om daar verandering in te brengen. Toen ik daar arriveerde, cirkelde er een reclamevliegtuigje door de lucht met de tekst: "Ome Willem is op de kermis". Ik maakte een rondgang langs de schiettenten, draaimolens en kraampjes, maar ik mocht van de baas alleen blijven staan bij attracties die hadden meebetaald aan mijn komst. Daar kreeg ik dan zo'n bespuugde kermismicrofoon met een zakdoek eroverheen in handen gedrukt en werd ik geacht dingen te roepen waar mensen op af zouden komen. Op een gegeven moment moest ik plaatsnemen in zo'n kleefton, dat is een grote centrifuge die steeds sneller in de rondte draait. Ik keek naar boven en zag boven de rand al die lachende koppen kijken hoe Ome Willem deze beproeving zou doorstaan. Ik had opeens een associatie met een baby die vanuit de wieg voorovergebogen hoofden naar hem ziet turen. Vervolgens moest ik in de zweefmolen, wat ik evenmin echt voor mijn plezier onderging. Ik ging naast een meisje zitten, sloeg een arm om haar heen en begon zacht *My Funny Valentine* te zingen. Ik dacht: die draaimolen is eerder klaar met zijn rondjes dan ik met mijn lied. Ik liet mezelf niet opjagen. Dat was mijn zenmoment, zeg maar. Terwijl die molen alsmaar sneller ging draaien, bleef ik in dat trage tempo dat lied zingen. Na afloop troonde de

exploitant die mijn bezoek aan de kermis geregeld had me mee naar zijn woonwagen, die was volgestouwd met Louis XVI-meubels, porseleinen honden met lampjes in hun ogen, alles knusser dan knus. Achter de televisie haalde hij een sigarenkist tevoorschijn, tot aan de rand gevuld met bankbiljetten. Ik begreep dat er contant betaald ging worden. Nadat dit geregeld was, dacht ik bij mezelf: mooi, nu ga ik mezelf hier ter plekke van een jeugdtrauma verlossen. In mijn jeugd waren botsautootjes te duur. Ik wilde er dolgraag in rondrijden, maar daar was nooit geld voor. Die middag besloot ik dus om mezelf op een rit in een botsautootje te trakteren. Ik kocht een handvol van die plastic muntjes, genoeg om een minstens uur mee te rijden. Het probleem was dat ik werd herkend. Opeens werd mijn wagentje van alle kanten belaagd door kermisklanten die het heerlijk vonden om zo hard mogelijk tegen Ome Willem aan te knallen. Toen ik 's avonds thuiskwam, zat ik onder de blauwe plekken. De onderkant van mijn rug zag door al dat geboemboem zo rood dat ik hem even strak in de vaseline heb gezet.'

Nadat de allerlaatste aflevering van Ome Willem was uitgezonden op 14 mei 1989, was het echt afgelopen. Dat wil zeggen: Ome Willem kwam niet meer op de televisie, maar was nog wel te zien in het theater. De optredens gingen nog het land door tot vijf jaar nadat de Vara de stekker eruit had getrokken. In Leeuwarden ondergingen de kleintjes de show van het duo Ome Willem en pianist/acteur Ton-Herman Melis aanvankelijk als een teleurstelling, meldde de *Leeuwarder Courant* in december 1989. De beoogde ster van de show had zijn broer Ome Edwin – een naarling die zei dat hij een hekel had aan kinderen – afgevaardigd om het van hem over te nemen. 'Toen de man met het blauwe shirt en de blauwe pet dan eindelijk op het podium verscheen, waren de kleintjes niet meer te houden,' volgens de krant. 'Meer dan zeshonderd kinderkeeltjes zetten het op een gillen en schreeuwen, toen Ome Willem het overbekende lied over het broodje poep inzette. De kindertjes, die nauwelijks boven de rugleuning van de stoelen uit kwamen, stonden te dansen op de zitting.'

Ton-Herman Melis (1964) studeerde op het conservatorium in Utrecht hammondorgel en piano toen hij op z'n drieëntwintigste werd gevraagd om als nieuwe tegenspeler van Ome Willem de theaters te bereizen. Er was een vacature. Hij zegt: 'Edwin trad toen nog op met Jennifer Willems, maar die had besloten om zich terug te trekken uit het artiestenvak. Kom een keer kijken, zei Edwin, dan zie je of dit iets voor je is. Ik ben naar een voorstelling ergens in het land geweest, een waanzinnige ervaring. Ik wist niet wat ik zag. Ik dacht: ik kan de rol van Jennifer niet overnemen, maar ik kan hem wel op de piano muzikaal begeleiden. Zo rolde ik erin, vijf jaar honderdtwintig voorstellingen per jaar: theaters, openluchttheaters, feesttenten. We kwamen op de gekste plaatsen, voor mij als aankomend musicus de beste leerschool die ik me had kunnen wensen. Vanwege het leeftijdsverschil en zijn ervaring vervulde Edwin op dat moment een soort vaderrol voor me. Hij kende de fijne kneepjes van het vak, gaf voortdurend aanwijzingen. In de eerste serie voorstellingen moest ik rondlopen in een hondenpak, heel grappig, maar zo verschrikkelijk warm dat ik dat niet de hele voorstelling volhield. Er is toen van gemaakt dat ik na de pauze de pianoleraar werd van Ome Willem. Als tegenspeler kreeg ik geleidelijk meer tekst. We hadden een sluipscène, waarin ik de boef was die het petje van Ome Willem probeerde af te pakken.'

Edwin had in die tijd een akkefietje met Aart Staartjes. Er kwamen advocaten aan te pas, er dreigde zelfs een rechtszaak van te komen, maar uiteindelijk liep het conflict met een sisser af. Na afloop van de voorstellingen in het land werden Ome Willem-petjes en shirts verkocht. Staartjes had met de theaterspin-off van het succes niets van doen, maar eiste een deel van de opbrengst van de merchandising, waarvan de verkoop wat hem betreft voortaan door zijn zoon zou worden gecoördineerd. 'Ik kan heel venijnig zijn. En wraakzuchtig. Dat is niet zo leuk van mij,' zei Staartjes in 2011 tegen de *VARAgids*. Bij wijze van voorbeeld rakelde hij het geschil van destijds op. 'Na *De film van Ome Willem* is Edwin nog jaren het theater in geweest met die show, en nooit heeft hij aan de schrijvers of aan mij één cent betaald. En ook toen ik hem daar een

briefje over schreef, was hij niet te vermurwen. Het bleek dat hij De film van Ome Willem heeft vastgelegd als zijn merknaam, bij zo'n dom merkenbureau. En daarmee claimde hij het eigendomsrecht. Ik werd pissig. Slijmbal. Wat wil je nou? Hij meteen een grote bek. Schreeuwen. Dan hoeft ik hem dus niet meer te zien. Als ik hem tegenkom, groet ik hem en loop ik voorbij.'

Uiteindelijk overwon de vriendschap het van de onmin, getuige de warme bewoordingen waarmee Edwin Rutten 'meneer Aart' na diens overlijden in 2020 in de media herdacht.

En ja, daar was natuurlijk dat legendarische optreden op Parkpop, in 2001. Zo'n 250.000 mensen gingen volledig uit hun dak toen tijdens de show van dj's Wipneus en Pim plotseling Ome Willem op het podium verscheen. De kindervriend verklaarde na afloop: 'Dat was echt kicken. Iedereen zong uit volle borst mee met Deze vuist. Zo'n groot publiek had ik nooit eerder en zal ik nooit meer krijgen.' Inclusief dat kippenvelmomentje dat hem beving toen hij 'een grote getatoeëerde kerel, met lang haar, helemaal in het zwart' in het vizier kreeg die 'tot tranen toe geroerd met duizenden anderen *Deze vuist* stond mee te brullen'.

Drie jaar na deze triomf belde theaterproducent Mark Vijn met een voorstel: zou het, drie decennia na het televisiedebuut van Ome Willem, niet aardig zijn om het succes nieuw leven in te blazen met een *Ome Willem Jubileumtour*? Daar moest Edwin Rutten even over nadenken. Hij had geen zin om ten overstaan van matig gevulde achterafzaaltjes een poging te doen om zichzelf te overtreffen om vervolgens in de krant te lezen dat hij vroeger beter was. Fred Hekket zei het ook: 'Begin er niet aan. Het is mooi geweest. Het getuigt van lef om er op een gegeven moment een punt achter te zetten. Anders wordt het Opa Willem.'

Aan de andere kant: bij z@ppelin werden herhalingen van de Ome Willemafleveringen nog steeds goed bekeken. Misschien moest hij over zijn twijfels heen stappen en de gok wagen. 'Even twee maanden lekker Ome Willem oppoken en dan stoppen we er echt mee, dacht ik.' Dat werden dus 180 voorstellingen. De jubileumtour ging op zaterdagmiddag 16 oktober 2004 van start in

een uitverkocht Oude Luxor Theater in Rotterdam. Fred Hekket zat in de zaal en hield zijn hart vast. 'Maar nog vóóordat het circus losbarstte, was me duidelijk dat ik me had vergist,' zegt hij. 'Er kwam een jonge vader van een jaar of twintig met twee zoontjes naast me zitten. Die man zat zich zichtbaar te verkneukelen; hij wilde duidelijk weer ongecompliceerd genieten van zijn jeugdheid. Toen realiseerde ik me waarom Ome Willem niet kapot te krijgen is. Mensen willen graag hun jeugd herbeleven, een aspect waar ik zelf niet op gekomen was.' Haje van der Heyden had de teksten geschreven en het programma geregisseerd, Ton-Herman Melis en multi-instrumentalist Fried Manders deden mee als muzikale geitenbreiers.

Toen Ome Willem op woensdagmiddag 26 juni 2006 aan het begin van zijn grande finale in het Beatrixtheater in Utrecht door een met papier beplakte deur tevoorschijn sprong ('hallo rakkers, wat zijn jullie groot geworden!'), verdrongen zich twee televisieploegen en vier fotografen voor het podium. Het definitieve adieu van Ome Willem stemde melancholiek.

De volgende ochtend maakte Edwin Rutten zijn vrouw wakker met de woorden: "Schat, ik denk dat ik dood ben. Ik ben op het journaal."

Angstaanjagend met een knipoog

Zondagavond 28 februari 1988 van zond de VARA van 18.06 tot 18.33 uur op Nederland 1 *De film van Ome Willem* uit, volgens de omroepgids een 'kinderprogramma van Edwin Rutten.' Tien minuten later begon bij de NOS op Nederland 2 (van 18.45 tot 19.00 uur) *Het Klokhuis*, een ander 'jeugdprogramma met Edwin Rutten'. Ook nadat Ome Willem op 14 mei 1989 definitief afscheid van de kijkertjes had genomen, moesten fans van Edwin Rutten blijven schakelen als ze à de verrichtingen wilden volgen waarmee hun idool op één avond het scherm vulde. Op dinsdagavond 10 april 1990 overlaptten de programma's elkaar zelfs. Op Nederland 1 van 18.44 tot 19.00 uur: *Op de groei, waarin kinderen met een bekende Nederlander over geloofszaken praten. Vanavond: Edwin Rutten.* (NCRV). Op Nederland 2 van 18.55 tot 19.10 uur *Het Klokhuis* (NOS). Op Nederland 1 van 19.18 tot 19.51 uur *Dinges*, 'spelletjesprogramma o.l.v. Frank Masmeijer met panelleden Lous Haasdijk en Edwin Rutten. Volwassenen moeten raden wat kinderen bedoelen' (NCRV).

De eerste uitzending van *Het Klokhuis* op zondag 3 januari 1988 had als thema 'wind'. De 'komische sketches en liedjes, afgewisseld met serieuze onderwerpen uit techniek, wetenschap en de muze' waren in eerste instantie bedoeld voor kinderen 'boven de zes jaar', later 'van negen tot dertien jaar' 'van tien tot veertien', 'de onderbouw van de middelbare school' – er werd driftig met leeftijdsmarges geschoven. De werknaam in de voorbereidende fase was *Afwas in de ijskast* geweest, maar het werd *Het Klokhuis*. Bedacht door NOS-chef jeugdtelevisie Ben Klokman (al bezwoer deze dat de eerste lettergreep van zijn achternaam 'volstrekt toevallig' overeenkwam met die van het nieuwe programma). Klokman was de eerste om zelfkritisch vast te stellen dat éérs was besloten dat er een nieuw kinderkwartiertje zou komen, waar vervolgens een doelgroep bij werd gezocht. Die volgorde leek hem onjuist, al toonde hij begrip voor de situatie. Per 1 januari 1988 was er naast Nederland 1 en 2 immers een derde net gekomen dat in

allerijl gevuld moest worden. En aangezien de NOS al *Sesamstraat* en het *Jeugdjournaal* uitzond, werd afgesproken dat *Klokhuis* zich niet met het nieuws zou bemoeien en dat de scènes zich evenmin op straat zouden afspelen. Klokmán wierp zich op als eindredacteur en trok voor de praktische invulling Aart Staartjes aan, die zijn beproefde equipe schrijvers, acteurs en componist Harry Bannink inbracht die hun kwaliteiten in de succesvolle voorgangers als *De Stratenmakersopzeeshow*, *J.J. de Bom voorheen de Kindervriend* en *De film van Ome Willem* ruimschoots hadden bewezen. Verklaarde Staartjes zich nader: ‘Klokhuis is zomaar een fantasienaam. Je kunt er van alles bij bedenken: het klokhuis van een appel, het binnenste van een klok, doorbijten om tot de kern te komen, de naam van een huis waarin je kunt wonen.’

Voor Edwin Rutten was een rol in het familiefuilleton *De Billitons* (met Silvia Millemcam, Wieteke van Dort en Frank Groothof) weggelegd en speelde in een groot aantal andere sketches. Maar zijn meest constante waarde lag in zijn optreden als de mysterieuze, charismatische ‘man met het orgeltje’. Kaarsrecht streng met zijn krijtstreepak en witgeschminkt dodenmasker straalde deze pierlala iets angstaanjagends uit, een effect dat nog eens werd versterkt door de statige melodie en een nadrukkelijk dreigende articulatie. Dit huiveringwekkende personage leek in niets op de altijd goedgemutste Ome Willem. Deze discrepantie was weloverwogen aangebracht, legde de balladezanger uit. ‘Ik wilde de orgelman zo ver mogelijk bij Ome Willem weghouden. Als ik al de 220 liedjes die ik als de orgelman heb gedaan als mezelf had gebracht, met mijn eigen kop, dan was het steeds Edwin Rutten geweest die een liedje doet. Nu is het een typtje dat je dan steeds weer kunt opvoeren.’

De orgelman draaide altijd dezelfde melodie uit zijn instrument en had ongeveer een minuut nodig om het lied te zingen waar gewoonlijk Willem Wilmink de tekst voor schreef. De moraal lag er duimendik bovenop, altijd met een knipoog, zoals in het nog altijd hoogst actuele *Haastige spoed*:

Naar Spanje rijden in tien uur
Dan zijn de dagen lang van uur

Bij zulk gereis
Wie Frankrijk zomaar overslaat
Terwijl hij via Frankrijk gaat
Is niet goed wijs
Men jakkert ook de landstreek door
Waar ik eens om het linkeroor
Van mijn Gisèle
Een oorbel hing van kers naast kers
Daarbij citerend uit een vers
In het Frans nog wel
Ach of men reist of vrijt meneer
Met grote spoed wordt het altijd weer
Naar het doel gehaast
Zo moet men een computer zijn
En men zou zoveel zoeter zijn
Met minder haast.

Een dag na het overlijden van Harry Bannink in 1999 eerde de orgelman hem in een lied te zijner nagedachtenis: 'Daar waar artiesten samen zijn / is dikwijls ruzie en venijn / dat is bekend / Bannink bracht ons weer bij elkaar / en zei dan: "Jongens, het is maar / amusement / heer Bannink bracht een breed publiek / een zeer verstaanbare muziek / de jaren door / en zorgde ervoor dat elk nieuw lied / een prachtige verrassing biedt / voor het kennersoor. / Zijn melodielijn loopt zo goed / over de zinnen heen, dat doet geen mens hem na / we geven deze lieve man vandaag dus graag / een stekkie van de fuchsia.' Waarop de orgelman respectvol de hoed lichtte. De tekst was in Wilminkstijl geschreven door Niek Barendsen (1964), exponent van de volgende generatie die zich aansloot bij de vaste schrijvers van het programma. Aan zijn pen ontsproot ook het huldebetoon in 2001 toen aan Aart Staartjes de Cinekidleeuw werd toegekend: 'De motor achter Stratemaker / Willem, Klokhuis, Sesamstraat / Hij maakte goud / De nestor van de jeugd-tv / Die veertig jaren alles deed / Werd zelf nooit oud.'

Een langlopende, succesvolle televisierubriek zonder gedoe is ondenkbaar. Het Klokhuis was nauwelijks twee jaar op de buis toen het in 1990 vanwege 'te hoge kosten' alweer dreigde te verdwijnen. Een verwoede fan, een destijds elfjarig meisje, haalde dertigduizend handtekeningen op om het programma te redden. Er werden kritische vragen in de Tweede Kamer gesteld, Aart Staartjes haalde fel uit in *de Volkskrant* ('eerst werden we er bij VARA uitgeschopt, nu wil de NOS van ons af') met als resultaat dat het populaire kwartiertje mocht blijven. Op 3 januari 2023 stond de RTL-talkshow van Eva Jinek uitvoerig stil bij de vijfendertigste verjaardag van *Het Klokhuis* en samen met het *Jeugdjournaal* (sinds 1981) deel uitmaakt van het onverwoestbare erfgoed van kindertelevisie in ons land. Nog éénmaal kwam de orgelman voorbij om een lied te zingen – en het was alsof de tijd weer een minuut had stilgestaan.

Een taart bakken

De kindervriend die honderdduizenden kleutervuistjes een denkbeeldige toren liet stapelen, beschikt onmiskenbaar over pedagogische kwaliteiten. Maar hoe ging Ome Willem met zijn beide dochters om? ‘Denk je dat je een leuke vader bent?’, wilde weekblad *Margriet* in 1990 van hem weten. Antwoord: ‘Ik heb het zelfvertrouwen dat dat zo is. Ik heb gedaan wat ik kon. Bij een rapportcijfer kom ik boven streep, dat wel.’ En: ‘Kinderen moeten heel onafhankelijk en vrij kunnen zijn. Maar ze moeten wel op je kunnen terugvallen; ze moeten het gevoel hebben dat ze op je kunnen rekenen.’ Wat voor jeugd hij zijn beide dochters had gegeven? ‘Vrijheid, muziek, denken, warmte, de lach, maar ook veel de andere kant laten zien. Ik ben een heel relativerende man. De stelling: het tegenovergestelde is ook waar beheerst een groot deel van mijn leven. Ik heb mijn kinderen nog nooit geslagen, maar als ik anderen ontmoet die dat wel hebben gedaan, schrik ik daar niet van. Ik kan mezelf niet als vertrekpunt nemen. Ik vind het interessanter om te kijken hoe de machteloosheid van een ouder zo ver heeft kunnen komen dat hij is gaan slaan. Het waarom kan die ouder in feite nooit beantwoorden. Daarom is het beter niet te zeggen dat je zoiets nooit zou doen, wél: wát kunnen kinderen eigenlijk strontvervelend zijn, je zou ze soms achter het behang plakken. Als je dat zegt, verandert er misschien iets bij de ander.’

De kompanen die Ome Willem vergezelden bij optredens in het land concludeerden in de eerste helft van de jaren tachtig dat hij niet kon terugvallen op de *steady home situation* die je iedereen zou toewensen. ‘Op de terugweg zette hij een wollen muts op waarvan hij de rand dieper over zijn hoofd trok naarmate we Maartensdijk naderden’, herinnert Fred Hekket zich. ‘Zijn depressiemuts.’ Geen leuke tijd. De huwelijks crisis zou uitdraaien op een echtscheiding.

In 2010 nodigde ontwikkelingspsycholoog Steven Pont tweeëntwintig bekende Nederlanders uit om hun kinderen een open brief te schrijven ‘over het leven.’ De bijdragen resulteerden in

de bundel *Wijze woorden*. Eén van de auteurs was Edwin Rutten. Hij vergeleek opvoeden met het bakken van een taart: de ouders leggen de taartbodem, de kinderen nemen de ingrediënten mee, zij wikken en wegen, kijken nog eens in kookboek vol met vlekken, maar bakken de taart uiteindelijk zelf.

De auteur vond het een ‘wonderlijk gevoel’ dat beide dochters inmiddels ‘grote mevrouwen’ zijn, maar ook ‘kinderen’, dat wil zeggen: zijn kinderen. Aan mooie herinneringen geen gebrek. ‘Jullie geboorte. De geur van Zwitsal. Geluismomenten als jullie op de commode zaten, het in bad doen, de ijver waarmee jullie zelfstandig wilden zijn. Zeker ook op de momenten van jullie degelijke eigenwijsheid als teken van eigen wil en kracht. Ontroering bij het slingerend fietsen naar school, het verhalen vertellen aan de rand van het bed. Het dromendoosje. Het gevoel van grote saamhorigheid bij het gezond spijbelen onder het motto: “Vandaag is het zondag”, terwijl het maandag was. En daar kwam dan het mens-erger-je-niet-bord te voorschijn om kwart over acht ’s ochtends.’

Hij zou zijn kinderen nooit vragen: heb je je huiswerk af? Omdat die vraag uitlokt tot het wegduiken achter onwaarheden; kinderen geven het antwoord dat hen het beste uitkomt. ‘Je vader zal maar Ome Willem zijn’, vervolgde hij. ‘Ik vind het geweldig dat jullie daar nooit gebruik of misbruik van hebben gemaakt. Meestal had ik zelf meer moeite met de gedachte dat ik ermee belastte. Een van jullie kreeg een gulden voor elke voldoende en de ander een gulden voor elke onvoldoende. Daar bedoelde ik mee: ieder is uniek, er bestaat niet één recept voor opvoeden.’ In de brief bepleitte hij invoering van een knipkaart voor twaalf bezoeken aan een ‘wijze psycholoog’ voor elk kind dat op het punt staat het ouderlijk huis te verlaten, een uitgelezen moment om de balans op te maken. ‘Beschouwende gesprekken, reflecteren, spiegelen hoe je jeugd tot dan toe was, de plaats van jou in het gezin. (...) Wat je gehoord hebt in je leven van wie dan ook even op een zeef leggen, beetje schudden met die psycholoog en dan zien wat er blijft liggen en wat er doorheen valt.’ Ander ideeetje: ‘een verlichte, geestige,

relativerende filosoof die eens in de maand op de basisschool langskomt en een filosofisch probleem aansnijdt.’ Waarom niet? ‘De knipkaart en de filosoof kunnen bekostigd worden uit het geld dat anders later uitgegeven wordt aan de mannen en de vrouwen met de tang om je uit je vastgelopen klemmen te bevrijden.’

Charlotte Rutten (1968) is psycholoog, zus Pien (1971) uitvoerend televisieproducent – twee specialismen die aansluiten bij de terreinen waarop hun vader werkzaam was. Hoe was het om dochter van Ome Willem te zijn?

‘Ik was zes toen hij als Ome Willem begon, ik weet niet beter,’ zegt Charlotte. ‘Ik denk dat ik niet eens elke woensdagmiddag keek. Als hij op de televisie was, vond ik dat wel leuk, maar niet bijzonder spannend. Ik dacht gewoon: daar is mijn vader, hij is aan het werk.’

‘Ik was drie toen mijn vader voor het eerst als Ome Willem op de televisie kwam,’ zegt Pien. ‘Ik zag eigenlijk geen verschil met hoe hij thuis was. Mega vrolijk, energiek, super positief, altijd enthousiast. Een groot kind, precies zoals hij thuis was. Speels. Pas later kreeg ik oog voor zijn enorme improvisatietalent. Hij kon alles op een duidelijke manier zeggen zonder dat het bars klonk. Daar komen typische Ome Willem-uitdrukkingen vandaan als: rirarillen, ga maar zitten op je billen. Rirarondje, ga maar zitten op je kontje. En daarna was het: nu stoppen met dat gezeur, helemaal klaar. Geen kind zal ooit gedacht hebben: wat een onaardige man is dat.’ Pien ging regelmatig met haar vader mee naar de studio. ‘Dat werd op een gegeven moment mijn tweede thuis. Dat daar veel kinderen waren en dat hij zingend achter het drumstel zat, vond ik heel normaal. Ik zat in de kantine frietjes te eten en wachtte tot hij klaar was.’

‘Het was fijn om zijn kind te zijn,’ zegt Charlotte. ‘Hij heeft een enorme mensenkennis, kijkt alle kanten op, relateert voortdurend. Zijn lijspreuk is: het tegenovergestelde is ook waar. Dat typeert hem. Hij blijft onder alle omstandigheden zichzelf, dat vind ik zo mooi.’

Zou Pien het televisievak – John de Mol Producties, Blue Circle – ook zijn ingerold als haar vader geen bekend mediafiguur was geweest? Ze heeft daar vaak over gesproken, ook met haar vader, maar vond geen eenduidig antwoord. ‘Als hij tomatenkweker was geweest, zou ik dan nu tomaten kweken? Misschien wel, maar het zou ook kunnen dat ik helemaal klaar was met tomaten.’ Ze was betrokken bij de productie van kijkcijferhits als *Idols*, *Lucky Letters*, *Hints*, *Street Life* en grote shows als *Staatsloterij Live*, *Love Letters* en de kerstspecial van *All You Need*. Vanuit de ervaring die ze Hilversum opdeed, bekeek ze de uitzendingen van Ome Willem jaren later opnieuw, nu met de ogen van een professional. ‘Ik vind het een ongelooflijk programma. Dit zou nog steeds kunnen werken,’ denkt ze. ‘Alles zit erin: het is leerzaam, enthousiasmerend, humoristisch. Met een poppenkast en opnamen buiten, serieuze onderwerpen werden luchtig behandeld op een manier die jonge kinderen aanspreekt. Naar de huidige maatstaven is het *slow television*, maar het heeft meer vaart dan Pipo of Wiebertje. Toen hij later met Ome Willem door het land trok, vroeg ik of mee mocht doen. Dat heb ik een tijdje gedaan, stond ik naast hem op het podium. De voorstelling duurde een uur, daarna stond mijn vader minstens nog twee uur in de hal handtekeningen uit te delen en ging met kinderen op de foto. Er gingen deuren voor mij open die voor anderen gesloten blijven. Ik ging mee als hij een studio-opname met Rogier van Otterloo had. Tijdens een radio-uitzending zat ik op schoot bij Vivian Boelen. Later was ik erbij toen hij AVRO’s Servicesalon presenteerde of bij Kinderen voor Kinderen zong. Ik vond het steeds spannend om daar bij te zijn. was een puber toen. Ik ben nu 51 en denk wel eens: wat is het bijzonder om dat allemaal mee te maken. Dat besef wordt sterker naar mate ik ouder word.’

Ook Charlotte kijkt net als haar zus met een vakmatige blik naar de oude televisieprogramma’s van haar vader. Hoe pakte hij dat aan? Daar liet ze zich door inspireren bij de presentatie- en mediatrainingen die ze in het bedrijfsleven geeft. ‘Iemand die zich anders probeert voor te doen dan hij is, valt meestal snel door de

mand. Of hij nu Ome Willem was of dagvoorzitter, hij bleef zichzelf. De verschillende gedaanten die hij aannam, klopten gewoon. De belangrijkste les die hij me heeft meegegeven is: kies voor wat je het allerleukste vindt en gá daar voor, doe het met passie en plezier.’ Een herinnering die haar vader ‘ten voeten uit’ kenschetst: ‘Na de middelbare school ben ik een tijdje naar Frankrijk gegaan. Toen is hij me met de trein voor een weekend komen opzoeken. Er staat nog steeds op mijn netvlies hoe ik hem afhaalde van het station in Perpignon. Hij wilde weten hoe ik woonde, wie mijn huisgenoten waren, ging met een groepje mee uit eten. Dat deed hij uit pure interesse; ik ben nu ouder dan hij toen was. Sommige vriendinnen uit die tijd zie ik nog steeds. Daar informeert hij naar: hoe is het met Maria?’

Haar jeugd stond in het teken van muziek, zegt Charlotte, al speelt ze zelf geen instrument. ‘Als ik in de zaal zat, zong mijn vader speciaal voor mij *Angel Eyes*, een jazz standard van Ella Fitzgerald, mijn favoriete nummer. Dat heeft hij ook op ons huwelijk gezongen. We zeggen vaak tegen elkaar: muziek is balsem voor de ziel. Met mijn dochter ga ik naar allerlei concerten. Toen ze vier was, ben ik met haar naar een optreden van Al Jareau geweest. Daar ging ik met mijn vader vroeger ook naartoe; ik was erbij toen hij Jareau voor de radio interviewde. Die zanger gaat dus al drie generaties mee. Zonder muziek zou ik minder gelukkig zijn dan ik nu ben. Mijn vader zong zelf op het North Sea Jazzfestival. Toevallig raakte ik in de trein aan de praat met een muzikant die daar vlak vóór mijn vader zou optreden. Achteraf zei ik dat ik van beide optredens had genoten. Kende je hem dan? vroeg mijn vader verbaasd. Welnee, zei ik, en vertelde van dat gesprek. Dat verbindende heb ik van hem. Mijn vader is een verbinder. Op alle denkbare manieren, waar muziek er een van is. Muziek brengt mensen samen.’

Muziek bracht, zij het indirect, Edwin Rutten en de mezzosopraan Annett Andriesen (1950) samen. Beiden waren part time aan het conservatorium van Hilversum verbonden. Hij gaf daar workshops jazz-interpretatie, zij zangtechniek. Tijdens een open dag van de opleiding in de VARA-studio zaten ze in maart 1988 naast

elkaar in de gang te wachten. Hij sprak haar aan met de woorden: 'Ik vind u een heel leuke mevrouw, geloof ik.' Zijn uitnodiging om na afloop samen wat te drinken sloeg ze af. Ze had andere verplichtingen, zou gaan eten met een vriendin die in de problemen zat – een antwoord dat haar des te meer voor hem deed innemen: 'Dat je daar de voorrang aan geeft, fantastisch!' Ze had overigens geen idee dat dit Ome Willem van de televisie was. In eerste instantie dacht ze dat hij Aart Staartjes heette. Wist zij veel. Omdat het moederschap was aan haar voorbij gegaan, had ze dat programma nooit gezien.

Bovendien leidde ze een druk leven: tussen 1975 en 1990 zong ze 75 operarollen bij binnen- en buitenlandse gezelschappen. Kenners prijzen haar volume in midden- en lage registers en het geprononceerde vibrato. Ze vertolkte meesterwerken van vrijwel alle grote componisten, van Mozart tot Wagner, maar werkte ook veel mee aan eigentijdse opera's van onder anderen Konrad Boehmer, Theo Loevendie en het duo Jan van Vlijmen en Reinbert de Leeuw.

Annett was getrouwd met een oudere collega. Edwin was na twaalf jaar huwelijk gescheiden en woonde sinds vier jaar weer samen. De nieuwe liefde had echter niet gebracht wat beide partners ervan verwachtten.

'Het duurde niet lang of Edwin en ik wisten dat we samen verder wilden,' zegt Annett Andriessen. Juist omdat ze dol op elkaar waren, besloten ze elkaar drie maanden niet te zien. 'Dat idee kwam van Edwin. Hij vond dat we tijd moesten nemen om alles goed af te handelen. De ander losweken uit een relatie, hoe slecht die ook is, gaat altijd gepaard met veel narigheid. We gingen bij de ander weg omdat de koek op was, niet omdat we elkaar hadden ontmoet – hoewel dat de breuk wel versnelde.'

En toen?

'Toen zag het leven er mooi uit. Edwin kocht een prachtige boot aan de Angstel, een riviertje tussen Abcoude en Nigtevegt. Om daar te komen moest je eerst 1100 meter door een weiland lopen. Toen ik dat hoorde, was mijn eerste reactie: dat heb ik weer. Maar

bij nader inzien vond ik het enig om 's avonds laat door de koeienstront te baggeren. Ik nam m'n hond vaak mee; intussen had ik een huis in Vinkeveen gekocht. Dat hebben we vier jaar volgehouden. In 1994 zijn we naar Leeuwarden verhuisd. Ik produceerde en zong in de Friestalige opera Rixt die ter gelegenheid van de heropening van de grondig verbouwde schouwburg de Harmonie zou worden uitgevoerd. Weg uit de Randstad paste ook bij het nieuwe leven dat we samen waren begonnen. We kochten een prachtig huis aan de Pelikaanstraat. Kantoor aan huis, met twee jonge medewerksters voor het secretariaat en de organisatie van Edwin Rutten Producties BV deden. Edwin had het verschrikkelijk druk met jazzconcerten, radio en televisie. In die tijd ging hij steeds meer presentaties voor het bedrijfsleven doen, dagvoorzitterschappen en dergelijke. Ik gaf les aan de conservatoria in Hilversum en Groningen, ik moest repeteren bij de opera, had optredens. Het was hectisch, maar een heerlijk leven. 's Avonds kwamen we uit verschillende richtingen terug van waar we die dag waren geweest en dan reden we vaak naar restaurant Het Leven aan de Duifstreek. De keuken ging om half tien dicht, tien minuten voor sluitingstijd belden we: zet de biefstukken maar klaar, we komen eraan. Dan aten we daar, dronken een goed glas, namen het leven door en gingen naar huis. De volgende ochtend ging vaak om zes uur alweer de wekker omdat we die dag weer ergens naartoe moesten.'

Woensdag 21 december 1994 was de grote dag: dan zouden ze trouwen in het gemeentehuis van Ameland. Een bij nader inzien prettige bijkomstigheid was dat de ceremonie zich in besloten kring zou voltrekken. Een dag voor de huwelijksvoltrekking werd bruidegom Edwin met gillende sirenes en een acute blindedarmontsteking opgenomen in het Medisch Centrum Leeuwarden.

Enkele weken later gaven Edwin Rutten en Annett Andriesen in bijzijn van de burgemeester van Ameland, twee getuigen en een fotograaf elkaar alsnog het jawoord.

Dertig jaar geleden was zij de bruid en hij de bruidegom. Af en toe grijpen ze elkaar bij de hand en knijpen er eens in. Hij: 'In onze beginperiode zei ik tegen Annett: "Ik zou wel willen zeggen dat ik van je hou, maar ik weet eigenlijk niet meer wat dat inhoudt." Toen keek ze mij aan met die mooie zachte ogen van haar en zei: "Het welzijn van de ander op het oog hebben." Waarop ik zei: "In dat geval hou ik van je." Dat hebben we allebei altijd gehad, dat je graag wil dat het de ander goed gaat. Een vorm van dienstbaarheid, maar op geen enkele wijze klief. Mensen vinden het gek als ik zeg dat we nooit ruzie hebben.'

Zij: 'Ruzie vind ik een zwaktebod. Je kunt van mening verschillen, maar het is niet zo dat de botervloten hier door de kamer vliegen.'

Een schepje er bovenop

In de zomer van 1976 ging Edwin Rutten met echtgenote en beide dochters landelijk wonen. Het gezin betrok een monumentale stolpboerderij in Maartensdijk, een zeer groen dorp onder de rook van Bilthoven. Dat was voortaan paradijselijk wakker worden met op de achtergrond een symfonie van kwetterende vogels en de kraaiende haan van de burens. Met na het tanden poetsen een duik in het zwembad in de achtertuin. Wát een leven. Ook de twee paarden achter het huis hadden het erg naar hun zin.

Totdat de idylle op zekere dag werd verstoord. Een man met een aktetas onder de arm die op het vensterglas tikt is zelden een goed teken. Maar laat Edwin zelf vertellen wat die ochtend gebeurde.

‘Zodra ik hem zie, gooi ik de staldeur open en roep: deurwaarder, vandaag niks nodig. Ik sla de deur dicht. Doe hem weer open en vraag: suiker en melk? Hij komt binnen, gaat zitten, kijkt rond en zegt: “U heeft een betalingsachterstand. Hoe kan dat nou? Want mijn indruk is dat u het hier goed voor elkaar heeft.” Waarop ik: “Nou ja, kijk eens in de gang. Die marmeren platen heb ik op maat laten zagen. Die prachtige ballusters heb ik er zelf in gezet. Als ik een gulden heb verdiend, dan geef ik 1,25 uit. En dan komt de belasting.” Die deurwaarder knikt, een en al begrip. “U hebt een probleem,” zegt hij. “Dat gaan we dan oplossen,” antwoord ik. “Hoe kom ik onderop de stapel?” Hij adviseert me een betalingsregeling te treffen met het kantoor van de belastingontvanger in Utrecht. “Dan laat ik het voor dit moment zitten,” zegt hij. Hij pakt zijn portefeuille en laat me een foto van zijn dochtertje zien met de woorden: “Ik heb vanochtend bij het ontbijt gezegd: papa gaat vandaag langs bij Ome Willem.” Ik stel me voor dat zo’n kind op school zegt dat haar vader vandaag naar Ome Willem gaat. En dat die juf dan denkt: haar vader is deurwaarder, dus de lamp bij Ome Willem hangt zeker scheef. Ik naar het belastingkantoor om een betalingsregeling te treffen. Vraagt die ambtenaar welk bedrag ik in gedachten heb. Noem eens iets.

“Vierhonderd gulden per maand,” zeg ik. Hij begint te rekenen op zijn zakjapanner en zegt: “Dan moet u 106 jaar worden.” Ik schrik, doe er vijftig gulden bij. “Kijk,” zegt die man, “we kunnen altijd overgaan op loonbeslag.” Als het loonbeslag wordt, dan blijf ik in m’n bed liggen of ik ga een boek schrijven waar niemand op zit te wachten, antwoord ik. “Maar als we een betalingsregeling treffen, dan ga ik doorwerken zoals ik nu doe: op één dag Ome Willem in Maastricht en in Den Bosch. Misschien doe ik er wel een schepje bovenop. Ik wil ook dat de straatlantarens blijven branden, dus het lijkt me beter dat ik belasting afdraag dan dat ik in bed lig of een boek dat niemand wil lezen.” Daar heeft die ambtenaar eigenlijk wel oren naar. Het gesprek eindigt ermee dat we een regeling treffen.’

De eenmansfirma Edwin Rutten Productie moest een begrotingstekort wegwerken.

Een folder uit 1987 heeft vijf soorten optredens in de aanbieding. Allereerst natuurlijk: De Film van Ome Willem, naar het gelijknamige televisieprogramma. ‘Voor festiviteiten buiten de televisie is Ome Willem te engageren voor een op maat gemaakte voorstelling voor drie generaties.’ Hij is beschikbaar als ‘presentator met verbindende teksten en/of als gespreksleider. Speciaal voor de betreffende gebeurtenis schrijft hij conferences en liedjes.’ En als jazzzanger: ‘Samen met het trio van pianist Lex Jasper of met Lex Jasper solo. Optredens van 30 minuten tijdens diner of feest. Optredens met het orkest gedurende de hele avond. Repertoire in Nederlands, Engels en Frans.’ Ook een avondvullend jazzconcert behoort tot de mogelijkheden: ‘Met als motto: Ballads, Blues en Betonswing. Treedt op met verschillende combinaties, w.o. Lex Jasper, Ruud Brink, Ferdinand Povel, Peter Nieuwerf en Kees Kranenburg jr.’ Tenslotte: Edwin Rutten Klassiek. ‘Naast vele gezins- en schoolconcerten met de Nederlandse symfonieorkesten (Noordhollands Philharmonisch Orkest, Noordelijk Filharmonisch Orkest, Gelders Orkest en Frysk Orkest) treedt Edwin op met pianist/componist Henk Alkema. Met een door Edwin zelf geschreven verhaal worden vele facetten van de (klassieke) muziek belicht. Motto: klassieke muziek is entertainment.’ Het was veel –

en het zou nog meer worden nadat Edwin Rutten en echtgenote Annet Andriesen in 1995 naar Leeuwarden waren verhuisd.

Pianist Ton-Herman Melis had tientallen optredens van Ome Willem in het land begeleid, maar toen die stopten werd hij ingeschakeld bij de muzikale omlijsting van symposia en congressen. 'Edwin pakte dat heel consciëntieus aan en besteedde veel tijd aan de voorbereidingen,' zegt Melis. 'Ik was een soort oproepkracht. Als hij een klus had waarbij een liedje ging zingen, dan belde hij mij. Ik werd geacht om te reageren op wat op het podium gebeurde. Als meneer de directeur opkwam, zette ik bijvoorbeeld *Money money* van Abba in. Als zes mensen elk een minuut kregen om iets te vertellen over de afdeling van hun bedrijf, moest ik ze onderbreken door er keihard doorheen te spelen als hun tijd om was. Edwin had altijd een Ome Willem-petje in zijn binnenzak dat hij gebruikte als dat hem uitkwam. Als er een stroeve CEO was, dan werd Edwin even Ome Willem en siste die man in zijn oor: doe maar even mee. Dat werkte altijd. Op Ome Willem zal nooit iemand kwaad worden. Hij speelt op de zaal, kijkt hoe mensen erbij zitten en daar anticipeert hij op.'

Zijn openingszin luidde nooit 'Goedemorgen dames en heren, vandaag...', maar liever: 'Weet u wat? Gaat u eerst eens even lekker met uw ordners klappen.' Tweede zin: 'U zult zich wel afvragen: wat doet Ome Willem hier vandaag?' Even de angel eruit halen. Paar seconden pauze nemen. Dan: 'Ja, dat vraagt Ome Willem zichzelf ook af.' Even een vraagje tussendoor: 'Zit mijn ex-doelgroep in de zaal?' Tot een willekeurig iemand uit het publiek: 'Wacht even, ik kan me jou nog wel herinneren.' Tegen de anderen: 'Zouden jullie het leuk vinden als hij (of zij) even op het podium verscheen?' (Hilariteit, het gebeurde nooit dat een zaal 'néé!' brulde.) Daar klautert de uitverkoren congresganger al op het podium, Ome Willem leest de badge en zegt: 'Ach Henk, wat leuk toch. Ik herinner me dat je ooit bij de opnamen van mijn programma was en dat je toen vroeg of je *Deze vuist op deze vuist* mocht zingen. Toen zei ik nee, maar vandaag ga ik dat goedmaken.' En dan zong Henk het overbekende lied, anderhalve minuut

kostbare congrestitijd, maar alleszins verantwoord want intussen kwam de stemming er wél lekker in. Vervolgens kwam de dagvoorzitter met een glimlach ter zake: 'We zijn hier vandaag overigens voor dit-of-dat. Ik wil u graag over dit onderwerp bevragen. Laat ik achterin de zaal beginnen want die mensen zitten niet voor niks achterin. Wacht, ik begin vóór in de zaal want die mensen zitten niet niks voorin. Intussen liep ik met m'n handmicrofoon de rijen langs en zei: néé, het midden, jullie zitten hier niet voor niks. Uiteindelijk zei ik: ach, laat eigenlijk ook maar zitten – en dan liet ik de microfoon zakken. Op dat moment had ik wél de puf-adrenaline erin, want iedereen dacht: straks gaat-ie mij iets vragen.'

Hij had zich de fijne kneepjes van het dagvoorzitten eigen gemaakt door met een blocnootje op schoot te kijken hoe collega's dat aanpakten. De wetten van het theater zijn hem bekend. Hij is vertrouwd met de noodzaak om een spanningsboog op te bouwen. Probeer de aandacht gevangen te houden, adviseerde hij opdrachtgevers. Maximaal drie sprekers. Hou het compact, niet te ingewikkeld.

'Edwin wist zo'n zaal meesterlijk te bespelen,' herinnert zich pianist Lex Jasper. 'Hij riep ooit de directeur van een bedrijf op het podium, die man was helemaal idolaat van Ome Willem. Edwin zei tegen hem: ga jij eens even op je hurken zitten. En daarna: heel goed, en nu maak je een koprol. Dat deed die man nog óók! Hij rolde over de vloer die zo smerig was dat hij zijn pak meteen naar de stomerij kon brengen.'

Bij een andere gelegenheid vóór 1980 bevonden zich eminente bezoekers onder het publiek, onder wie de toen nog ongekroonde latere koningin Beatrix. Ome Willem verwerkte in zijn bekende welkomstlied de vraag: *Zeg eens even allemaal / zijn er ook prinsesjes in de zaal?* 'Jaha!', klonk het bescheiden vanaf de voorste rij.

Ooit bracht hij een weekend door in een hotel op de Veluwe in gezelschap van zestig Officieren van Justitie die zich in werkgroepjes zouden buigen over het opstellen van een document

dat het ministerie ervan moest overtuigen dat iets op deze manier echt niet langer kon. Ome Willem in de rol van procesbegeleider, die er voor moest zorgen dat dit beleidsstuk er daadwerkelijk kwam. De interactie verliep op rolletjes, helemaal volgens het scenario, maar het allerleukste was dat in de theepauze een Officier van Justitie zich achter de piano zette en dat ze met z'n allen *Deze vuist op deze vuist* zongen. Dat was lachen, hartstikke leuk, kleine rakkers, oh, heb je een dochter, zullen we een fotootje maken van jou maken samen met Ome Willem? En daarna hupsakee, met z'n allen weer aan de slag – en geloof het of niet, maar de volgende ochtend lag daar een beleidsstuk dat klonk als een klok.

Van een symposium over de herstructurering van de brandweerkorpsen tot een reeks voorlichtingssessies om aan kleine bedrijven de werking van de ARBO-wetgeving uit te leggen – hij ging geen presentatieklus uit de weg. Soms zei hij bij het binnenkomen tegen het ontvangstcomité dat die problemen tussen de binnen- en de buitendienst hem heel vervelend leken. 'Hoe weet je dat?' vroegen ze altijd verwonderd. 'Ach', zei hij dan grijnzend, 'dat is overal hetzelfde.'

In januari 1996 signaleerde *de Volkskrant* de aanwezigheid van de 'enige werknemer, aandeelhouder, OR-lid en directeur van Edwin Rutten Producties' tijdens een door PR-bureau Van Hilten georganiseerde Presidents' Lunch voor elf 'topmanagers' in Amsterdam. Hij droeg een grijs pak en stropdas en liet het dagvoorzitterschap dit keer over aan bankier Alexander Rinnooy Kan. Thema: 'Externe invloeden, uitvlucht of uitdaging?' De manager van een eenmanszaak zocht naarstig naar de bedoeling van de bijeenkomst. 'Is het alleen een kleuterschool met handelskennis of zit er meer achter?' Liever had hij met een aantal vrouwelijke deelnemers aan tafel gezeten en nóg liever met filosofen. 'We luisteren te weinig naar filosofen. Mijn filosofie is dat in de kleinste eenheid al alles besloten ligt. Ik hoef geen rookgordijn over mijn werk op te hangen. Ik verplaats mij met mijn pak, laat een aantal woorden rollen en loop over het toneel van kruisje naar kruisje. Toen de acteur Robert Mitchum eens werd gevraagd naar

het geheim van zijn succes, antwoordde hij: gewoon op tijd komen, je woorden kennen en harder of zachter praten als dat wordt aangegeven.'

Nadat Rutger van Houten (1975) was afgeknapt op een universitaire studie in Amsterdam keerde hij terug naar geboorteplaats Leeuwarden om 'een jaartje na te denken over wat ik eigenlijk verder wilde met m'n leven'. Op zoek naar een tijdelijke baan meldde hij zich bij het gewestelijk arbeidsbureau, waar een van de vacatures die van 'free lance chauffeur' betrof. Hij solliciteerde en werd prompt aangenomen.

Op zijn eerste dag kwam hij om kwart voor zeven 's morgens bij Edwin Rutten in de Pelikaanstraat voorrijden en leverde hem daar om kwart over elf 's avonds af. Niet dat de chauffeur zich over de lengte van zijn werkdag bekreunde. Allerminst. Hij werd per uur betaald.

'Ik was opgegroeid met Ome Willem,' zegt Rutger van Houten. 'Ik weet nog dat ik het een vervreemdende ervaring vond om voor het eerst achter het stuur van zijn Citroën XM te kruipen en hem in de achteruitkijkspiegel op de achterbank te zien zitten. Hij gebruikte de auto feitelijk als kantoor. Terwijl we naar Zeeuws Vlaanderen reden waar hij bij een harmonieorkest zou gaan zingen en verhalen vertellen, zat hij in papieren te rommelen om een dagvoorzitterschap of andere optredens voor te bereiden. We hadden een lampje geïnstalleerd zodat hij kon doorwerken als het buiten donker werd. We lieten een transformer aanbrengen waar hij zijn laptop op kon aansluiten. We sjeesden overal naartoe. Drie, vier afspraken op een dag was normaal. Vaak begonnen we 's morgens met een rondje IJsselmeer. Reden we over de afsluitdijk, commercial opnemen in Amsterdam, naar Hilversum voor Klokhuis, dingetje hier, dingetje daar en dan 's avonds nog een jazzconcert. Ik snapte niet waar hij de energie vandaan haalde. Symposia, congressen, studio in, studio uit, optredens van Ome Willem voor bedrijven – dat ging maar door. Intussen zat Edwin op de achterbank met een koptelefoon op hardop liedjes in te studeren voor Klokhuis. Ik ken al die liedjes. Ik was ook zijn *personal assistant*.

Als hij bij een bedrijfspresentatie een lied ging zingen, startte ik de cd met bijbehorende muziek. Vaak had hij al een of twee voorbesprekingen met de organisatie achter de rug, hij wist precies wat hij ging doen. Edwin ging voor perfectie, leerde tevoren alle voor- en achternamen uit zijn hoofd van mensen die hij op zo'n dag ging spreken, er mocht niets mis gaan. Bij het Klokhuis stonden ze raar te kijken toen hij in een auto met chauffeur kwam voorrijden, maar voor hem was dit de meest efficiënte manier van werken. Op tijd komen vond hij heel belangrijk. Als we om tien uur 's ochtends in Amsterdam moesten zijn, dan waren we er om kwart voor negen. Hij wilde niet het risico lopen dat we zouden vast komen te zitten in een file. Edwin heeft een brede interesse, onthoudt veel en heeft een snelle geest. Als hij ergens binnenkomt, vult hij in z'n eentje een hele ruimte. Dat heeft met charisma te maken. Hij maakt heel makkelijk contact. Ik heb veel van hem geleerd. Wat hij ook aanpakte, hij nam zijn werkzaamheden steeds volstrekt serieus, maar altijd met een lach en een kwinkslag. Dat probeer ik mee te nemen in mijn eigen leven.'

In 1999 verliet Rutger van Houten Leeuwarden om weer in Amsterdam te gaan studeren, nu communicatiewetenschap. Niet lang na zijn verhuizing vestigden ook Edwin en zijn Annett zich in het westen van het land, in Hilversum waar veel van beider werkzaamheden zich afspeelden. Rutger was opnieuw beschikbaar als chauffeur, nu als studentenbaan. Hij sjouwde met verhuisdozen, haalde de verfröller over de muren in het nieuwe huis, fotokopieerde knipsels van succesvolle optredens om potentiële opdrachtgevers te attenderen op de kwaliteiten van zijn baas. Na zijn afstuderen werkte hij vijftien jaar bij het hoofdstedelijke cultureel studentencentrum CREA, om in de zomer van 2022 terug te keren naar Leeuwarden waar hij sindsdien als gemeenteambtenaar protocollaire bezigheden van burgemeester en wethouders in goede banen leidt. 'Eén keer per jaar zie ik Edwin en Annett als hij een etentje voor oud-medewerkers organiseert,' zegt Rutger van Houten. 'Hij noemt ons zijn trouwe rakkers.'

Evelina ('interieurverzorgster', maar ze 'deed veel meer dan wat ze werd geacht te doen') is bij dat jaarlijkse weerzien stevast van de partij, evenals Bernadette Stormmersand die in het najaar van 1999 voor vier dagen per week als secretaresse bij Edwin Rutten Producties te Hilversum in dienst kwam. De vacature bereikte haar via het UWV, na het sollicitatiegesprek met Edwin en Annet was er 'direct een click'. Ze kreeg de voordeursleutel van het kantoor-aanhuis aan de Johannes Gerardtsweg 55 en kon aan de slag in een functie die een hoge mate van zelfstandigheid veronderstelde.

'We hadden afgesproken dat ik om 9 uur 's morgens zou beginnen, niet om half 9,' zegt ze. 'Toch schoof Edwin regelmatig aan in zijn ochtendjas, hij maakte lange dagen. "Goedemorgen Ber", zei hij dan en dan gingen we aan het werk. Ik deed de hele *back office*: telefoon aannemen. Onderhandelen over contracten, facturen maken, de website bijhouden, Ome Willem-petten en t-shirts laten maken, regelen dat die dingen werden verkocht. Mijn vader was confectionair, ik uit die wereld. Edwin liet mij de stoffen voor die petjes uitzoeken.' Het bedrijfje liep als een geoliede machine, slechts een enkele keer ging iets mis. 'Ik nam met organisatoren het programma door en zorgde ervoor dat alles dat nodig was er zou zijn. Eén keer was ik niet specifiek genoeg geweest. Ik had geschreven dat er een cassetterecorder klaar moest staan. Dat hadden ze keurig gedaan, maar ik was vergeten erbij te zetten dat ze dat ding moesten aansluiten op een geluidsinstallatie. Edwin was ontstemd en hij is iemand die dat dan ook laat blijken. Als dingen gebeuren die naar zijn idee echt niet kunnen dan gaat hij, zoals hij dat noemt van windkracht zes naar zeven, acht, negen, tien. Dat waait uiteindelijk over en dan zegt hij na afloop: dat was wel windkracht negen hè? Ja, zeg ik dan, windkracht zeven had in dit geval ook gekund.'

De drie employés – secretaresse, chauffeur, de medewerkster Huishoudelijke Zaken – deden meer dan ze strikt genomen moesten doen. Natuurlijk hielpen ze mee bij de grote verhuizing toen Edwin en Annett in 2008 de voorkeur gaven aan een Haagse flat nabij het strand van Kijkduin boven de Hilversumse villa.

Al stond Bernadette Stormmersand de dozen wel met een bekleemd gemoed in te pakken, want ze verwachtte niet ooit weer in zo'n leuke baan te belanden. 'Afgezien van de windkracht die af en toe opstak was het werken daar een feest,' zegt ze. 'Edwin en Annett vierden de dagen, ze halen het beste in elkaar naar boven. Hij kan echt alles. Zijn enige probleem is dat zijn vingers te groot zijn om een tube open te draaien. Op zeker moment zei hij tegen me: Ber, ik ga minder werken, dus als je ergens anders een leuke baan kunt vinden, dan moet je dat doen. Dat lukte inderdaad, maar het afscheid viel me zwaar. We zijn nu vijftien jaar verder, maar hij werkt nog steeds keihard. Hij heeft zich gewoon verkeken op zijn plan om het kalmer aan te doen. Ik had hem van de week aan de telefoon. Hij zei: Ber, ik ben van plan om volgend jaar een sabbatical te houden. Ik zei: dat lijkt me een uitstekend plan, maar ik voorspel dat daar niks van terecht zal komen. Daarvoor word je nog steeds teveel gevraagd. Je barst nog steeds van de creativiteit.'

Toen oud-staatssecretaris, oud-minister van OC & W en oud-PvdA-Kamerlid Karin Adelmund (1948-2005) in 2002 afscheid nam van politiek Den Haag ondernam Edwin Rutten een vermetele poging om de stemming van de bijeenkomst in de Grote Kerk tot een aanvaardbaar minimum op te krikken. Dat dit slechts ten dele lukte, lag volgens *de Volkskrant* allerm minst aan de spreekstalmeester. 'Net als in de hoogtijdagen van Ome Willem stapelt hij vast vuist op vuist. Karin Adelmund lacht niet. Anders dan Loek Hermans die gisteren - net als zij - afscheid nam. Karin Adelmund knikt. Ze schudt beleefd handen. Ze poetst haar bril. Ze wrijft onder haar kin. Ze gesticuleert, in het beste geval. Maar ze lacht niet. Edwin Rutten haalt herinneringen op, en geeft een debat kleutertje luister-allure. 'Ik studeerde in de tijd dat er nog geen tempobeurs was!' Karin Adelmund glimlacht niet eens. Ze vlamt pas tijdens haar dankwoord, als ze nog maar eens zegt dat de vorderingen van zwarte kinderen op scholen worden onderschat. Daar arriveert Hans Dijkstal, op de valreep, maar hij is er tenminste, anders dan andere voormalige paarse kopstukken. Hij steekt zijn duim omhoog naar Edwin Rutten. De spreekstalmeester

schuddebuikt en glundert, want het was toch ook een beetje zijn feestje. Een drankje gaat er nu wel in. 'Heerlijk! Super!'
Jippie joepie dabbadabbadoe .

Het moet swingen

‘Met Edwin werken is geen harde vloerbedekking, maar fluweel,’ zegt pianist Lex Jasper, die sinds ruim een halve eeuw akkoorden in diens bijzijn uit zijn manchetten schudt.

‘Natuurtalenten zijn schaars, maar dat is de categorie waar Edwin in valt. De songs komen bij hem recht uit het hart, sterker nog: tot uit zijn tenen. Dat maakt hem authentiek,’ vindt drummer en vibrafonist Frits Landesbergen, sinds een jaartje of veertig *buddy* op en buiten de Bühne.

‘Edwin wordt ten onrechte ingedeeld bij het lichte genre,’ stelt big band-leider Konrad Koselleck. Sinds 2006 kiest de zanger zijn orkest onregelmatig als klankdecor. ‘Hij is een fenomeen van internationale klasse. Muziek geeft toegang tot de ziel. Bij toneel kun je de ogen dichtdoen, maar aan een *groove* die de ruimte vult, kan niemand ontsnappen. Edwin maakt meesterlijk gebruik van dat gegeven. Door zijn performance weet hij muzikale werelden met elkaar te verbinden.’

De impact van zo’n ‘avondje jazz’ werd lyrisch verwoord in de recensie van het lenteconcert die de *Weekendkrant voor de Duin- en Bollenstreek* in 2003 afdruckte. Kop: ‘Edwin Rutten zet zaal op zijn kop in jazzclub Perdido.’ Eerste alinea: ‘Je hebt van die muzikanten die zonder een noot te hebben gespeeld of gezongen de zaal al bij voorbaat weten te bewerken met een enthousiast en feestelijk gevoel. Edwin Rutten is zo iemand. Een beweeglijke en aanstekelijke persoonlijkheid die de zaal in no time weet te boeien. Een man die zijn nummers altijd afwisselend, vlot en meeslepend brengt. Het publiek werd direct besmet door zijn enthousiasme en klapte spontaan mee. Een trouwe bezoeker en jazzkenner zei dit toch wel de beste jazzavond van het seizoen te vinden. Het spontane en speelse karakter van de voormalige Ome Willem werd tijdens de derde sessie nog eens extra benadrukt. Hij daagde een bezoeker uit het podium te betreden en een nummer te zingen. Humoristische kwinkslagen, grappen en grollen wisselden elkaar in hoog tempo af, zoals tijdens de song: *Still crazy after all those beers*.

Het publiek bleef laaiend enthousiast en een groot deel van de aanwezigen ging in de laatste set helemaal uit haar dak. Swingend en dansend werd een hele succesvolle avond van Perdido afgesloten.'

'Wie geen jazzliefhebber was, werd het ter plekke', signaleerde het *Leidsch Dagblad*. 'Het applaus duurde minutenlang en de musici kwamen zonder toegift niet weg.'

Wat heeft Edwin Rutten dat andere performers niet hebben?

'Je had rond 1970 twee clubs in Groningen: Déja Vu en C'est ça,' herinnert zich pianist Lex Jasper. 'Die clubs hadden verschillende eigenaren, maar leken ontzettend op elkaar. Wat hij kan, kan ik ook, zullen die bazen hebben gedacht. Ik heb daar veel gespeeld met Edwin en saxofonisten als Ferdinand Povel, Ruud Brink en Piet Noordijk. De club bestelde ons orkest voor een aantal optredens en daar werd dan per keer een solist bij gezocht. Edwin was in die tijd al een grote naam. Hij kwam, zag en overwon. Toen we de eerste keer samen een concert zouden gaan doen, kenden we elkaar niet, maar vanaf de eerste maten klikte het enorm. Ik zou haast zeggen: het was liefde op het eerste gezicht. We hadden dezelfde opvattingen over muziek, dweepten met hetzelfde repertoire, spiegelde ons aan dezelfde voorbeelden. Hij zong relatief onbekende nummers die ik nooit met anderen heb gespeeld, zoals *Nina Never Knew*.' Jasper becijferde dat hij in zijn lange loopbaan minstens tweehonderd zangeressen begeleidde en slechts enkele tientallen zangers, want daar zijn er aanzienlijk minder van. Hij speelde niet uitsluitend jazz, maar ook bij Lee bij Towers en cabaretprogramma's van Paul van Vliet zat hij achter het klavier. 'Ontzettend gelachen. Op een avond zat Edwin bij een voorstelling van Paul van Vliet in de zaal. Het zal slechts weinigen zijn opgevallen, maar Edwin hoorde wel degelijk dat ik kans zag om in elk liedje een verwijzing naar *Deze vuist op deze vuist* te verwerken.'

Waarom hij op zijn veertiende begon met het zingen van jazzliedjes zou de zanger niet meer weten. 'Ik vond het gewoon

lekker. Ik zong wat ik thuis ook hoorde: Nat King Cole en Frank Sinatra. "Typisch Mel", zei iemand die me hoorde zingen. Ik dacht dat hij een bepaalde stijl bedoelde, maar het ging over Mel Tomé. Daar ben ik toen naar gaan luisteren, daar ben ik wel door beïnvloed.' Nog mag hij zich graag door de stem van deze zanger laten oppeppen als hij per auto onderweg is naar een optreden. De big band van Count Basey is ook effectief. Ander ritueel: de zangoefeningen die zijn Annett hem leerde. Een half uurtje, zodat de stembanden opgewarmd zijn als hij het podium opgaat.

'Raakvlakken', daar begint ook vibrafonist en slagwerker Frits Landesbergen over als hij zijn veertig jaar vriendschap en samenwerking met kompaan Edwin verklaart. 'Het moet swingen.' Mel Thormé is een gedeelde favoriet. 'Als er een klik is, ga je elkaar vaker opzoeken en met toenemend plezier samen spelen. In 1993 maakten bassist Edwin Corzilius en ik onze eerste cd met Edwin, *That's All*. In 2005 gevolgd door *Keep Me Warm*, met pianist Jean Louis van Dam en een paar blazers erbij. We putten veel uit *The Great American Book*, de basis waar je als jazzmuzikant steeds op terugvalt, op dat plaatje deels met Nederlandstalige bewerkingen. *A Foggy Day* speelde zich bij ons niet in Londen, maar in Amsterdam af. Een zanger heeft twee mogelijkheden: óf je gaat proberen commercieel succes te halen, dan moet je misschien concessies doen aan de muzikale aanpak, óf je gaat voor je eigen identiteit. Edwin koos voor het laatste, hij heeft altijd zijn muzikale keuzes voorop gesteld. Hij volgt de stem van zijn hart. Als ik hem spreek, loopt hij altijd over van enthousiasme: hij vertelt dat hij bezig is met dit en dat en hij vindt het allemaal hartstikke leuk om te doen. Die geestdrift is zijn drijfveer.'

'Je kunt hem niet tot Ome Willem reduceren, hij past in geen enkel hokje,' vindt de Duitse jazzmusicus, pianist, componist, arrangeur en orkestleider Konrad Koselleck die in Nederland woont sinds hij (van 1992 tot 1998) aan het conservatorium van Hilversum studeerde. Hij mag toehoorders graag verrassen met een breed palet aan grillige klankkleuren en onverwachte combinaties: swingende jazz, rock, wereldmuziek, een aria uit Mozarts *Koningin*

van de nacht in een Zappa-achtig arrangement. Geen entourage waar elke vocalist zich op zijn of haar gemak voelt, maar met Edwin pakte de samenwerking zich meteen tot wederzijds genoeg uit. 'Ik vroeg hem in 2006 om mee te doen in The Sugar Factory in Amsterdam waar we met de big band één vaste avond per maand speelden. Ik nodigde daar steeds een andere gast voor uit,' zegt Koselleck. 'Claron McFadden, Jeroen Zijlstra, Ellen ten Damme, Edwin Rutten, voor mij zijn dat fenomenen van een internationale klasse. Samen verkenden en verlegden we grenzen. Mijn jazzband is *open minded*, maar met Ellen ten Damme werken hield in dat we ons ook songs van Rammstein, Nina Hagen, Hildegard Knef en Marilyn Monroe eigen moesten maken. Dat ik Ellen vroeg, was een gevolg van het werken met Edwin. Via hem kwam ik tot het inzicht dat de jazz artiesten nodig heeft die publieksgroepen weten aan te spreken die anders niet gauw naar deze muziek zouden luisteren. Toen Robbie Williams een plaat maakte met liedjes van Frank Sinatra waren er mensen die riepen dat een popzanger zich verre van dat repertoire dient te houden. Dat vind ik zo kortzichtig. Jazzliefhebbers zouden er juist blij mee moeten zijn dat hun favoriete muziek een breder bereik krijgt.'

Hoewel Edwin in zijn jonge jaren bij de Gold Coast Combo het slagwerk bediende en als Ome Willem op de trommels sloeg, zou hij zichzelf geen drummer willen noemen. Een enkele keer kruipt hij tijdens een concert achter het instrumentarium, 'maar meer als act.' Als slagwerker Frits Landesberger opstaat om het 'flessenrek' (zijn vibrafoon) te bespelen, stapt Edwin soms af op het onbeheerde drumstel. 'Dan draait Frits zich plotseling wantrouwend naar me om en kijk ik fluitend omhoog, een komische sketch voor twee heren. Zodra hij even niet oplet, begin ik een potje te drummen. Ik let wel op wat voor stuk het is, als het een vijfkwartsmaat is, begin ik er niet aan. Het moet in vieren en swingen, dat kan ik wel.'

Iedereen zegt het: zijn kwaliteiten als jazzzanger staan buiten kijf, maar hij zou in de jazz stellig nóg meer hebben bereikt als hij zich tot dat genre had beperkt. 'Edwin is een enorm talent en

een ontzettend goede zanger zoals er in Europa, let wel: Europa, slechts weinig rondlopen,' vindt pianist Lex Jasper. 'Maar dat weet het publiek niet omdat hij zoveel dingen doet. Een kampioen hardlopen is wereldberoemd, maar een tienkamper die op verschillende onderdelen hoog scoort, is veel minder bekend. Het probleem met Edwin is dat hij veel dingen te goed kan. Ik heb met Clark Terry, Phil Woods en James Moody gewerkt, ik heb Bill Evans goed gekend, belangwekkende jazzmusici die van alles hebben aangepakt om een boterham te verdienen: feestavonden, cabaret, achtergrondmuziek in bars. Als pianist word je er beter van als je je niet tot één genre beperkt, maar zeker vroeger dachten de jazzpuristen daar anders over.'

Heel herkenbaar, vindt Frits Landesbergen. Zijn echtgenote Joke Bruijs zong meer dan verdienstelijk jazz, maar haar ruime actieradius – acteren, cabaret, tv-series – stond een doorbraak op jazzpodia in de weg. Muzikale veelzijdigheid wordt niet alomtgewaardeerd, ondervond hij. 'Critici vonden dat ik moest kiezen: vibrafoon óf drums. Maar als ik zou vinden dat ik op een van beide instrumenten beneden het vereiste niveau presteer, had ik die keuze al lang gemaakt.'

Het is een discussie die Edwin Rutten al een halve eeuw geleden voorbij zag komen. 'Ik zong jazz, maar daarnaast ging ik Nederlandstalige covers van Engelstalige popsongs zingen. Dat werd niet door iedereen begrepen. Jazzliefhebbers vonden het raar dat ik populaire liedjes ging zingen. En de achterban van de fanclub die vanwege mijn hits was opgericht, snapte niet waarom ik zulke ingewikkelde liedjes zong. Ze dachten dat ik de tekst niet kon onthouden. Babeloeba, wat is dat voor gekkigheid? Ze hadden geen idee wat *scatting* was.'

Naarmate de tijd voortschrijdt, manifesteert hij zich minder als vocalist bij jazzconcerten, al zingt hij op zijn tachtigste gewoon door terwijl voorbeelden als Mel Tormé (op z'n 74e overleden) en Frank Sinatra (overleden op z'n 82e) op die leeftijd al lang niet meer meededen. De entourage is niet van belang. Het komt voor dat hij in

één week zowel een zaaltje met veertig toehoorders bezingt als een theater met achthonderd zitplaatsen.

Op een warme zaterdagavond in mei 2022 staat hij met gitarist Vincent Koning, bassist Noah Nicoll en saxofonist Marco Kegel in de schijnwerpers van het YMCA-centrum in Scheveningen, waar zich één keer per maand het evenement Podium aan Zee voltrekt. Het repertoire is overwegend Engelstalig, met een paar Nederlandse evergreens van de lp *Rutten Troef*, naar de zanger verzekert geserveerd 'op een bed van swing met ballads en up-up tempo's.'

Onder de tachtig bezoekers bevindt zich François van der Anker (1955), die twaalf jaar verbonden was aan het *Opera Magazine*. In die hoedanigheid kreeg hij te maken met Annett Andriessen, die als directeur van het Internationaal Vocalisten Concours (van 2007 tot 2018) 'heel serieus met muziek bezig was'. Leerzaam, want via dit contact duurde niet lang of Van der Anker omarmde 'met hetzelfde bulderende enthousiasme als Edwin' zowel de jazz als zijn oorspronkelijke passie, het klassieke genre.

'Hij bestrijkt het totale spectrum,' vindt hij. 'In klassieke zang wordt elk nootje uitgeschreven, de frasering en tekstbehandeling in de jazz staan daar diametraal op. Edwin is in staat om al die verschillende stijlen op hun merites te beoordelen. Ik kom wel eens bekende mensen tegen die alleen maar op zenden staan, nooit luisteren en nooit een vraag stellen. Ik had Annett een paar keer geïnterviewd. Voordat ik Edwin voor het eerst ontmoette, dacht ik dat hij wel weer zo'n BN'er zou zijn die alleen over zich zelf praat, maar dat vooroordeel bleek al bij het uitwisselen van een paar zinnen niet te kloppen. Hij speelt met dat imago van hem, maar het is geestig, niet parmantig van: kijk mij eens even. Hij staat met hetzelfde gemak in een jazzclub als in Klokhuis met een wit gezicht bij een orgeltje te zingen.'

Gaandeweg ging Edwin naast zijn vele bezigheden de educatie er steeds nadrukkelijker bij doen, stelde Van der Anker vast. 'Daar is hij een meester in, mensen enthousiasmeren, deuren openen, iets bijbrengen. Dat deed hij met die kinderprogramma's,

maar ook als muziekdocent en maker van *Muziekwijzer* op Radio 4.
Daar kon je als luisteraar zelfs een diploma winnen.'

Het tegenovergestelde is óók waar

Hij kon een aardig potje zingen, maar bleef altijd autodidact – dat wil zeggen: hij was het notenschrift niet machtig. Niet dat dit gemis hem ooit dwarszat. De rechterhand fladdert een wegwuivend gebaar: ‘Welnee, ik had nooit het gevoel van: verdorie, dit kan ik niet, hier schiet mijn technische kennis tekort.’

Desondanks reageerde hij ‘vereerd en aangenaam verrast’ toen de vakgroep Zang van het Hilversums Conservatorium in 1985 bij hem aanklopte met het verzoek om ‘jazzinterpretatie’ te komen doceren aan een opleiding die hij zelf niet had gevolgd. Ze hadden hem gevraagd. Voor het eerst van zijn leven kwam hij ergens in vaste dienst, met een salarisstrookje, afdracht van sociale premies en doorbetaalde vakantiedagen. Zijn institutionele werkgever was een voortzetting van de Muziekpedagogische Academie, vanaf begin jaren tachtig een internationaal begrip op het gebied van de lichte muziek, een studierichting waar circa 70 procent van de 500, merendeels buitenlandse, studenten voor opteerde. Talent dat destijds een carrière in de jazz ambieerde, schreef zich wegens gebrek aan alternatieven per definitie in bij Hilversum. De opleiding introduceerde de *Master Degree for Jazzperformance* onder accreditatie van de University of Miami, een samenwerking waarbij heel wat uitwisseling van studenten en docenten was inbegrepen.

Oud-docent Frans Lambour (1947) herinnert zich dat Edwin, ‘die alles en iedereen in de jazz kende’, zijn opwachting bij het conservatorium maakte, ‘vermoedelijk op voorspraak van zijn vriend de pianist Henk Alkema’. Vrijwel gelijktijdig werd jazzvocalist Gé Titulaer als leerkracht aangetrokken, ook zangeres Greetje Kauffeld werd als staflid aangetrokken. Lambour: ‘Er was behoefte aan een jazzopleiding, maar het probleem was dat er geen opgeleide jazzmusici waren die we konden aantrekken als docent. Iedereen was klassiek geschoold. Toen we Edwin vroegen, was hij aanvankelijk bevreesd om het te gaan doen. Hij was heel consciëntieus. Elke student bij de Vakgroep Zang had twee docenten: één voor het vocale gedeelte, wat ze tegenwoordig

techniek noemen, en een voor de interpretatie. Ik runde die afdeling. Op zeker moment kreeg Edwin het zo druk, dat hij geen vaste aanstelling als docent meer wilde. Ik wist hem over te halen om workshops te gaan geven, dat heeft hij twaalf jaar gedaan. Heel intensief, met de uitdrukkelijke bedoeling dat het cursusjaar zou worden afgerond met een optreden. Edwin zat in allerlei commissies, hij was graag aanwezig en wist de ruimte te vullen. Soms manifesteerde hij zich te fanatiek, dan moest hij een beetje worden afgeremd.'

De van huis uit Duitse bigbandleider, arrangeur en componist Konrad Koselleck zat achter de piano in het combo dat de workshop Presentatievaardigheden aan het Hilversumse conservatorium zou begeleiden. 'Ik ben niet opgegroeid in Nederland, dus ik had geen idee wie Ome Willem was,' zegt hij. 'Ik was onder de indruk van zoals hij de musici weet aan te sturen en het publiek met een simpele handbeweging bij de show betreft. Echt ongelooflijk. Hij demonstreerde bijvoorbeeld hoe je als zanger het podium kunt opkomen terwijl de band speelt. Hij maakte een open armbeweging naar het publiek, het teken voor het orkest om te stoppen – niet met een slotakkoord, maar met een susakkoord. Zodat je weet: het is nu niet afgelopen, er komt iets anders. Ik dacht: wat een vakman. Hij weet zijn publiek te bereiken. Edwin leerde me te begrijpen hoe dat soort mechanismen werkt. Waarschijnlijk heb ik van die sessies meer opgestoken dan de vocalisten die ik tijdens die workshop werd geacht te begeleiden.'

Bij 'jazzinterpretatie' draait het er primair om dat je moet begrijpen wat je zingt en dat je een visie moet hebben op de tekst, peperde Edwin Rutten zijn studenten in. Voorbeeldje: 'Een jongen zou een bepaald liedje zingen waar het woord *sweaties* in voorkwam. Ik vroeg hem: weet je wat dat zijn? Nou, dat wist hij eerlijk gezegd niet. Luister, zei ik, elk liedje dat je aanpakt begint per definitie aan je studeertafel. Je gaat die tekst woord voor woord lezen, het woordenboek onder handbereik want je moet alles begrijpen. Daarna ga je bekijken wat je wilt met dat liedje. Hoe ga je dat interpreteren? *Sweaties* zijn zweetvoeten. Die jongen begreep

het. Hij zong dat lied en trok zijn neus op toen het woord *sweeties* voorbij kwam.'

Tja, wat wil je met zo'n liedje? *Summertime* leent zich voor meer dan duizend verschillende interpretaties, variërend van diep melancholiek tot hemelhoog juichend. Idem de Sinatra-klassieker *The End of an Love Affair*. 'Ben je verdrietig of juist blij dat het uit is? Daar moet je wel een beslissing over nemen voordat je dat gaat zingen.' Kwam er een student naar hem toe: Edwin, jij zegt dit, maar die docent zegt dát. Naar wie moet ik nu luisteren? Dan koos de docent voor het wijze antwoord van de zenmeester die volgelingen aanmoedigt om zélf op zoek te gaan naar de waarheid. Wat vind je zelf? Bij welke oplossing voel jij je het prettigst? En bedenk dat het tegenovergestelde óók waar is. Iedereen beweert van alles en nog wat, maar uiteindelijk heb je maar drie of vier mensen nodig naar wie je luistert van wie je iets aanneemt. Omdat je ze hoog hebt zitten, ze goede smaak met vakmanschap combineren en niet jaloers zijn. 'Harry Bannink was zo'n iemand.'

Een conservatoriumstudent vertrouwde hem toe: 'Edwin, door jou ben ik gaan drummen.' Bleek dus dat hij als jochie met Ome Willem dweeptte, geen uitzending oversloeg, helemaal idolaat van de mafkees met dat malle petje achter een drumstel. De aangesprokene reageerde aangenaam verrast. 'Die jongen vertelde me dat hij binnenkort examen moest doen. Pas op, zei ik, die examinatoren vragen soms de wonderlijkste dingen. De grote trom daar beneden wordt *bass drum* genoemd. O, zei die jongen, fijn dat je dat zegt. Ja, zei ik, als ome Willem *rapapa* riep en met de drum sticks tegen zijn hoofd sloeg, dan hoorde je een harde klap. Het leek alsof dat van die klap tegen zijn schedel kwam, maar in werkelijkheid werd het geluid veroorzaakt via de pedaal op de drum. Ja *cool*, zei de student. Twee weken later ging ik naar zijn examen. Toen hij me zag binnenkomen, deed hij *boef, boef, boef* op zijn hoofd, met slagen tegen de bas drum. Dat hij kans zag om in zijn solo Ome Willem te verwerken, vond de commissie zo fantastisch dat zijn cijfer van een 8,5 in een 9 werd veranderd.'

Het Hilversums Conservatorium ging in 1998 na een fusie op in het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Edwin doceerde inmiddels ook 'zanginterpretatie' aan de conservatoria in Utrecht en Groningen.

Een van de studenten van destijds, zangeres en actrice Annemarie Maas, is sinds 1991 zélf als 'kerndocent', praktijkonderzoeker en coach aan het Utrechts conservatorium verbonden. Eén uur per week kreeg ze in het kader van haar zangopleiding Jazz & Pop (die toen nog 'lichte muziek' heette) een uurtje les van Edwin. Daar bewaart ze de 'allerbeste herinneringen' aan. Het onderwijs vond plaats in houten barakken omdat het hoofdgebouw was afgebrand. Mooie tijd, maar laat Annemarie Maas dat zelf vertellen. 'Edwin zat met een eierwekker aan een tafeltje. Tot die tijd werd aan het conservatorium één-op-één les gegeven, maar Edwin hield er niet van om een meester-gezel relatie met studenten te onderhouden. We becommentarieerden elkaars lessen, wat achteraf gezien heel modern was. Je zong een bepaald nummer dat je voor de gelegenheid had ingestudeerd. Een medestudent zat aan de piano. Edwin hielp je om de beste versie van je zelf tijdens die vertolking naar boven te halen. Zijn aanwijzingen konden over tekstinterpretatie gaan, over timing, over dynamiek. Hij ging na waar het lekker liep en waar niet, daar gaf hij dan tips over. Hij had het altijd over *witjes*, de pauze tussen twee zinnen, de komma in het gesprek zeg maar. Hij had het nooit over je stem, ook niet over harmonie, want daar is hij niet in geschoold. Des te meer over het verhaal dat je wilt overbrengen, de identiteit je in het zingen ontwikkelt. Ik was bezig op het snijvlak van contemporaine muziek en improvisatie, daar voelde ik me vrij in bij Edwin. Ik zong *Telkens weer* en andere stukken; niet per se jazz. Hij was een fantastische muziekpedagoog en psycholoog. Ik kende hem nog niet zo lang toen hij, nadat ik iets had gezongen, zei: het is ook niet makkelijk om de jongste in een gezin te zijn, met zoveel verantwoordelijkheden. Dat had hij scherp gezien. Hij is niet bang om amicaal te zijn en gaat intuïtief te werk.'

In 2014 voltooide Annemarie Maas haar derde studie, de Master Kunst Educatie. In het kader van deze opleiding werd ze geacht het 'interdisciplinaire maakproces' van een kunstenaar te analyseren en in een scriptie te beschrijven. Geen wonder dat ze wéér bij de 'lichtvoetige lateraal denkende duizendpoot' uitkwam, want als iemand zich interdisciplinair manifesteerde, dan was hij het wel. 'Een positieve denker met een veelzijdige bloeiende kunstpraktijk. De spreker die makkelijk en moeiteloos de regie in handen neemt en zonder omhaal trouw blijft aan motto's als *it's all entertainment*, "je moet buiten de lijntjes durven kleuren" en "het omgekeerde is ook waar".'

Een van de conclusies in het werkstuk was dat het 'monodisciplinaire proces bij Edwin Rutten niet bestaat. (...) De maakmodellen lijken één discipline te beschrijven maar feitelijk is elk maakproces in de kern al interdisciplinair.' Zijn onwaarschijnlijke energie blijkt een inspiratiebron; hij voegde zijn disciplines samen tot een formule waarin hij artistiek de vrije hand heeft. Uit de combinatie van sociale- en bedrijfspsychologie, toneel, jazz, drums, film, televisie, gastspreken, doceren, zang en schrijven ontstond de totaalperformer Edwin Rutten.

'Hij heeft nooit een boek geschreven waarin hij zijn onderwijsmethode toelicht', stelt Annemarie Maas vast. 'Dat ligt in zijn karakter. Het is nooit klaar, dan wordt vastleggen waar je mee bezig bent ingewikkeld. Hij houdt graag in alles de controle. Ik denk dat ik meer heb nagedacht over de lange lijn, dat vond hij minder interessant. We schelen twintig jaar. We zijn goede maatjes, maar het blijft spannend om een gesprek met hem aan te gaan over zijn twijfels. Daar kom je niet achter, maar dat kan ook met dat leeftijdsverschil hebben te maken.'

Links

[Sorry](#)

[Het spijt me](#)

[Ik voel me nummer één](#)

[Verboden Biografieën](#)

[Biografie Rudie Kagie over Edwin Rutten getorpedeerd. Van Haye van de Heyden over Edwin Rutten ook. Nu gaat vrouw van de uitgever hagiografie schrijven](#)

[Rudie Kagie over zijn afgewezen Ome Willem-boek: nooit een biografie schrijven van iemand die nog in leven is](#)